Свети
Василије Велики

Шестоднев

Беседа

Као што грнчар једном истом вештином начини безброј судова, на исцрпљујући тиме ни своје умеће ни своју силу, тако је и Творац свега овога што постоји, само наклоном Своје воље превео у постојање величанство свега видљивог - иако Његова стваралачка сила није по мери само једнога света, већ га бесконачно много пута надилази. Па пошто свет има и свој почетак, и пошто је створен, истражуј да сазнаш ко је тај који му је подарио почетак и ко је његов Творац. Но, да се не би десило, да истражујући човечанским помислима, скренеш са пута истине, Мојсије те претиче својим учењем, утискујући у душу нашу драгоцено име Божије као какав печат и амајлију, говорећи: *У почетку створи Бог.* Дакле, Онај Који је блажена природа, преизобилна доброта, Којега сва слосвесна бића љубе, Који је многожељена Красота, Начела бића, Извор живота, умствена Светлост, неприступна Мудрост, Он је *у почетку створио небо и земљу.*

Свети Василије Велики,
Прва беседа на Шестоднев

Свети Василије Велики

ШЕСТОДНЕВ

СВЕТООТАЧКО БОГОСЛОВЉЕ
2

наслов изворника:

Βασιλείου τοῦ Μεγάλου
ΕΞΑΗΜΕΡΟΣ

Са благословом
Његовог Преосвештенства
господина др Иринеја,
православног Епископа
новосадског и бачког

Свети Василије Велики

ШЕСТОДНЕВ

Са грчког изворника превео
С. Јакшић

Треће издање

БЕСЕДА
Нови Сад
2008.

Помени, Господе, слушкињу Своју
Василију

СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ВЕЛИКИ

Живот

Свети Василије Велики је припадао једној од племићких породица Кападокије, које су Цркви подариле велики број значајних богословâ и пастирâ. Његов отац, који се такође звао Василије, био је грађанин Неокесарије у Понту, где је вршио службу учитеља у школама математике и реторике. Његова баба Макрина, мајка његовога оца Василија, чијим врлинама и благочешћу су се многи дивили, била је ученица великог покрститеља Понта, светога Григорија Чудотворца. За време Максиминових гоњења она и њен муж су читаву годину дана остали у шумама Понта, хранећи се јеленима које су ловили.[1]

Василијева мајка Емелија такође је потицала из племићке породице из Кесарије у Кападокији, која није била мање значајна од очеве. Њен отац мученички је пострадао у време последњих гоњења хришћанâ, док је брат Григорије касније постао епископ у граду Кападокији.

Сва мушка деца у породици, Василије, Григорије, Навкратије и Петар, посветили су се служењу Цркви – тројица као епископи, а Навкратије као монах; његовим

---

[1] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 5.*

путем је пошла и Макрина, звана *млађа*, која је била једно од петоро женске деце у породици.

Свети Василије је рођен око 330. године у једноме од два горе поменута града, и то вероватније у Неокесарији где је његов отац службовао.[2] Од раног детињства био је крхке грађе и болешљив што га је пратило кроз читав живот. Због тога се у више наврата у својим писмима жали на своје слабо здравље и на неподносиве и оштре зиме у Кападокији.[3]

Лако можемо замислити какво васпитање је добио млади Василије у таквом породичном окружењу, уз брижно старање Емелије и старије Макрине. Један део свог дечачког доба провео је на породичном имању у Понту, покрај реке Ирис. О његовом првом образовању старао се отац који се упокојио 345. године. Тада Василије ради студија прелази у Кесарију Кападокијску, где су боравили његови блиски рођаци и куда се можда цела породица преселила на одређено време. Том приликом упознао се са Григоријем из Аријанза, касније названим Богословом, као и са Јулијаном, младим императоровим нећаком који се у то време налазио у изгнанству у Кесарији.

Као и сви богати младићи тога времена, и Василије је желео да чује што је могуће више учитеља; због тога је похађао тадашње центре духовног образовања. Тако је, прешавши у Константинопоље, највероватније био ученик чувеног професора реторике Ливанија који је у то време тамо предавао. Затим је посетио Атину, куда се нешто раније преселио и Григорије из Аријанза.[4] Од по-

[2] Григорије Ниски, *Εἰς Βίον Μακρίνης*, PG 46, 281.

[3] *Писма* 27, 30, 48, 237 и др.

[4] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 14* и даље.

четка 4. века, после дугог периода застоја, у том жаришту јелинизма започео је да се развија веома жив духовни покрет. Сјај предака, сећање на велике личности древних времена и лепота града, са његовим блиставим споменицима, уметничким предметима, трговима, булеварима, вртовима, били су у стању да привуку сваког младог студента. Но, отприлике пет деценија касније, Синесије је од значајних људи тамо затекао само пчеларе.

Григорије је са нестрпљењем очекивао свог земљака, а кад је овај стигао, 352. године, избавио га је од уобичајених искушавања којима су старији студенти подвргавали млађе. Двојица младића се нису раздвајали један од другога за све време својих студија у Атини – били су настањени у истој кући, обедовали су заједно и имали исте идеале; били су, такорећи, једна душа у два тела:

И све заједничко беше, а душа једна
на двоје беше телима раздвојена.[5]

На атинском универзитету, који је тада био састављен од многобројних самосталних школа повезаних слабом међусобном везом, пружало се више енциклопедијско него стручно образовање, али и оно је било на врло високом нивоу. Предавала се углавном књижевност, реторика (панегиричка и јуридичка) и филозофија (етика, физика и метафизика). Ова три огранка науке Василије је похађао код малоазијских професора Проересија и Имерија, а изгледа да је и због свог слабог здравља настојао да стекне и одређена знања из медицине.

[5] Григорије Богослов, *Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον*, 229 и др.

Атински студенти су тада, као, уосталом, и у другим временима, показивали интересовање и за оне ствари које су изван њихових предавања, као што су празници, славља, позоришта и слично; али двојица пријатеља су другима препуштали таква занимања, док су се они предавали само невиним уживањима. Сачињавали су пријатељски круг у који су се сабирали и други трезвенији студенти, образујући тако први студентски клуб познат у историји. Па иако су још увек били оглашени, знали су само за два пута: онај који води до школе и, онај драгоценији, који води до хришћанског храма.

У лето 355. године у Атину је стигао Јулијан. Пошто се још увек налазио у стадијуму трагања и сумњи, чини се да је тамо коначно одлучио да покуша да поново успостави многобожачку религију. Наравно, тамо ће се опет срести са Василијем.

По завршетку студија (356. године) Василије је одлучио да се врати у своју отаџбину, док је Григорије, и поред договора да оду заједно, остао краће време у Атини као професор. Вративши се у Кесарију, Василије није одмах заборавио своје класично васпитање, већ је студије на најбољи начин искористио, произносећи своје беседе са толико успеха да су га његови земљаци из Неокесарије касније позвали обећавајући му издашну награду.[6]

Тада је изнова дошао у блиску везу са својом породицом, која се у то време беше повукла на своје имање у Понту, названо Аниси.[7] Емелија и Макрина су тамо основале монашку заједницу у којој су учествовале и

[6] Руфин, *Historia Ecclesiasticca* 2, 9. Василије Велики, *Писмо* 210, 1.

[7] Василије Велики, *Писмо* 223, 2.

друге жене, а у близини те заједнице, заједно са осталим отшелницима, подвизавао се и Василијев брат Навкратије, који се упокојио нешто касније у својој 27. години живота, пошто су га у лову растргле звери.[8]

Пошто се обрео у том новом окружењу и пошто је примио крштење, Василије се дао на изучавање хришћанских књига у којима је пронашао нову светлост, другачију од сјаја многобожачких списа. Тада је донео одлуку да своје студије настави на другом пољу и у другом правцу, како би упознао хришћанство уопште, а нарочито монашки живот. Пропутовао је Сирију, Месопотамију, Палестину и Египат[9], и том приликом вероватно упознао светог Атанасија Великог и Евстатија Севастијског, који су у то време живели у пустињи.

Са светим Атанасијем касније је имао занимљиву, али бесплодну преписку у вези са образовањем непоколебивог челништва Православља, док је његов однос са Евстатијем био веома чудан. Наиме, Евстатије је био зачетник монашког живота у северној Малој Азији, где је основао неке монашке групе које су се владале по начелима крајње строгости: одбацивале су брак и настојале да изједначе мушкарце и жене, намећући женама мушку одећу и мушки начин шишања косе. Те крајности су осуђене на сабору у Гангри (343. године). Што се осталога тиче, Евстатијева схватања монаштва у великој мери су утицала на Василија. Али нешто касније (373. године), њих двојица се нису сложили по неком богословском питању и Василије је претрпео многа Евстатијева опадања.

---

[8] Григорије Ниски, *Εἰς Βίον Μακρίνης*, PG 46, 965-968.
[9] Василије Велики, *Писмо* 223, 2.

Када се Василије изнова обрео у Кесарији, рукоположен је за ђакона и као такав је у својству посматрача учествовао на сабору у Цариграду (360. године). После тога, међутим, није остао у Кесарији, већ се, незадовољан поступком епископа Дијанија који је приступио аријанцима, повукао у самоћу, разделивши пре тога сиромасима највећи део очинског имања које му је припадало. Најпре се неко кратко време подвизавао на Григоријевом имању у Тиверини, а затим се настанио у Понту. То се највероватније одиграло 360. године, а не раније како се обично верује. Тамо га је посетио његов пријатељ Григорије и остао у његовој близини нешто више од годину дана. У тој забити препуној зеленила заједнички су изучавали богословље, и то углавном на основу Оригенових списа, од којих су начили антологију коју су назвали *Филокалијом*. Овде су радили и на постављању основа за организован монашки живот.

Године 362. Василије је посетио Кесарију како би се нашао уз епископа Дијанија који је преживљавао своје последње дане. Вероватно је тамо остао све до избора Евстатија за Дијанијевог наследника, али је очигледно да се касније вратио у Понт – тамо га срећемо почетком 363. године како дочекује Григорија кад је овај бежао испред свештеничке одговорности. Василије га је убедио да се врати својој Цркви у Назијанз, и јасно је да ни он сам није био у могућности да се довека одриче сличне службе. Његова схватања о монаштву нису била еремитска, а са друге стране, већ се била појавила опасност која је долазила од императора Јулијана, коме је требало да се супротставе сви који су то били у стању. Према томе, попут скоро свих великих богослова 4. и 5. века, који су тако чинили на почетку своје каријере и Василије је сас-

тавио апологетска дела, али без изразитог полемичког карактера.

Иако га је примио као свог помоћног презвитера, Јевсевије, епископ Кесарије кападокијске, веома је рано био њиме незадовољан и „окренуо се против овога човека"[10], како вели Григорије. Није нам познато да ли је то незадовољство било узроковано Јевсевијевом завишћу због изузетних резултата овог делатног свештеника, који су наилазили на уважавање од стране побожног народа, или неспоразумима који су настајали било због Василијевог занимања за монашки живот или због његове љубави према грчкој мудрости. У сваком случају, Василије је био принуђен да се на кратко време опет повуче у Понт.

Од 365. године, кад је православног императора Јовијана на Истоку наследио аријанац Вал, опасност за Православље се опет појавила. Походећи једну за другом области, Вал је стигао и до Кесарије[11], а Василије се тада, уз посредовање свог пријатеља Григорија, спријатељи са својим епископом, па напустивши Понт дође у Јевсевијеву близину.[12] Тако је започео период непрекидне сарадње ове двојице људи. Василије је сада почео да се бави најважнијим проблемима епархије, старао се око помоћи сиротињи и око збрињавања оних који су 368. године пострадали од земљотреса, стављајући им на располагање своје преостало имање; но у највећој мери предавао се учењу.

Када се Јевсевије упокојио, православни у Кападокији су сматрали да треба да га наследи Василије, који

[10] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Επιτάφιος εἰς Βασίλειον 28.*
[11] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Επιτάφιος εἰς Βασίλειον 30.*
[12] Созомен, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, 6, 15.

се у свести народа већ био наметнуо као учитељ, богослов и као неко ко је веома вешт у црквеним питањима. Било је, наравно, и извесних противљења од стране неколицине предстојатеља и „лакосних" житеља[13], но та противљења су утихнула због посредовања епископа Назијанза Григорија, оца Григорија Богослова. Са правом можемо претпоставити да је главни разлог тих реакција било противљење присталица аријанства са једне стране и монархијанаца са друге, Василијевим православним учењима.

Тако је Василије 376. године хиротонисан за епископа. Тиме је започео своје разноврсно деловање и остварио победу против уплитања царске власти у питања Цркве. Вал је већ био предузео мере против осталих епископа, а нешто раније је у азијске провинције послао намесника Модеста, како би овај приморао епископе да се прилагоде његовој црквеној политици. Намесник је допутовао у Кесарију у зиму 371. године, али није имао никаквог успеха са Василијем. Насупрот неким другим црквеним људима, који су цареве схватали као неку врсту надепископа, Василије је правио строгу разлику између та два света: политичкој власти признавао је оно место које одговара привремености овога света. Због таквих схватања одбио је да прихвати захтеве Модеста, који је следио тактику ранијих гонилаца хришћана који су час претили а час давали обећања. Епископ Кесарије је одважно показивао да се не плаши јавних одузимања свих добара, будући да није ни имао ништа осим једног огртача од кострети и нешто књига, и да се не плаши изгнанства, јер је „Господња сва земља и све што је на

[13] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 37.*

њој"; нити се плаши мучења, јер његово уморно тело не би издржало и подлегло би првом удару, нити се плаши смрти, јер би га она брже довела пред Господа; уосталом, у телесном смислу он је већ био скоро на самрти: „Нека ово и цар чује", додао је. Кад је Василије схватио како Модест никад не беше чуо такве речи од једног епископа, он примети да се овај вероватно никад дотад није сусрео са „епископом".[14] Модест, који је у дубини душе био добар и частан човек, отада постане Василијев пријатељ.

Василије је тада дошао у сукоб и са дворским економом Демостеном, коме се наругао због његовог славног имена: „Видели смо неписменог Демостена!". Овај Демостен, међутим, поставши касније намесник Понта, успео је да се освети епископу. И разни други чиниоци истовремено су подгревали цареву срџбу, па је заповест о Василијевом изгнанству већ спремно чекала на потписивање; цар је, међутим, био свестан да би тиме учинио велику неправду. Због тога је лично посетио Кесарију, зачудио се Василијевом делу и остао задивљен његовом личношћу, те му је уместо изгнанства доделио економску помоћ за његове добротворне установе.

У сваком случају, император, који је нагињао аријанству, већ је био изнашао други начин да спута овог православног јерарха. Наиме, поделио је на два дела епархију Кападокије која је уистину заузимала велико пространство, стварајући тако „другу" Кападокију са седиштем у вароши Подандос, а касније у граду Тиану. Епископ тога града, Антим, већ се појавио са достојанством митрополита, и чак је предузео мере практичне примене

[14] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 48, 51.*

својих надлежности, спречавајући преношење производа из кесаријске митрополије. Касније су се ова двојица епископа сложили и сарађивали уз узајамно разумевање.

Василије је у међувремену реаговао тако што је оснивао епископије у разним варошима и селима, постављајући на места епископа људе који су му одани, и тако је делове своје епархије држао подаље од утицаја Антима и јеретичке власти. Свога брата Григорија поставио је у Нису, а свога пријатеља Григорија у Сасиму.

Тај други Григорије, његов пријатељ, увек му је био одан и слушао је његове савете. Давао је Василију предност и кад је у питању њихово пријатељство и кад је у питању богословље, иако је био млађи само једну или две године. Но, овога пута морао је да разочара свога пријатеља. Сасима је било безначајно село, које се налазило покрај главне саобраћајнице у Кападокији, подељено на три улице, бучно као велеград, а суво као пустиња. Василију је, дакако, све то било познато, али је сматрао да је човек Григоријевог кова у стању да било које место учини важним. И тако је Григорије, пошто је хиротонисан за епископа од стране Василија и свога оца Григорија, посетио ово село, али нити је служио у њему нити се ту настанио. У прилог његовом бежању било је и то што је Антим Тиански желео да га искористи као посредника у свом зближавању са Василијем, а овај, опет, није желео да узима учешћа у споровима чак ни као судија; иако је по тим питањима могао бити од велике користи. Такав став је разочарао Василија, а Григорије се повукао у тишину. Захлађеност њиховог односа је, наравно, била краткога века.

Много више Василије се разочарао у свога старог пријатеља Евстатија Севастијског. Иако су многи пра-

вославни сумњали у њега, Василије га је и даље ценио и поштовао. Убедио га је 373. године да потпише православно исповедање вере, како би се разуверили они који су га оптуживали за догматску неисправност, али је Евстатије, нагињући увек ка умереним аријанцима и плашећи се да се не замери аријанском императору, оптужио Василија да је злоупотребио његов потпис, као и то да овај нагиње монархијанству и Аполинаријевој јереси. Ова прва оптужба, у вези са монархијанством, била је уобичајена против свих православних, а друга се заснивала на Василијевом старом познанству са Аполинаријем. Василије је одговорио да је само једном приликом писао Аполинарију, и то пре двадесет и више година, кад су обојица још увек били мирјани.[15] У сваком случају, ова расправа је помогла Василију да обрати пажњу на тек тада испољена Аполинаријева схватања. Уверио се у то да она уистину одступају од православног предања; иако је и сам, као и остали кападокијски богослови, па чак и Атанасије, дотад имао добро мишљење о Аполинарију, сада није оклевао да захтева његову осуду од стране источних и западних епископа.

Превласти Православља Василије није доприносио само својим противљењем јересима и својим списима, већ је деловао и на очувању јединства Цркве. Настојао је, наиме, да обједини све православне епископе Истока и Запада у заједничкој борби против јереси, што је било веома тешко извести ако имамо на уму околности које су тада владале. Као што је познато, раскол унутар православног дела Цркве у Антиохији саблазнио је вернике и довео до помешње кад је у питању устројство Цркве,

[15] *Писма* 99, 125, 130 и др.

као и до изопачења моралних норми. Западни епископи нису признавали Мелитона Антиохијског и изазвали су раздор хиротонијом Павлина за противепископа коју је извршио зилот Лукифер, епископ Каларе. Василије је организовао посланства на Запад и у више наврата писао епископима и папи Дамасу како бе се васпоставио ред; но све је било без успеха.[16] Осим малобројних изузетака, западни епископи су се одликовали истоветношћу својих схватања, али су били незаинтересовани за општа питања Цркве - нарочито за догматска - и били су непоколебиви у својој тактици; поседовали су и некакву врсту надмености, због чега Василије критикује западну „мргодну обрву". У сваком случају, успело му је да уједини већину епископа Истока и да, после Атанасијеве смрти, постане предводник Православља. Други васељенски сабор (381. године), иако је одржан после његове смрти, представљао је резултат његових деловања.

Василијева делатност проширивала се и на устројавање богослужења, на организовање монашког живота и на систематизацију друштвеног деловања. Делатно је примењивао своја схватања о друштвености човекове природе. Кад је приступио монашком животу, разделио је већи део очевог имања, а касније је сиромашнима ставио на располагање и део мајчиног имања Остатак је као епископ ставио на располагање друштву за оснивање добротворних установа, било да су то сиротишта било домови за незбринуту децу, домови за старе, странопрималнице и болнице.[17] Ова установа је поседовала

[16] *Писмо* 239.

[17] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον* 63. Созомен, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 6, 34.

низ зграда изван и у близини Кесарије, а службу у њој вршили су монаси и мирјани. Та добротворна установа касније је названа његовим именом. Чак и данас у свести православног народа свети Василије се поштује као заштитник деце и убогих.

Многобројне друштвене и црквене бриге биле су претешке за овог болешљивог јерарха који је живео у крајњем подвигу. Притајена болешљивост, са њеним многобројним кризама, на крају се показала као тешка болест бубрега, чији развој је пратио цео град. Василије се упокојио крајем децембра 378. године, у својој 48. години, изговарајући речи: „У руке Твоје предајем дух свој", а сахрањен је 1. јануара следеће године. Туга коју је његова смрт изазвала доживела је свој врхунац на погребу, кад су због превелике гужве и потресености његових оданих сугрђана, забележени случајеви онесвешћивања и смрти. Његов стари и увек верни пријатељ Григорије Богослов, који је 381. године напустио Цариград, прошао је кроз Кесарију и у сећање на Василија изговорио опширно погребно слово.[18]

Међу својим савременицима Василије је уживао толико поштовање да је још за живота назван „Великим"[19], а његови поштоваоци су чак подражавали и његове телесне недостатке.[20] Његов спомен слави се 1. јануара, кад је годишњица његовог погреба. У тропарима његове службе опеване су његове борбе и богословска достигнућа, а он је назван тајновидцем Господњим и небеским светилом. У 11. веку вођене су оштре расправе о вредновању личности тројице великих васељенских учи-

[18] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον.*
[19] Григорије Богослов, *Λόγος 1, 16.*
[20] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 77.*

теља: светог Василија Великог, светог Григорија Богослова и светог Јована Златоустог, и одређено је заједничко прослављање свс тројице 30. јануара, кад се слави хришћанска светоотачка књижевност уопште.

Светог Василија Великог на Истоку сматрају васељенским учитељем Цркве, а на Западу је 1568. године добио звање Doctor Ecclesiae.

ДЕЛА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ

И поред свог богатог књижевног и научног образовања, Василије није допустио да њиме овлада пука жеља за писањем, зато што је на складан начин спојио практичан ум, философско мишљење и богословску акривију. Ово се може видети из његове организационе активности и из његових књижевних радова. У својим списима он следи систематски метод и задржава начела класичног образовања. Наравно, не тежи испразној красноречивости, што је уосталом и немогуће за писца који Свето Писмо користи као књигу која садржи апсолутну истину, али у којој је језик чист и једноставан.

Василијева дела бисмо могли поделити на апологетска, ерминевтичка, догматска, омилије, литургијска, аскетска и писма. Већи део настала је у периоду његове свештеничке службе.

Апологетска дела

Прво његово дело је *Реч младима (како да имају користи од јелинских списа)*[21]. То је једно предавање - или

[21] *Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων.*

можда два - упућено хришћанским студентима у Кесарији. Император Јулијан је издао заповест којом је забранио да хришћански учитељи предају књижевност, реторику или философију.[22] Хришћани су на различите начине реаговали на ову заповест: два Аполинарија, отац и син, састављали су поеме, драме и дијалоге, са библијским темама које су имале класичну поетску метрику, а Григорије Богослов је сачинио многе поеме са сличном таквом метриком. Василије је признавао потребу да се младићи из хришћанских породица школују код многобожачких учитеља, али им препоручује крајњи опрез. У овоме спису он сматра да је корисно изучавати класичну књижевност, али само до одређене границе. Постоје два стања живота: ово и оно будуће. Свето Писмо и хришћанско богословље уче о будућем животу, али младима је веома тешко да схвате ту науку. Према томе, ученици треба да се предају углавном изучавању класичне књижевности, узимајући из ње оно што је добро, као што чине пчеле са цветовима, односно да изабирају текстове који имају за циљ морално усавршавање. Тако Василије закључује да и грчка књижевност пружа своје сведочење о добру.

Мишљење да је овај спис упућен његовим нећацима, зато што се позива на телесно сродство са слушаоцима или читаоцима, чини се да је без основе, зато што су, по природи ствари, сви хришћани у међусобном духовном сродству. Исто тако није тачна ни тврдња да је он овај спис саставио пред крај свога живота, чак ни ако се ово односи на његове зреле године. Василије никад није доспео да старачког доба; наиме, и као тридe-

[22] *Codex Theodosianus* 12, 35. Јулијан, *Писмо* 61.

сетогодишњак могао се позвати на дугогодишње искуство и на поодмакло животно доба, пошто је говорио младићима од петнаестак година. Спис је састављен непосредно после издавања Јулијанове наредбе, а то значи 363. или 364. године. Са једне стране, ова расправа представља и личну апологију за класична предавања која је сâм похађао. Спис је имао великог утицаја на став Цркве према класичном образовању, а нарочито је цењен на Западу у време ренесансе и на Истоку у време владавине Турака. То је најчешће издавано и читано дело Василија Великог.

Друго дело из ове категорије јесу *Беседе на Шестоднев*. На основу приповести из књиге *Постања* (1, 1-26) и знања̂ из физике, стечених у време студија, Василије описује догађаје стварања у низу од девет беседа или предавања. Он одбацује космолошка схватања древних философа о вечности и самопостојању света – што представља претпоставке за дуализам – а насупрот томе наглашава пролазност света и његово саздавање стваралачком силом. Попут древних природословаца, и Василије помиње четири праелемента, али говори о њиховом спајању по паровима. Грађа која је садржана у сличним делима Елијана и Плинија, испреплетана је живописним наводима – на тај начин Василије је пружио чудесну синтезу која је истовремено и библијска и научна.

Беседе су изговрене у време поста, и то у току једне седмице, што значи да су понекад изговаране једна ујутро, а једна увече. Но, и поред тога што су беседе биле на високом нивоу, са успехом их је пратило мноштво народа, где су били заступљени занатлије, уметници, радници и жене из народа. Иако нису биле унапред забележене, биле су веома добро испланиране, а очиглед-

но је да су, после њиховог записивања од стране брзописаца, биле поднете Василију на исправку. У последњој од беседа Василије је дао обећање да ће у следећој прилици говорити о стварању човека, али то своје обећање ипак није одржао. Две сачуване беседе са насловом *О стварању човека* и *О рају*, које се у рукописима некад приписују Василију, а некад Григорију Ниском, припадају другом писцу. У сваком случају, испуњавајући братску дужност, свети Григорије Ниски је написао друго дело са истим насловом.

Због Василијеве немогућности да испуни поменуто обећање, патролози претпостављају да су те беседе састављене пред сам крај његовог живота. Та немогућност, међутим, може се тумачити и његовим напуштањем Кесарије, или неком другом значајном променом у његовом службовању. У сваком случају, и поред тога што предавања такве врсте држе чешће свештеници него епископи, њихов садржај и тон, који сведоче о доскорашњем студирању на научним школама, смештају их у почетну фазу Василијеве делатности.

Амвросије, који начелно следи Василијев ерминевтички метод, знао је за девет таквих беседа и у свом делу са истом тематиком угледао се на њих. Око 400. године извесни Евстатије који је живео у Риму, превео је *Беседе на Шестоднев* на латински језик.

Ерминевтичка дела

Свакако да *Беседе на Шестоднев* могу бити убројане и у ову групу дела, иако је њихов карактер првенствено апологетски. По том критеријуму, ерминевтичким можемо сматрати његове друге омилије, а пре свих *Омилије на Псалме* које је, како се чини, Василије такође

саставио још као свештеник. Од сачуваних омилија, 13 су аутентичне, а 5 се налазе под сумњом.[23] У првој омилији Василије се упушта у начелно вредновање псаламске поезије, а у тумачењима појединих псалама бави се разним филолошким питањима, насловима псалама, разликама у стилу писања, а углавном разматра њихов духовни и етички смисао. Примећује се да је под извесним утицајем сличних тумачења Јевсевија Кесаријског.

Веома је тешко донети коначан суд о аутентичности опширног *Тумачења на Пророка Исаију* (гл. 1-16). Метод који тумач овде следи врло је близак Оригеновом алегоријском методу, а дело на неким местима показује апсолутну зависност од сличног дела Јевсевија Кесаријског. У сваком случају, мора да га је саставио писац из Кападокије (гл. 10) и мора да потиче из 4. века, јер говори о аномијевцима као о савременицима са писцем (гл. 2). Василије, наравно, осуђује алегорију као ерминевтичко правило, али његов метод у свим ерминевтичким текстовима није ослобођен типолошког карактера. Уосталом, Јевсевијево дело сачувано је у разним облицима и веома је тешко на основу њега одредити аутентичност Василијевог дела. Могуће је, међутим, и да је неко касније, знајући за Јевсевијева аријанска одступања, на најзначајнија богословска места у његовом делу уметнуо поједине делове Василијевог текста. У ово, међутим, не можемо бити сигурни.

[23] Аутентична Василијева тумачења су на псалме: 1, 7, 14, 28, 29, 32, 33, 44, 45, 48, 59, 61, 114 (PG 29, 209-493). Сумњивог ауторства су тумачења у PG 30, 72-117.

Догматска дела

Најзначајније догматско дело светог Василија Великог је догматско-полемички спис *Против Евномија* („Побијање /или критика/ апологије безбожног Евномија"). Још као ђакон, 360. године, Василије је као посматрач пратио расправе на сабору у Цариграду. Већ тада се прочуо по свом образовању и беседничкој вештини и вероватно су сви очекивали да он узме активног учешћа у расправама; но, он их је у томе разочарао. Том приликом допала му се умереност Василија Анкирског, али је, наравно, сматрао да су неприхватљива екстремна схватања његовог земљака Евномија, предводника аномејаца. Евномије, који је осуђен од стране тога сабора на којем су преовладали омијани, саставио је следеће године своју *Апологију*, у којој је, полазећи од аристотеловских поставки о причасности суштине свих бића, дошао до закључка да се божанска суштина поистовећује са нерођеношћу, а да је суштина рођеног Сина по свему другачија и неслична у односу на Оца. После три године (364), Василије је написао наведено дело како би оповргао учења предводника аномејаца. У три књиге он говори о Оцу, Сину и Светоме Духу, критикујући не само закључке већ и претпоставке Евномијевог учења, односно убеђеност у способност човека да доспе до непричасне суштине Божије. Четврта и пета књига, које су издате заједно са прве три, представљају додатак и вероватно припадају делу Дидима Слепог.

Четири Василијева писма упућена Амфилохију Иконијском (бр. 233-236) односе се на сличне проблеме, односно на питања вере и познања Бога, која се испитују са нарочитом јасношћу и дубином.

Четрнаест година након што је Василије саставио дело против његовог учења, Евномије се поново појављује на сцени расправом *Апологија на Апологију*, у којој је довсо у сумњу свако Василијево учење. Но, пошто је овај проводио последње дане свог земаљског живота, те није био у стању да одговори, његов брат Григорије Ниски је то преузео на себе као свету дужност.

Спис *О Светоме Духу* представља једно од најзначајнијих догматских дела целокупног светоотачког периода. Василије је, наиме, у своју праксу увео славословни образац „слава Богу *са* Сином и *са* Светим Духом", уместо тада уобичајеног „слава Богу *кроз* Сина *у* Светоме Духу". Та новина је многе изненадила и изазвала противљења, а његов пријатељ Амфилохије Иконијски је затражио од њега објашњење о томе. Тако му је Василије, 575. године, упутио ово дело. У њему он доказује да је Дух Свети исте части са Оцем, и објашњава да се његов славословни образац заснива на Светоме Писму и Светоме Предању исто колико и онај који је уобичајен, али да више одговара учењу Никејског сабора, пошто, са једне стране, показује засебност три ипостаси, а са друге, нераздвојивост њихове заједнице. Но, оно што има значаја за нас данас јесте његова тврдња да човек деловањем Духа достиже освећење и савршенство.

Омилије

Беседништво светог Василија Великог одликује се узвишеношћу тона, и сведочи о његовој всома оштрој моћи запажања и изванредном разумевању друштвених проблема. Од његових самосталних омилија, сматра се да је аутентично њих око двадесет пет. Већину чине омилије моралног садржаја (онима који се богате, против

оних који се гневе, о зависти, о смиреноумљу, против оних који се опијају, о посту, о крштењу, итд.); оне живот хришћанâ смештају унутар црквеног сабрања. Нарочито треба поменути омилију *Пази на себе* која човеково живљење заснива на јелинској антропологији и наглашава потребу човека да се саобрази са вољом Божијом и да њоме буде вођен. Пошто започиње на начин који подсећа на Сократове ставове, он тражи да не пазимо толико на оно што нас окружује или што нам припада, већ на саме себе. Пазећи на саме себе, пазићемо на Бога. Кроз наш унутарњи свет узвођени смо до Творца.

Осим омилија које сачињавају велике ерминевтичке композиције, о којима смо говорили, постоје и неколико самосталних ерминевтичких омилија које објашњавају занимљива места у Светоме Писму, и спајају подробну анализу и практичну поуку.

Од догматских омилија значајна је она под насловом *О томе да Бог није узрок зла*, у којој се каже да зло нема свог онтолошког постојања и тврди да морално усавршавање првенствено представља дело самога човека, наравно у сарадњи са божанском благодаћу. Омилије *О вери*, *Против Савелијанаца и Арија и Аномејаца* развијају теме које су у вези са тадашњим животним догматским проблемима.

Нарочиту пажњу привлаче похвалне омилије светима (Јулити, Варлааму, Гордију, Четрдесеторици мученика, Маманту). Кападокија је била значајно седиште развоја поштовања светитељâ, а Василије је, заједно са Григоријем Богословом, похвални тон панегиричких беседа Гркâ први пренео на терен хришћанства. Две деценије касније њиховим стопама пошао је свети Јован Златоусти.

Пет или шест Василијевих омилија догматског и аскетског садржаја обухваћено је збирком његових аскетских дела, о којима ће у наставку бити речи.

Литургијска дела

Григорије Богослов[24] тврди да је Василије саставио и „последовање молитава". Сматрамо да се овај израз не односи на састављање литургије, као што прихватају многи тумачи, већ да се односи на распоред молитава у периоду од двадесет четири часа. Таква правила заиста налазимо расута у његовим аскетским делима.

Литургија која носи Василијево име служи се десет пута годишње, односно у првих пет недеља Четрдесетнице, на Велики Четвртак, на Велику Суботу, уочи Божића, првога дана у години (када се празнује помен светог Василија) и уочи Богојављења. Пето-шести сабор сведочи о писменом предавању његове „тајинствене литургије"[25], а *Беседа*, која се приписује Проклу Цариградском иако, заправо, припада каснијем састављачу, казује да је Василије скратио опширну литургију која је пре њега била у употреби. Таква тврдња је, наравно, без основе, пошто су литургије, са становишта дужине, следиле обратан пут, односно од кратког језгра постепено су постајале све опширније. Литургијски текстови заиста немају појединачне писце, већ представљају дела хришћанске заједнице која им временом додаје или одузима молитве, песме и остале делове. Тако је *Василијева литургија* постојала и пре њега, а претрпела је прераде и измене и после њега. Очито је, међутим, да понеке од молитава припадају њему самоме.

[24] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 34*.
[25] Mansi, Acta Conciliorum 11, 957.

Аскетска дела

Чувени су Василијеви аскетски списи који данас сачињавају збирку од следећих 13 књига: 1) *Аскетски увод*; 2) *Аскетска беседа*; 3) *Слово о аскези;* 4) *О суду Божијем;* 5) *Реч о вери;* 6) *Морална правила;* 7) *Аскетско слово 1;* 8) *Аскетско слово 2;* 9) *Опширна правила;* 10) *Скраћена правила;* 11) *Шездесет савета монасима;* 12) *Девет савета монахињама* и 13) *Монашка правила.*

Од ових књига само три су сачињавале првобитну збирку; неке припадају каснијим писцима, а остале потичу из Василијевог пера, али испрва нису припадале овој збирци.

Чини се да је први Василијев спис *Морална правила* која чине 80 препорука узетих из Светога Писма, а односе се на духовни и морални живот хришћана. Могло би се рећи да је то суво излагање учења Новога Завета, настало од стране неког почетника у тумачењу, када теме не биле изабране са толиким умећем, и када не би покривале целокупан човеков живот. У сваком случају, овом збирком, чији садржај се односи на живот свих хришћана, а не само подвижника, постављени су агиографски темељи монашког живљења.

Најзначајније књиге ове збирке су оне које садрже „правила", односно каноне, у виду питања и одговора. Опширна правила у 55 поглавља расправљају о најзначајнијим претпоставкама и делатностима подвижништва, љубави, послушања, уздржања и слично. Као темељ монашког живљења Василије поставља љубав према Богу и према ближњему. По својој природи, човек љуби оно што је добро и лепо, а нема ничег лепшег од божанске доброте и лепоте, и чудеснијега од божанске достојан-

ствености. Према томе, они који хоће да у потпуности живе животом љубави и врлине, треба да побегну од света и да се предају Богу.

Док ова књига одређује општа начела друштвеног живота монаха, 313 *Малих правила* („Кратка правила") приступају њиховој примени у свакодневном животу, дајући одговор на свако појединачно питање.

Прва опширнија правила (њих 23) и многа краћа састављена су првобитно у Понту – говорећи како су се тамо заједно позабавили састављањем подвижничких правила, Григорије Богослов првенствено њих има на уму. Тада су та правила чинила јединствену књигу, а у том облику преведена су на сиријски језик; Руфин их је превео на латински језик под називом *Instituta monachorum* (203 питања и одговора).

Василије је касније припремио друго издање тих правила, које је било допуњено и као додатак имало *Савете монасима* и *Савете монахињама*. Збирку је на послетку обогатио додавањем *Моралних правила*, и у таквом облику послао ју је својим монасима у Понт.

Созомен је сачувао гласине да је Василијева аскетска дела написао Евстатије Севастијски[26] – а такав утисак створен је највероватније због чињенице да су Евстатијеви ставови узети у обзир при првом састављању правила; но, у каснијим фазама свог рада Василије, који је тада и сам сазрео у подвижништву, радио је самостално.

Током 6. века, *Правилима* су придодате и различите расправе[27], од којих *О суду Божијем* и *Реч о вери*, за

[26] *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 3,14,

[27] Придодат је увод и књиге 1-5, 7, 8.

које је знао и Фотије[28], припадају Василију, а остале припадају или њему или његовим ученицима. Подробно истраживање које се врши у последње време, настоји да докаже да већина припада Василију. Касније је збирци придодата и књига под називом *Аскетска правила*, која очигледно не припада Василију.

Ова збирка аскетских списа имала је велики утицај на развој устројства монашког живљења.

Значајна расправа *О девичанству*, иако носи име Василија Кесаријског, очито потиче од Василија Анкирског. Многа Василијева писма, као она под бројем 2, 42, 45, 46, 223 и др, расправљају о питањима аскетског живота.

Писма

Збирка писама Василија Великог има важности колико и било које од његових значајних дела. Григорије Богослов[29] је стекао малу збирку његових писама, и заједно са збирком својих писма послао их је своме нећаку Никовулу. Исто тако је сачувана једна антологија писама на папирусу из 5. века. Данашња збирка садржи 366 писама, од којих је мали број упућен Василију од стране других личности.

Чини се да писма 39, 40, 41 и 60, која сачињавају његову преписку са императором Јулијаном, представљају каснију творевину. Аутентичност преписке са Ливанијем, коме Василије поручује да пошаље ученике, чини се да није у потпуности потврђена. Из те збирке (писма 335-359) вероватно су аутентична 335-346 и 358. Свакако да су аутентична и два Ливанијева писма, садржана

[28] *Βιβλιοθήκη* 191.
[29] Григорије Богослов, *Писмо* 53.

у збирци његових писама (под бројевима 501 и 647). Сумњивог порекла је и преписка са Аполинаријем Лаодикијским (бр. 361-364). У разговору са Евстатијем Севастијским Василије је тврдио да је само једном писао Аполинарију, и то пре много година, а не можемо прихватити ни да је том приликом лагао нити да је заборавио. Према томе, та писма су или фалсификати или припадају некој другој личности, која се такође звала Василије.

Веома опширно писмо (бр. 8) које је упућено монасима Кападокије и осуђује аријанце, дело је Евагрија Понтијског; писмо број 16 *Против Евномија* представља само одломак из таквог дела Григорија Ниског; писмо број 189, упућено Евстатију, такође припада Ниском; писма 50 и 81, упућена Инокентију Римском припадају Јовану Златоусту; а туђа су и писма под бројем 38, 44 и 366.

Преостаје, дакако, више од 300 аутентичних писама која показују духовни одгој састављача, истанчаност осећања, племенитост карактера, богато образовање и занимање за друштвена питања, те представљају значајне изворе за историју те епохе. Вредност писама се веома разликује од једног до другог – као што се и она међусобно разликују по врсти – јер, заиста, обухватају одељке од простих препорука за каквога сиромаха, до правих богословских расправа. Велики број писама која имају карактер препоруке и савета не треба занемарити, јер она заокружују слику о доброти једног човека, који се старао да на сваки начин допринесе побољшању услова у којима су живели његови ближњи. Пријатељска писма показују да аскеза и служење не захтевају запостављање веза са ближњима. Аскетска писма, опет, следе линију присутну у аскетским списима. Велику групу писама чине она која се односе на решавање горућих

црквених питања. Три писма о покајању (бр. 188, 199 и 217), названа канонским, нашла су се међу канонима саборског значаја. Међу догматским писмима значајна су она која су упућена Амфилохију Иконијском (бр. 233-236), која расправљају, како смо већ поменули, о питањима познања Бога и вере.

ВАСИЛИЈЕВО БОГОСЛОВСКО И ЕКЛИСИОЛОШКО УЧЕЊЕ

Питање познања Бога, Василије Велики је разматрао кроз одбацивање Евномијевих гносеолошких претпоставки, управо онако како су то чинили и Григорије Богослов, Григорије Ниски и Јован Златоусти. Он, наиме, учи да „општи појмови" откривају силу и мудрост и умеће Божије, који су скривени у свим створеним стварима – откривају стварност Божијег постојања, али не могу да открију сáму Његову суштину. До појма нерођеног Бога, који је истицао Евномије, не доспевамо познањем оствареним кроз Његову суштину, што је непостижно, већ кроз Његово поређење са другим бићима, а кроз то поређење примећујемо да је Он другачији и узвишенији од њих; према томе, нерођеност се не може поистоветити са суштином, јер само показује начин постојања.[30]

Уколико ум дејствује унутар дозвољених граница, напредује до довољног поимања Бога.[31] Религијско знање, вера и богослужење представљају три делатности које су међусобно уско повезане и узајамно се помажу:

---

[30] *Ἀναῤῥητικὸς Ἀπολογητικοῦ Εὐνομίου* 1, 12, 15, 32.
[31] *Писмо* 233.

кроз веру смо узвођени до познања Бога, али и кроз то познање смо вођени до вере; знање и вера су два вида једне исте ствари – они произлазе из силе Божије, односно из Божијег динамичког присуства у свету.[32] Трећи ступањ представља служба упућена Богу.

Што се тиче догматских питања, Василије је, будући да је одгојен у благоразумној близини своје баке Макрине, испрва показивао веома велику трпељивост и попустљивост: поштовао је врлину код људи, а да му при том нису сметале њихове догматске различитости, уколико оне нису биле толико уочљиве. Због тога се дивио Атанасију Великом, али је ценио и умереност његових противника, као што је био Василије Анкирски, или други лутајући богослови, попут Аполинарија Лаодикијског.

У вези са тријадолошким проблемом, врло рано је преузео иницијативу која је озбиљно допринела превласти Православља. Прихватао је *Символ вере* из Никеје, по коме је Син исте суштине са Оцем, односно „једносуштан". Заиста, после Никеје, православни су, под утицајем сиромаштва латинског језика чија реч *substantia* означава истовремено и суштину и ипостас, изражавали тријадолошко учење на основу обрасца „једна суштина и ипостас, три лица". Пошто, међутим, у грчком језику речи *суштина* (οὐσία) и *ипостас* (ὑπόστασης) немају у потпуности истоветно значење, а реч *лице* се понекад схватала чак и у смислу *маске*, тај тријадолошки образац је многима звучао савелијански, односно монархистички. То су, на концу, схватили и велики предводници Православља, због чега су и одлучили да се врате

[32] *Писмо* 233.

старој оригенистичкој терминологији „једна суштина, а три ипостаси".

Није познато ко је први начинио корак повратка, али изгледа да је он остварен истовремено у Александрији и у Антиохији, и да је преовладавао у схватањима учесника сабора у Александрији из 362. године. У сваком случају, Василије Велики је био први који је недвосмислено користио нову терминологију и који је чак поставио философске и богословске основе за прихватање новог обрасца. По њему суштина представља заједнички елемент у свим јединкама једне исте врсте, а ипостас је конкретно биће које садржи у себи суштину. „Суштина и ипостас између себе имају разлику која постоји између општег и појединачног: која постоји, на пример, између човека као живога бића и неког конкретног човека. Због тога, дакле, кад је у питању божанство, прихватамо да је суштина једна, тако да се логос постојања не посматра на различите начине, а ипостаси су засебне, тако да појам Оца и Сина и Светога Духа у нама постоји несмешан и чист".[33] Тројична Лица имају једну исту суштину, али имају засебна ипостасна својства: Отац поседује очинство, Син синовство, а Дух светост.[34] Повратак тој терминологији, уз избегавање савелијанских двосмислених израза, омогућио је напредовање омиусијанâ, односно умерених аријанаца у Православљу.

Остао је, међутим, један део омиусијанâ који није прихватао одступање по питању Светога Духа, и он је завршио у јереси духоборства. Василије говори о „бо-

[33] *Писмо* 236,6.
[34] *Писмо* 214,4.

жанскомс у природи" и о „божанству" Духа[35], али да би избегао нове невоље није у вези са Њим користио израз „једносуштан", већ се определио за израз „једночастан". Неки од православних су га зато оптуживали да је скривени духоборац, а у његово име одговорио је његов пријатељ Григорије Богослов, тврдећи да се такав Василијев став заснива на разумности и жељи да се избегну нови сукоби са аријанцима.[36] Суштина, наравно, не почива у речима, већ у стварима[37], које се са успехом могу изразити и терминологијом коју је Василије користио. Такву тактику је на крају прихватила целокупна Црква, те зато у цариградском *Символу вере*, кад је реч о Духу, није употребљен израз „једносуштан".

Василијева антропологија је у основи јелинска, али христијанизована. У човеку Василије најпре разликује њега самога, односно његову личност коју сачињава бесмртна душа и ум, а затим оно што је његово, односно творевину садржану у смртном телу и, коначно, оно што је око њега.[38] По својој природи, човек тежи ка добру, како би рекао и Сократ; а највеће добро је Бог. Стога, пошто сви жуде за добрим – сви, дакле, жуде за Богом.[39] Зло не постоји: оно није ни биће нити ипостасна суштина, већ одсуство добра, односно одсуство Бога.[40]

Иако човек у начелу жуди за Богом, пред њега се испречују световне ствари које засењују природни ток. Није исправно да се човек ослања на смртне ствари као да су оне вечне, а да презре вечне као да су привремене

[35] *Ἀναῤῥητικὸς Ἀπολογητικοῦ Εὐνομίου* 3,4 и 3,5.
[36] Григорије Богослов, *Писмо* 48.
[37] Григорије Богослов, *Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 68.*
[38] *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῷ.*
[39] *Ὅροι κατὰ πλάτος* 21.
[40] *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός.*

– то је пометња која се лако догађа онима који су непажљиви. Он треба да спозна своју вредност и своју безвредност: ако схвати своју вредност, тада ће сматрати безначајним своје сиромаштво, своје порекло, своју болешљивост; а ако спозна своју безвредност, сматраће безначајним богатства овога света.

Василијево морално учење је, пре свега, друштвено. Он сматра да човек не би био у стању да спозна самога себе, кад не би постојао његов ближњи.[41] Он је друштвено биће. „Човек је питомо и друштвено живо биће, а не самотно, или дивље".[42] Темељ друштвених односа су „човекољубље", човечност, поштовање достојанства човека, што извире из велике врлине љубави.

Материјална добра, наравно, немају апсолутну вредност, али некакву вредност ипак имају, зато их са пажњом треба користити. Богатство има своју социјалну сврху и због тога, уместо да се троши на раскош поседника, треба да буде раздељено онима који су потребити. Богаташ није власник добара која поседује, него је само домаћин, економ Бога, Творца свега.[43] Рад је благословен, а злоупотреба туђега труда је недозвољена. Нико није роб по својој природи.[44]

Следећи древно хришћанско схватање, Василије је, као што смо видели, у складу са карактером њихове вредности, разликовао два света: привремени и вечни свет. Наметање хришћанима политичке власти, као органа привременога света, чак и кад она потиче од Бога[45],

[41] *Ὁμιλία εἰς Ψαλμ.* 14, 6.
[42] *Ὅροι κατὰ πλάτος* 3, 1.
[43] *Περὶ φθόνου* 5. *Εἰς τὸ καθελῶ μου* 2.
[44] *Περὶ Ἁγίου Πνεύματος* 2, 57.
[45] Писмо 76.

прихватљиво је само уколико то не нарушава духовни и морални поредак.

Хришћани поседују небески живот који деле са анђелима.[46] У овој стварности Црква представља предворје вечнога света. Она сачињава систем помесних парохија којима су на челу епископи, који су сви међусобно равноправни. Признавање вођства једнога епископа не произлази из места, већ из активности и вредности сваког појединачног епископа. На тај начин је епископ Кесарије могао да буде значајнији од епископа Антиохије, као што је Василије, уистину, и био. Тако је место Рима било у зависности од вредности сваког папе. Зато се Василије обраћао свим епископима на Западу као равноправнима, а само се због лакшег општења понекад обраћао нарочито епископу Рима.

Монашки живот у 4. веку ишао је ка томе да постане извесна ванцрквена стварност, која се налазила изнад Цркве, а ближе небеском свету; но, постепено, он се ипак потчинио црквеној јерархији. У току тога века монаштво је прошло кроз различите ступњеве: од Антонијевог пустињаштва до лавре Амонија и Макарија, од лавре до Пахомијевог општежића. Монашки живот се, међутим, увек одвијао у удаљеним местима и избегаво је црквену надлежност.

Иако је и сâм кренуо од пустиње у Понту, Василије је скоро у потпуности искључивао пустињаштво, на основу онога начела по коме је човек „питомо и друштвено живо биће"[47]. Кад неко нема крај себе друга, како може стицати смиреноумље, милосрђе, дуготрпљење и друге врлине? Отишао је чак и даље од тога. Пренео је

[46] *Περὶ Ἁγίου Πνεύματος* 9, 21.
[47] *Ὅροι κατὰ πλάτος* 3, 1.

монаштво из пустиња у градове, дао му агиографске и догматске темеље, поставио га под надзор црквених власти, и одредио му добротворне дужности. Службенике у установама Василијаде, као што је раније речено, чинили су монаси. Вероватно да је пред крај свог живота Василије прихватао пустињске подвижнике као изузетак од правила.

Каснији устројитељи манастирског живота, као Бенедикт Нурсијски на Западу и Теодор Студит на Истоку, имали су велике користи од његових правила. У новија времена, међутим, монашки живот источне Цркве не следи онај правац који је Василије зацртао.

Панајотис П. Христу

О ШЕСТОДНЕВУ

Шестодневом (*Ἑξαήμερος* или *Ἑξαήμερον*) првенствено се назива оних шест дана за које је Бог створио свет, а затим прва глава *Постања* и целокупног Светога Писма, где Мојсије на богонадахнут начин открива како је Бог створио свет и човека. Свети Оци и други црквени писци су у својим беседама и схолијама тумачили целокупно Свето Писмо, или само његове поједине књиге, а нарочито су тумачили *Шестоднев*. Свети Василије Велики је својих девет беседа на *Шестоднев* изговорио у Кесарији Кападокијској, и оне представљају јединствено дело, те се као такве налазе у овој књизи. У старим рукописима ово дело нема јединствен наслов. По обичају старих писаца, насловом дела некада је сматран наслов прве беседе. Према томе, наслов прве беседе у рукописима био је *(Беседа) На први дан Шестоднева*, или *Беседа прва на Шестоднев*, или *Слово прво на Шестоднев*, или *Слово на Шестоднев, или на стих „У почетку створи Бог небо и земљу"*. Григорије Ниски и Григорије Богослов су га називали просто *Шестоднев*. Сходно томе, као јединствен наслов овога дела ми ћемо користити назив *Шестоднев*.

О *Шестодневу* светог Василија Великог сведоче најпре његов брат Григорије Ниски и његов пријатељ Григорије Богослов. Пошто је, после преране смрти Василија Великог, било неких противречности у вези са *Шестодневом*, Григорије Ниски је на молбу Петра, свог

и Василијевог трећег брата, написао дело под насловом *Апологија Петру, брату његовом, о „Шестодневу"*. У предговору свог дела он у вези са тим пише:

„Шта то чиниш, човече Божији? Заповедаш ми да се одважим на оно на шта се одважити не смем, и да се упустим у ствари које, не само да ми је немогуће остварити, већ ми ни упуштање у њих, по моме мишљењу, није допуштено? Јер, велики Мојсије је по божанском надахнућу изнео своја расуђивања о стварању света, и сада ми ти заповедаш за оне ствари, које при површном читању изгледају противречне, да их ја доведем у логичан ред и да покажем да Свето Писмо не противречи сâмо себи. И то после оног богонадахнутог тумачења ове теме од стране нашега оца Василија које, у свих који су га читали, изазива дивљење, не мање од онога које изазива Мојсијева приповест. И у праву су, сматрам, кад тако чинс. Јер, оно што је према зрну пшенице плева, која је из њега произашла, али ипак није сâмо зрно, или боље, која је по својој могућности исто са њим, али је различита по величини и по лепоти, по разноврсности и по облику; исто то би се могло рећи да су према речима великог Мојсија она учења која је уз опширнија тумачења разрадио велики Василије. Јер, што је онај са мало изражајних речи рекао, то је наш учитељ својом узвишеном филозофијом проширио, и учинио их не плевом, већ стаблом, по примеру *зрна горушичиног* са којим се Царство небеско пореди, и које израста у срцу ратаревом; и тако одасвуда постаје богато мислима, и шири се догматима уместо гранама, и управља се ка висинама имајући благочешће за циљ, како би узвишене душе и оне које ка висинама стреме, које Јеванђеља *птицама небеским* назива, могле да свију своја гнезда у његовим гранама...

Како је, дакле, могуће да крај таквог и толико великог дрвета речи Василијевих, засадим и ја какву незнатну младицу свога размишљања? Или ми ти то не би заповедио нити бих ја икада прихватио да свој труд положим покрај трудољубља нашега оца и учитеља? Већ просто као што земљоделци чине чудо, домишљајући се како да из једнога дрвета различите плодове произведу (а вештина калемљења је у овоме: са другога дрвета откидају једну гранчицу заједно са кором која је у основи, и прилепе је на неко веће дрво, и то на место на коме је зарезана кора, те се тако тај накалемљени изданак храни природним соком већега дрвета и развија се у грану); тако ћу и ја свој ум, као какав мали изданак, накалемити на сокове великог дрвета, односно на мудрост свог учитеља, и покушаћу да будем његова грана, ничући његовим науком, колико ми је то могуће, и напајајући се узроком који тамо ради нас. Заиста мислим да неки нису добро разумели циљ његових *Беседа на Шестоднев*, и зато га оптужују како им није пружио јасно објашњење о Сунцу, ни како је то светило (створено) после трећега дана а ни да ли је заједно са звездама саздано, јер тобоже није било могуће раздвојити јутро и вече и одредити меру дана, ако Сунце својим заласком није одредило вече, а својим изласком јутро."[1]

После тога Григорије Ниски у своме делу *О стварању човека*, које је написао као наставак Василијевог *Шестоднева*, како би испунио његово неиспуњено обећање, у предговору опет пише:

„Може се, наиме, многима учинити да је предмет ове беседе сувише смео, али ми смо сматрали да нам није не-

[1] Григорије Ниски, *Ἀπολογ. περὶ Ἑξαημ., προοίμ.* PG 44, 61-64.

приличан. Јер, једини који је достојно појмио Божије стварање света јесте Василије Велики, који је, уистину, саздан по Богу, и чија је душа образована по икони Саздатељевој; отац и учитељ свих нас, Василије је својим созерцањем узвишено украшавање васколике васљене учинио разумљивим за многе, а свет, који је Бог устројио својом истинском мудрошћу, учинио је познатим за оне који созерцању приступају кроз његову благоразумност.

А ми, који нисмо у стању ни да му се дивимо колико му подобује, дошли смо на помисао да придодамо оно што недостаје у учењу овог великана; не са циљем да његов труд изврнемо туђим додацима (јер није прилично да се куде она узвишена уста, која представљају наше речи), већ да слава учитељева не би била непотпуна пред његовим ученицима. Јер, у *Шестодневу* недостаје учење о човеку, те кад се нико од његових ученика не би подухватио труда да допуни оно што недостаје, са правом би било места за прекор против његове велике славе: да он, тобоже, није хтео да пружи својим ученицима никакву могућност разумевања. Али, сада смо се ми, по својим моћима, одважили на то да објаснимо оно што недостаје. Ако се, пак, нешто у нашим речима нађе да је достојно његовог учења, то свакако треба приписати учитељу; али ако наша реч не доспева до његовог високоумног созерцања, он ће бити изван сваке оптужбе, као да, тобоже, није желео да ученици стекну нешто вредно, и тако ће избећи прекор, а нас ће, са правом, злонамерни сматрати одговорнима јер у наше мално срце није могла да се смести мудрост учитељева"[2]. Тако Григорије Ниски пише о своме брату Василију Великом.

---

[2] Григорије Ниски, *Περὶ κατασκ. τοῦ ἀνθρ. προοίμ.*, PG 44, 125 bcd.

Његов пријатељ, свети Григорије Богослов у *Надгробном слову Василију Великом* пише и о *Шестодневу*: „Кад држим у својим рукама *Шестоднев* и кад непрекидно о њему говорим, тада сам заједно са Саздатељем, разлоге стварања схватам и дивим се творевини више него раније, а учитељ ми је само мој вид"[3]. И служба Василију Великом садржи тропаре, у којима се мелод обраћа Василију и каже: „Изучио си природу бића..., природу бића си разјаснио", односно најпре си добро истражио а онда си нам протумачио природу бића, света и васељене[4].

Осим ових који су поменути, о *Шестодневу* сведочи и Василијев савременик Јероним[5], као и касније Касиодор[6] и *Лексикон Суида* (10. век)[7]. Вероватно и Сократ

[3] Григорије Богослов, *Λόγος Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον*. 67 P.G. 36 585a.

[4] *Минеј за јануар*.

[5] У своме делу *De viris illustribus*, 116, Јероним наводи следеће податке из Василијевог живота (према древном Софронијевом преводу на грчки): „Василије, епископ Кесарије у Кападокији, која се најпре називала Мазака, према речима Евномијевим саставио је изузетне беседе, и једну свеску *О Духу Светоме*, и девет беседа *На Шестоднев*, те *Аскетикон* и мноштво кратких беседа. Скончао је у доба Грацијановог царовања" P.L. 23, 748a (или 747a). У свом писму Памахију и Океану, Јероним пише: „Последњи је свети Амвросије саставио свој *Шестоднев*, следећи махом идеје Иполита и Василија" *Epist. ad Pamm. et Ocean.*, 7 P.L. 22, 749.

[6] „Почетак Октатеуха протумачио је свети Василије на атичком наречју; а његово тумачење превео је на латински Евстатије, човек веома мудар; и тако га је превео да је, како се чини, силином своје благоречитости достигао до даровитости оног премудрог човека. Василије је у својих девет беседа испитао све до стварања човека; у њима открива природу неба и земље, ваздуха и водâ, и својства скоро свих створе-

има на уму *Шестоднев* кад пише да је „сваки од њих (Василије Велики и Григорије Богослов) много чудесних књига написао и издао; од којих је неке, кажу, Руфин на ромејски језик превео".[8] Од старих латинских превода *Шестоднева* сачуван је Евстатијев (5. век), о коме сведочи Касиодор, а издао га је Garnier у оквиру сабраних дела Василија Великог[9].

У поговору *Шестоднева* (9, 39) Василије Велики обећава својим слушаоцима да ће им другом приликом говорити о стварању човека „по икони Божијој": „У чему се, наиме, огледа да је човек створен *до слици* Божијој, и како он постаје причасник онога што је *по подобију*, о томе ћу вам, ако Бог дâ, говорити у будућности". Но, није био у могућности да испуни своје обећање, највероватније због своје преране смрти. Зато је, како смо већ рекли, његов брат Григорије узео на себе да испуни то његово обећање, и написао је дело *О стварању човека*. И поред тога што он ауторитативно и јасно сведочи о томе да Василије Велики није написао дело које је обећао, некакав анонимни фалсификатор га је касније ипак написао и објавио као Василијево дело. То кривотворено дело Garnier је објавио у сабраним делима Василија Великог и то, наравно, као неаутентично, а Migne га је об-

---

ња". *De inst. div. Litt.*, 1 P.L. 70, 1110ab. Видети и *Исто*, прол., 1107d - 1108a.

[7] „Василије, епископ Кесарије у Кападокији, која се раније Мазака називала, ... Он је много написао, од чега је достојно дивљења *На Шестоднев;* а саставио је и изузетне беседе *Против Евномија*, те свеску *О Светоме Духу* и *Девету беседа на Шестоднев*, као и једну другу свеску Аскетикона...". *Лексикон Суида*.

[8] Сократ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 4, 26 PG 67, 533c.

[9] Garnier, 1,906 - 974.

јавио у сабраним делима Григорија Ниског, као његово дело[10]. Отуда неки новији теолози говоре о постојању једанаест беседа на *Шестоднев*.

Остали писци који су се занимали *Шестодневом* јесу: Иполит, Северијан Гавалски, Георгије Писидијски (у стиху), Анастасије презвитер и Захарије Сколастик; Григорије Ниски је, као што смо видели, написао *Апологију о Шестодневу* и *О саздавању човека*, а Григорије Богослов је саставио спев *О свету*[11]. Од латинских писаца о *Шестодневу* су писали Амвросије Милански, који много преузима од Василија Великог, те Петар Абелард, Веда Часни, Хонорије Августунски, Херналд и Хуго Rothomagensis. Тумачење *Постања* уопште, у коме је садржан и *Шестоднев* на грчком су писали: Мелитон Сардски, Климент Александријски, Ориген, Диодор Тарсијски, Дидим Александријски, Јован Златоусти, Теодор Мопсуестијски, Кирило Александријски, Теодорит, Генадије 1. Цариградски, Прокопије из Газе, Лав Патрикијски, Теодор Претеча (у стиху); а на латинском: Зенон, Јероним, Августин, Евхерије, Исидор Испалијски, Веда Часни, Wicbodus, Alcuinus, Rabanus Maurus, Walafridus Strabus, Remigius, Petrus Damianus, Richardus de Dumelis, Bruno Astensis, Rupertus, Hugo de s. Victore, Petrus Comestor. Многи су, међутим, писали беседе које се баве појединачним темама *Шестоднева*. Нарочито место између њих заузимају *Тумачења Постања* од Јована Златоустог, која су сачињена од 68 омилија, од којих је десет посвећено *Шестодневу*, а од истога аутора постоји и низ од 9 омилија на *Постање*, од којих су три посвећене *Шестодневу*.

[10] Garnier, 1,461 -492; PG 44,257 - 298.
[11] PG 37,415 - 423.

Постоји много рукописа *Шестоднева* Василија Великог, од којих су неки веома доброг квалитета и врло стари (потичу из 9. века). Појавила су се и многа штампана издања од којих је досад најбоље друго тритомно које је издао J. Garnier (Париз 1839), као и временски последње издање које је приредио S. Giet (Париз 1949), које је настало на основу дванаест старих рукописних кодекса Националне библиотеке Париза: из 9. века Coislinianus 299; из 10. века Parisini 476, 573; из 11. века Paris. 955, Coisl. 235; из 12. века Paris. 957; из 14. века Paris. 503, 956; из 15. века Paris. 477, 478, 968; и из 16. века Paris. 959. Сви ти кодеси потичу из Грчке и Мале Азије.

*

Није позната година кад је Василије Велики изговорио своје *беседе на Шестоднев*. Можда је то било 370. године. Но, оно што знамо јесте да су оне одржане у року од пет дана, и то у време поста, а највероватније у време поста који претходи Пасхи – који је најпре назван „четрдесетницом", а касније „великом четрдесетницом", за разлику од „мале четрдесетнице" уочи Божића. Види се, дакле, да је овде реч о васкршњем посту, јер су и обе серије Златоустових омилија, а исто тако и слична тумачења осталих писаца *Шестоднева*, изговорене у време овог поста. Наиме, још од најранијих времена па до данас, током васкршњег поста у Цркви се чита књига *Постања*. Према томе, може се претпоставити да су пет дана, у току којих је Василије Велики изговорио своје беседе, сви дани у седмици осим суботе и недеље. Може се дати

тачан распоред његових беседа заједно са напоменама које казују где нам Василије пружа податке о томе:

Време поста	8,42;	8,44.		
Понедељак	јутро:	*Беседа*	I	3,1; 3,2.
	вече:		II	2,45; 3,1; 3,2.
Уторак	јутро:		III	3,2; 3,49.
	вече:		IV	3,49.
Среда	јутро:		V	
Четвртак	јутро:		VI	6,38; 7,35.
	вече:		VII	7,30; 7,35; 8,10.
Петак	јутро:		VIII	8,42; 8,47.
	вече:		IX	8,47; 9,1; 9,41.

Слушаоци су били радници и занатлије; слушали су јутарњу беседу пре одласка на посао, а вечерњу након посла. Понекад, нарочито изјутра, Василије Велики је био приморан да скрати своју беседу, као што је било у уторак при *Трећој беседи* (3,2). Некад је морао да скрати беседу због своје болести, а и зато што је било касно вече (7,30). У *Осмој беседи* се види да је могао и да је продужи, јер је вероватно био нерадни дан, и људи би одмах по завршетку беседе отишли да бацају коцку (8,44-45).

За разлику од Јована Златоустог, који је користио народни језик тога доба, Василије Велики је говорио књижевним (чистим) језиком његове епохе, и то атичким дијалектом, како примећује и Касиодор.

Шестоднев садржи тумачење стихова 1,1-25 из *Постања* и једно кратко тумачење стихова 1,26-27. У ста-

рим рукописним текстовима налазе се следећи поднаслови појединих беседа:

Беседа I *„У почетку створи Бог небо и земљу"*
II *О томе како „земља беше без обличја и пуста"*
III *О утврди (или о своду)*
IV *О зборишту воденом*
V *О ницању из земље*
VI *О постанку светила*
VII *О гмизавцима (о рибама)*
VIII *О птицама и воденим животињама*
IX *О копненим (животињама).*

Формални садржај беседа је следећи:

Беседа I – Пост. 1,1.
II – 1,2-5.
III – 1,6-8.
IV – 1,9-10.
V – 1,11-13.
VI – 1,14-19.
VII – 1,20-23.
VIII – 1,20-23.
IX – 1,24-25 и 1,26-27.

Василије Велики се, међутим, не занима искључиво тумачењем текста Светога Писма, већ износи, па или их прихвата или их одбацује, филозофска и научна схватања старих Грка, по питању о коме се расправља у свакој појединој беседи. На основу тога, може се отприлике закључити шта је он студирао у филозофској школи у Атини, ко-

ју је похађао заједно са својим пријатељем Григоријем Богословом, и које је философске и научне књиге изучавао. Са тога становишта *Шестоднев* има следећи садржај:

Беседа I – Философија, физика.
II – Философија, физика.
III – Физика, метеорологија, географија.
IV – Геграфија, геологија, физика.
V – Ботаника, фармакологија.
VI – Астрономија, метеорологија.
VII – Ихтиологија.
VIII – Орнитологија.
IX – Зоологија.

Јасно се види да је Василије доста изучавао и црпео податке из књига четворице великих писаца: Аристотела, Плутарха, Елијана и Диогена Лаертија; а затим из књига Диодора Сицилијанца, Опијана, Диоскурида, Филона Јудејца, као и хришћанских писаца Иполита и Оригена.

Често се позива на наводе из свих књига Светога Писма. Два пута, чак, наводи и апокрифне списе, које назива „тајно предање" и „скривена реч", прихватајући тиме учење оних књига које помиње (2,42; 6,14). Што се тиче самога текста, некада користи превод Седамдесеторице, који признаје и Црква, а некада даје предност другим преводиоцима, као што су Акила и Симах - једном приликом чак одбацује облик који постоји у преводу Седамдесеторице. На неколико места покушава да тај превод прилагоди грчком језику, а нарочито на оним местима где се чини да се у тексту јављају груба понављања. Принуђен је и да се правда онима који су из друге

традиције због простог језика којим је *Постање* писано (6,9-10). У свом тумачењу супротставља се алегорији, и то углавном онда кад је посматра као целовит ерминевтички метод (9,2-4); понекад, међутим, он и сâм прибегава алегоријском методу (3,43-47; 5,33-36 итд.) или само делимично прихвата алегорију (2,24).

Стергиос Н. Сакос

БИБЛИОГРАФИЈА

Aelii Dionysii et Pausaniae atticistarum fragmenta, Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenscchaften zu Berlin, Берлин 1950.

Ἀθηναίου, *Δειπνοσοφισταί*, Lb.

Αἰλιανοῦ, *Περὶ Ζῴων*, ΒΤΒ.

Ambrosius, *Hexaëmeron*, PL 14,133-288.

Аристотел, *Φυσικὴ ἀκρόασις* (184-267).

Περὶ οὐρανοῦ (268-313).

Περὶ γένεσεως καὶ φθορᾶς (314-338).

Μετεωρολογικὰ (338-390).

Περὶ κόσμου (391-401).

Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι (486-638).

Περὶ ζῴων γένεσεως (715-789).

Μετὰ τὰ φυσικὰ (980-1093).

Ἅπαντα према изд. I. Bekkeri, т. 1-2, Берлин 1831.

Василије Велики, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον*, изд. J. Garnier, т. 1, пар. 1-25; 975- 995, Париз 1839. и изд. S. Giet, Sources Chrétiennes, т. 26, Париз 1949.

Βολιώτη Δ., - Ἀθανασιάδη Ν., *Δένδρα καὶ θάμνοι*, Солун 1971.

Γεωργίου Πισίδου, *Ἑξαήμερον ἢ Κοσμουργία*, ΒΤΒ.

Григорије Богослов, *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον*, PG 36,493-606.

Григорије Ниски, *Ἀπολογητικὸς πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ περὶ τῆς Ἑξαημέρου*, PG 44,61-124.

Περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, PG 44,124-256.

„Григорије Ниски" или „Василије Велики", *Εἰς τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα „Ποιήσομεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα*

ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν", или *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, PG 44,257-298
или Garnier, т. 1, 461-492.

Диоген Лаертије, *Βίοι φιλοσόφων*, Ох.

Диодор Сицилијанац, *Βιβλιοθήκη ἱστορική*, ВТВ.

Диодор Тарсијски, *Εἰς τὴν Γένεσιν*, PG 33, 1561-1580.

Диоскуридис в. Педаније.

Etymologicum graecae linguae Gudianum, изд. I. Bekkeri, Лајпциг 1818.

Etymologicum magnum, изд. F. Sylburgii, Лајпциг 1816.

Евстатије Солунски, *Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν*, Лајпциг 1825-27.

Eustathius, *S. Basilii magni Homiliae in Hexaëmeron*, (versio latina), Garnier 1,908-974.

Исихије Александријски, *Λεξικόν*, изд. K. Latte, Hauniae 1953.

Иполит, *Ἔλεγχος κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων*, ВЕП 5, 198-377.5.

Cassiodorus, *De institutione divinarum Litterarum*, PL 70,1105-150.

Cicero, *De republica*, Lb.

Лоренти N., *Λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων*, Беч 1837.

Meineke A., *Fragmenta poetarum comicorum antiquorum*, т. 1-3.

Хомер, *Ἰλιάς*, Ох.

Опијан, *Ἁλιευτικά*, Lb.

Педаније Диоскуридис, *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*, изд. M. Wellmann, т. 1-3, Берлин 1958.

Платон, *Τίμαιος, Φαῖδρος, Πολιτεία*, Ох.

Плутарх, *Περὶ τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφοις φισικῶν δογμάτων*, ВТВ.

Πότερα τῶν ζῴων φρονιμώτερα τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἔνυδρα; ВТВ.

Συμποσιακὰ προβλήματα, ВТВ.
Πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόποντος ἐπ' ἀρετῇ, ВТВ.
Σόλων, ВТВ.
Суїда, *Λεξικόν*, изд. I. Bekkeri, Берлин 1854.
Стравон, *Γεωγραφικά*, ВТВ.
Σχόλια εἰς τὸν Ἀριστοφάνην, изд. F. Dubner, Париз 1855.
Сократ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, PG 67,29-842.
Titus Livius, *Ab urbe condita*, ВТВ.
Филон, *Νόμων ἱερῶν ἀλληγορία*, Lb
Περὶ φυτουργίας Νῶε, Lb.
Περὶ τῆς πρὸς τὰ προπαιδεύματα συνόδου, Lb.
Hieronymus, *De viris illustribus*, PL 23,631-760.
Epistolae, PL 22; *Epistola* 84: *Ad Pammachium et Oceanum.*
Ориген, *Ἑξαπλᾶ*, изд. F. Field, т. 1-2, Хилдесхајм 1964.
Јован Златоусти, *Ὑπόμνημα εἰς τὴν Γένεσιν*, изд. B. Montfaucon, т. 4,1-746 (или PG 53-54).
Λόγοι εἰς τὴν Γένεσιν ἑννέα, Montf. 4,747-807 (или PG 54,581-630).

СКРАЋЕНИЦЕ

ВЕП	Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων, Атина
ВТВ	Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Лајпциг
Lb	The Loeb Classical Library, Лондон
Ox	Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis, Оксфорд
PG	Migne J.-P., Patrologia graeca, Париз
PL	Migne J.-P., Patrologia latina, Париз

Свети Василије Велики

БЕСЕДЕ НА ШЕСТОДНЕВ

Прва беседа

1 *У почетку сатвори Бог небо и земљу.*[1] Ако неко хоће на прави начин да започне беседу о установљењу света, тај треба да приповеда о самом почетку уређења свега видљивог. Јер, треба говорити о стварању неба и земље које се није збило сâмо од себе, како су то неки замишљали, већ је свој узрок имало у Богу. Које ли је ухо достојно овога величанства о коме се говори? Како ли треба да је припремљена душа да би приступила слушању тако великих ствари? Треба да буде чиста од страсти тела, да не буде помрачена животним бригама, да буде трудољубива, да испитује, да истражује у свим правцима, не би ли како пронашла пу-
2 та да достојно схвати смисао Божији. Али пре но што тачност речи испитамо и пре но што истражимо какав је смисао ових кратких реченица, присетимо се ко је тај који нам се овим библијским речима обраћа. Јер, ако због слабости својега ума и не досежемо до дубине пишчевих мисли, ипак ћемо, ослањајући се на веродостојност онога који нам се обраћа, самим тим доспети и до истине о свему
3 што се овде говори. Јер, Мојсије је тај који је овај спис саставио. Онај Мојсије о коме је сведочено да још као одојче које је сисало *беше мио Богу*[2]; онај

[1] *Посш. 1,1.*
[2] *Дел. ап. 7,20* и *Изл. 2,2.*

кога је фараонова кћи усвојила и царски одгајила, поверавајући његово образовање мудрим египатским учитељима.[3] Онај Мојсије који је презрео величанство царскога достојанства и придружио се бедном животу својих саплеменика, *више волећи да страда са народом Божијим него да има привремену наслађу греха*[4]. Онај који је по самој својој природи имао љубави за правду, јер се, и пре но што му вођење народа беше поверено, догоди да, због урођене му мржње према злима, до смрти казни оне који бе-
4 ху зли.[5] Онај који беше прогнан од људи којима је добро чинио, и који је радо напустио египатску врсву и дошао у Етиопију[6], а тамо, ослобођен бриге о свему, целих четрдесет година се посветио созерцању бића. Онај који је, кад већ беше имао осамдесет година, видео Бога[7], колико Га је човеку могуће видети, или, боље рећи, како Га нико други не могаше видети; а о томе Сам Бог сведочи: *Пророк када је међу вама, ја ћу му се Господ јављати у виђењу и говорићу с њим у сну. Али није такав мој слуга Мојсије, који је веран у свем дому мојем. Њему говорим из уста к устима, и он ме гледа доиста, а не у тами.*[8]
5 Онај Мојсије, дакле, који се удостојио да својим очима, исто као и анђели, Бога угледа, он нам беседи о ономе што је од Бога чуо. Послушајмо, дакле, речи истине, које се не ослањају на доказе човечан-

[3] *Дел. ап. 7,22.*
[4] *Јевр. 11,25.*
[5] *Изл. 2,11-12.*
[6] *Изл. 2,15.*
[7] *Изл. 33,11.*
[8] *Бр. 12,6–8.*

ске мудрости, већ на проповеди Духа.[9] То су речи којима није циљ похвала слушалаца, већ спасење оних који овај наук примају.

6 *У почетку створи Бог небо и земљу.*[10] Задивљеност мога ума не допушта ми да говорим. Шта прво да кажем? Одакле да започнем беседу? Да разобличим заблуде нехришћана? Или да нашу истину опевам? Грчки мудраци су о природи много расправљали, али ниједна њихова теорија не остаде чврста и непоколебива: увек је следећа оповргавала претходну.[11] Није наше, дакле, да њихове теорије разобличавамо; довољни су, наиме,
7 и они сами да оповргавају један другога. Јер, они који за Бога нису знали, нису прихватали то да је при постању свега био присутан разумни Узрок[12], већ су, у складу са својим првобитним незнањем, закључивали и о ономе што следи. Због тога су неки од њих прибегавали идеји да је основа свега вештаствена, тврдећи да узрок свему чине вештаствени елементи света.[13] Други су, опет, замишљали да природу свега видљивог чине атоми и недељива тела и тежине и празни простори. Пошто се недељива

[9] *1 Кор. 2,4* и *2,13.*

[10] *Пост. 1,1.*

[11] Беседник има на уму пре свих: Талеса, Анаксимандра, Анаксимена, Питагору, Емпедокла, Ксенофана, Хераклита, Левкипа, Демокрита, Аристотела итд.

[12] „Анаксагора, родом из града Клазомене... први је поред материје поставио ум (= дух)". Диоген Лаертије, *Животи и мишљења истакнутих филозофа*, 2,6, превео Албин Билхар, Београд 1985.

[13] Анаксимандар, Анаксимен, Емпедокле и Хераклит.

тела час узајамно сједињују, а час раздвајају, од
тога зависи постајање или пропадање; а најјачи
сплет атома најтрајнијих тела постаје узрок одржа-
8 ња света.[14] Заиста, паукову мрежу ткају они који та-
ко пишу, односно они који постављају тако танана
и неоснована начела неба и земље и мора. Они нису
умели да кажу: *У почетку створи Бог небо и земљу*.
Зато их је безбожност, која беше у њима, навела на
заблудну помисао да све што постоји јесте без по-
9 ретка и без вођства и креће се по случајности. Но,
да се и нама не би тако нешто десило, онај који је
описао стварање света, већ од првих речи је наш ум
обасјао именом Божијим, говорећи: *У почетку створи Бог*. Добар ли је поредак! Јер, он је најпре упо-
требио реч *почетак*, да не би неки помислили како

[14] Тако су учили Леукип и Демокрит. „Леукип је први одредио атоме као прве принципе... Васиона је бескрајна; један део васионе је пун, а други празан. То он назива елементима. Од елемената настају светови, неограничени по броју, и светови се поново растварају у елементе. Светови, пак, настају овако: одвајајући се од бесконачног, многобројни атоми најразноврснијег облика крећу се у великом празном простору. Они се сада скупљају и стварају један јединн вртлог, у коме се међусобно сударају, и кружећи у свим могућим правцима, одвајају се тако што се слични атоми придружују сличнима. Пошто атома има толико да се више не могу окретати у равнотежи, онда лакши атоми одлазе у ваљски празан простор, као да су вејани; остатак се држи чврсто заједно, и пошто се помешају, полазе заједно на кружење и стварају примарни сферни систем", Д. Лаертије, *нав. д.*, 9,30–31. Демокрит је учио: „Први принципи васионе су атоми и празно (= празан простор)... Има бесконачно много светова, они настају и нестају... А атоми су неограничени и по величини и по броју, и њих у читавој васиони носи вртлог, и тако се стварају сва сложене ствари: ватра, вода, ваздух, земља – јер чак и то су само конгломерације датих атома", Д. Лаертије, *нав. д.*, 9,44.

је свет беспочетан; затим је додао *створи*, да би се показало да стварање представља најмањи део силе Творца. Као што грнчар једном истом вештином начини безброј судова, не исцрпљујући тиме ни своје умеће ни своју силу, тако је и Творац свега овога што постоји, само наклоном Своје воље превео у постојање величанство свега видљивог, иако Његова стваралачка сила није по мери само једнога
10 света, већ га бесконачно много пута надилази. Па пошто свет има и свој почетак и пошто је створен, истражуј да сазнаш ко је тај који му је подарио почетак и ко је његов Творац. Но, да се не би десило да ти, истражујући човечанским помислима, скренеш са пута истине, он те претиче Својим учењем, утискујући у душу нашу драгоцено име Божије као какав печат и амајлију, говорећи: *У почетку створи Бог*. Дакле, Онај Који је блажена природа, преизобилна доброта, Којега сва словесна бића љубе, Који је многожељена красота, начело бића, извор живота, умствена светлост, неприступна мудрост, Он је *у почетку створио небо и земљу*.

11 Према томе, човече, немој сматрати беспочетним све што је видљиво, и немој мислити да је беспочетна природа тела која се крећу по кружној путањи, зато што се и небеска тела крећу кружно, а наша чувства не могу лако схватити почетак круга. Јер, ни тај круг, односно равну површину која је једном линијом обухваћена, зато што измиче нашим чувствима и што јој не можемо одредити ни одакле почиње ни где се окончава, не
12 треба да сматрамо беспочетним. Но иако то измиче

нашим чувствима, истина је да је неко, описујући
тај круг, свакако започео од одређеног средишта и
пречника. Тако и ти, иако видиш да се тела, која се
крећу кружно, враћају где су и била, и да је њихово
кретање правилно и никаква га препрека не пре-
кида, не треба ипак да будеш прелашћен мишљу да
је свет без почетка и без краја. *Јер пролази обличје
овога света*[15]; и *Небо и земља ће проћи*[16]. Оно што се
сада вама укратко предаје при постављању основâ
богонадахнутог учења, то је првенствено откривење
13 догматâ о стварању и устројавању света. *У почетку
створи Бог*. Све што је у времену започето нужно је
да се у времену и заврши. Ако нешто има свој вре-
менски почетак, немој сумњати да има и свој крај.
А геомстрије и аритметички методи и стереометрије
и чувена астрономија – испразност којом се многи
баве – на какав су крај усмерени? Јер, они који су
њима занимају, верују да је овај видљиви свет ве-
чан као и Бог, Творац свега, те у исту раван смеш-
тају оно што је ограничено и што има вештаствено
тело, са неограниченом и невидљивом природом; и
нису били у стању да схвате да оно чији су делови
подложни пропадљивости и промени, да ће нужно
и његова целина некада бити подложна истим стра-
14 дањима[17] којима су подложни и његови делови. Али
толико *залудеше у својим умовањима, и потамне не-
разумно срце њихово, говорећи да су мудри, па полу-*

[15] *I Кор. 7,31.*
[16] *Мат. 24,35.*
[17] *Страдање* је овде истоветно са сваком променом, односно са страстима.

деше[18], да су једни тврдили да свет од вечности постоји заједно са Богом, а други да тај исти свет јесте беспочетни и бесконачни Бог и Узрочник устројства његових појединих делова.[19]

15 Заиста, превелика световна мудрост једном ће их до страшнога суда довести, јер посматрајући толико пажљиво све оно што је залудно, заслепљени су за поимање истине.[20] Они који премеравају растојања између звезда, и пописују оне које су увек видљиве и које су на северу, као и оне које, зато што почивају на јужном полу, некима су видљиве, а нама су непознате, и који раздељују северно пространство и зодијачки круг на небројано много удаљености, они који одређују путање звездâ и њихова упоришта[21] и скретања, и који са великом тачношћу бележе кретање свих тела ка претходној тачки и мере за колико времена свако од небеских тела испуњава свој круг[22], они само један од свих метода
16 нису изнашли: метод којим би схватили да је Бог Творац свега и праведни Судија, Који достојном платом награђује сваког за његова дела; нити су, опет, у стању да по стварности суда изведу доследан закључак о стварности саздавања света, односно о томе да је нужно преиначити свет – јер и стање душâ треба да се преобрати у један други вид жи-

[18] *Римљ. 1,21–22.*

[19] „Ксенофан је говорио да је свет непостао и вечан и непропадив". Плутарх, *Физикална питања* 2,4.

[20] То исто Василије каже и у 8,35.

[21] Плутарх, *О напредовању у врлини* 3.

[22] Плутарх, *Физикална питања* 2,32.

вота. Наиме, као што је овај живот сродан природи овога света, тако ће и будуће живљење наших душа примити удео сродан његовом стању. Они су толико далеко од тога да све ово сматрају истинитим, да нам се подругују кад проповедамо о окончању овога света и о препороду живота.

17 Пошто, по природи ствари, почетак претходи ономе што је из њега произишло, нужно је да, говорећи о ономе што је у неком времену постало, пре свега осталог придодамо речи које кажу: *У почетку створи*. Јер, као што се види, постојало је нешто и пре овога света, нешто што наш ум може замислити; али је оно схваћено као неистраживо, јер није прикладно за оне који се тек уво-
18 де у знање и који су деца по знању. Било је то стање које је старије од постанка света, подобно небеским силама: стање надвремено, вечно и бесконачно. У такво стање је Саздатељ и Творац свега превео створења: умствену светлост која доликује блаженству оних који љубе Господа, словесна и невидљива бића, и сав хармонични свет умствених бића која надилазе наш разум, којима ни имена не можемо из-
19 наћи. Та створења сачињавају суштину невидљивог света, као што нас Павле учи говорећи: *Јер Њиме би саздано све, што је на небесима и што је на земљи, што је видљиво и што је невидљиво, били престоли или господства, или началства или власти или силе*[23], или војске анђелâ или одреди арханђелâ. А кад је дошао час да у биће пређе и овај свет, најпре као

[23] *Кол. 1,16; Рим. 8,38; Еф. 1,21* и *I Петр. 3,22.*

школа и училиште људских душа, а затим као прикладно пребивалиште свега онога што уопште нас-
20 таје и пропада, као основа свега створен је ток времена који је природен свету и животињама и биљу које је на њему; ток који непрекидно хита и протиче покрај њих и нигде нема краја његовом путу. Или можда то време није оно време чија је прошлост ишчезла, будућност се још није појавила, а садашњост измиче чувствима и пре но што буде спозната? У извесном смислу, таква је и природа насталих ствари, која свакако расте и троши се, и не одли-
21 кује се чврстином и постојаношћу. Требало је, дакле, да тела животиња и биљака, која су, на неки начин, по нужности повезана у један ток и која је захватило кретање које их води ка постајању и пропадању, да буду обухваћена природом времена чије је својство сродно променљивим стварима. Зато је Мојсије, који нас учи о стварању света, са правом започео своју приповест речима: *У почетку створи*; односно у овом временском почетку. Јер, кад сведочећи каже да је постало *у почетку*, не мисли тиме да је време првонастало у односу на све творевине, већ да се после невидљивих и умствених бића говори о почетку постојања ових видљивих и чувствима
22 доступних ствари. Почетком се, пак, назива и прва кретња; као: *Почетак пута добра јесте чињење онога што је праведно*[24]; јер, од праведних дела најпре крећемо ка блаженом животу. Почетком се назива и оно одакле настаје нешто, то јест оно друго што постоји у њему, као што је темељ у кући и дно

[24] *Приче Солом. 16,7.*

у корабљи, као што се вели: *Почетак је мудрости страх Господњи*[25]; јер, благочешће је некакав темељ и основа за савршенство. И уметност је почетак уметничких делâ; као што је мудрост Веселеилова била почетак уређења скиније.[26] Почетак (= начело) делâ је често и користан крај онога што се чини; као што почетак милосрђа јесте његово прихватање од стране Бога, а почетак сваког добродетељног дела јесте циљ који је садржан у обећању.

23 Пошто се о *почетку* говори на толико начина, обрати пажњу на то да ли та реч овде одговара свим својим значењима. Јер, можеш да сазнаш од ког времена је започело устројавање овога света ако, идући уназад од садашњости према прошлости, покушаш да откријеш први дан постанка света. Наиме, тако ћеш открити одакле је времену дата прва кретња; затим и то да су, попут каквих темеља и основâ најпре саздани небо и земља; затим да постоји некакав уметнички Разум који управља уређењем свега видљивог, као што ти показује реч *почетак*. Открићеш и то да свет није изумљен насумце и без разлога, већ због некаквог важног циља и да би бићима пружио велику корист, будући да је свет уистину школа словесних душа и училиште богопознања које, кроз оно што је видљиво и чувствено, узводи ум ка виђењу онога што је невидљиво, као што каже апостол: *Јер што је на Њему невидљиво, од постања света умом се на створењима јасно ви-*

[25] *Пс. 111,10 и Приче Солом. 1,7.*
[26] *Изл. 31,2.*

24 *ди*[27]. Или је, можда, речено *у почетку створи*, зато што је стварање било целовито и безвремено, пошто је сâм почетак неподељен и без временског размака. Јер, као што почетак пута још увек није пут и почетак куће није кућа, тако ни почетак времена није време, па чак није ни његов најмањи део. Но, ако се неко противи овоме и каже да почетак јесте време, нека зна да онда треба да га подели на делове времена. Ти делови су почетак и средина и крај – а замислити почетак почетка, потпуно је смешно. Онај, пак, који раздељује почетак, начиниће два почетка уместо једнога, или чак много и небројено почетака, пошто ће се оно што је раздељено увек раздвајати
25 на друге делове. Речено је, дакле, *у почетку створи*, да бисмо увидели да је свет саздан истога трена кад је изречена воља Божија, и то без протока времена. Износећи јасније смисао ових речи, неки други тумачи су говорили: *У целини створи Бог*[28], односно наједанпут и у малом раздобљу. Толико, наиме, имам да кажем о *почетку*, а то је тек један мањи део.

26 Чињеница је, дакле, да се и међу вештинама неке називају стваралачким, неке практичним, а неке теоријским[29]; а циљ теоријских вештинâ је деловање ума, циљ практичних је сâмо кре-

---

[27] *Римљ. 1,20.*

[28] Акила: *У почетку створи Бог.* Види Оригенову *Хексаплу.*

[29] „А пошто се природна наука занима родом бића као таквога..., јасно је да она није ни практична (= делатна) ни стваралачка, јер извођење стваралачких бића је у ономе који практично дела (= чини), јер једно исто је оно што је учињено и оно што се изволева учинити. Па ако је свако поимање или

тање тела, после чијег престанка више ништа не постоји нити остаје посматрачима; наиме, иза игре и свирке ништа не остаје, већ се они сами собом завршавају; а код стваралачких вештина и кад престане деловање, дело је пред нама; као и дела грађевинске и архитектонске и ковачке и ткачке и осталих сличних вештина које, и кад уметник није присутан, оним што је у њима поуздано показују логос његове уметности, и можеш се кроз дело ди-
27 вити и градитељу и ковачу и ткачу. Исто тако, дакле, да би се показало да је свет уметничка творевина, постављена пред све људе да би је посматрали, како би кроз њу спознали мудрост њеногa Творца, мудри Мојсије о стварању није користио каквих других речи, већ је рекао: *У почетку створи*. И није рекао *начини* или *посшиави*, већ *створи*. Много је, пак, оних који сматрају да је свет одувек постојао заједно са Богом и који не прихватају да је од Њега постао, тврдећи да је свет сâм по себи постојао као некаква сенка силе Божије – они, наиме, уче да Бог јесте Узрочник света, али Узрочник без Своје воље, као што је тело узрочник сенке, а извор светла узрочник сијања. Оповргавајући такву заблуду, пророк је користио тачност ових речи, говорећи: *У почетку створи Бог*. Дакле, Бог није наведен само као Узрочник постојања света, већ је као добар створио оно што је корисно, као мудар оно што је најлепше, а као силан оно што је највеће. Безмало што

практично, или стваралачко, или теоријско, природословље ће бити некаква теоријска наука (теорија = посматрање, сматрање, созерцање), али ће разматрати само оно биће које је у стању да се креће..." Аристотел, *Метафизика* 5,1 (1025б).

ти није показао Уметника како ступа у суштину свих ствари, и како све делове узајамно повезује и све довршава да са Њим буде у складу и сагласју и у хармоничној целини.

28 *У почетку створи Бог небо и земљу*. Помињући ово двоје, који представљају крајности васељене, писац има на уму све што постоји; но, ипак се небу приписује првенство у стварању и говори се о томе како земља друга прелази у биће. Све што се између ово двоје налази, постало је заједно са овим крајностима. Према томе, иако ништа није речено о елементима, то јест о ватри, о води и о ваздуху, ти ипак својим умом треба то да замислиш. Најпре зато што су сви елементи у свему смешани; и тако ћеш у земљи наћи и воду, и ваздух, и ватру[30], јер из камена искаче ватра, а из гвожђа, које такође настаје из земље, трењем често настаје обилна ватра. Достојно је дивљења то како ватра, иако постоји у телима, почива у њима не штетећи им, а кад је изазвана да изађе из њих, тада уни-
29 штава тела у којим је претходно почивала. Да воде ,заиста, има у земљи то нам показују они који отварају кладенце. Да у земљи има ваздуха то нам показују испарења која она испушта из себе кад је влажну сунце загрева. Небо по својој природи за-

[30] Четири праелемента света, односно земљу, воду, ваздух и ватру, о којима је учио Емпедокле, питагорејски философ из 5. века пре Христа, прихвата и Василије Велики. „Његово је учење било ово. Постоје четири елемента: ватра, вода, земља, ваздух, поред пријатељства, којим су ови елементи повезани, и борбе, којом се они одвајају", Д. Лаертије, *нав. д.*, 8,76.

узима горње место, а земља је испод њега. Јер, природно је да се лака тела уздижу ка небу, а да тешка падају ка земљи, и да се, оно што је горе и оно што је доле, налазе у међусобној супротности. Онај који помиње ствари које су по природи међусобно најудаљеније, свакако да тиме указује и на све оно што испуњава простор између њих. Зато немој тражити објашњење за сваку ствар појединачно, већ на основу онога што чујеш закључи о ономе што је прећутано.

30 *У почетку створи Бог небо и земљу*. Да бих разматрао суштину свакога од бића, било оних која се поимају духовним виђењем, било оних која подлежу нашим чулима, потребно је да моја беседа буде дужа и опширнија, тако да само о овом проблему искажем више речи него што би требало рећи о осталим питањима. Али занимање тим стварима не би било од користи за изградњу
31 Цркве. Дакле, што се тиче природе неба, задовољавамо се оним што је рекао Исаија, који је једноставним речима учинио да нам поимање његове природе буде доступно, рекавши: *Утврдио си небо као дим*[31]; односно да би установио небо, Творац је његову природу начинио тананом, а не чврстом и тешком. А што се тиче облика неба, довољно нам је оно што Исаија, славословећи Бога, каже: *Разастро је небеса као платно*[32]. Промислимо, дакле, на
32 исти начин и о земљи, да не бисмо распредали о њеној суштини, и да се не бисмо трошили у разма-

[31] *Ис. 51,6.*
[32] *Ис. 40,22.*

трањима, истражујући оно на чему она почива, и да не бисмо тражили некакво суштаство у коме нема никаквих каквоћâ, односно које би по себи било бесквалитетно; треба добро да знамо да све што се на њој може видети, сврстава се у логос бића и представља надопуну њене природе. Јер, нигде нећеш стићи ако покушаш да разумом разврсташ сваку каквоћу која у њој постоји. Ако одвојиш од ње тамност, хладноћу, тежину, густину, односно каквоће укуса који су у њој[33], или било какве друге каквоће које земља има, ништа као подлога неће
33 остати. Ако то и оставиш по страни, саветујем ти да не истражујеш ни то на чему је земља основана[34], јер ће ти се тада разум помутити, а твоје мисли неће моћи да изнађу краја. Ако кажеш да је испод површине земље разастрт ваздух, питаћеш се како мека твар са мноштвом празнина издржава под толиком тежином која је притиска, и како се ваздух, будући да је притискан, не провали и не распе на све стране, и како се увек не прелива горе преко земље која га притиска.[35] Опет, ако кажеш себи да је испод земље прострта вода[36], и тада ћеш морати

[33] Односно сладост, горчину, слаткост итд.

[34] То су настојали да објасне древни философи физичари, као што су Талес, Ксенофан, Анаксимен, Емпедокле, Анаксагора, Демокрит, Аристотел и др.

[35] „Анаксимен, Анаксагора и Демокрит узроком непомичности Земље сматрају њен пљоснат облик. Тако она, кажу, не пресеца ваздух под собом, већ га поклапа...", Аристотел, *О небу* 2,13 (2946), превео Милан Тасић, Београд 1990.

[36] „Други сматрају да Земља лежи на води. То је, уопште, најстарије мишљење о овоме, а везује се за име Талеса Милећанина", Аристотел, *О небу*, 2,13 (294а).

да објасниш како то да густа и тешка земља не потоне у воду него да слабија природа воде одржава толико тежу природу земље. Затим ћеш трагати за тим на каквом ослонцу почива та вода, и опет ћеш се питати на каквој чврстој утврди је њено последње дно навађено.[37] Ако, пак, претпоставиш да некакво друго тело, које је тврђе од земље, њу утврђује и не допушта јој да падне доле, сетићеш се како и њега треба да утврди неко друго тело и да му не допусти да падне. Ако, пак, успемо да и њему подметнемо какав ослонац, наш ум ће опет тражити његов противослонац, и тако ћемо доспети до бескраја, и сваки пут кад пронађемо некакво постоље, тражићемо опет његово постоље. И што се даље упуштамо у умовање, то ће нам бити потребна већа потпорна сила, која ће бити у стању да поднесе сву тежину која њу саму превазилази.[38] Због тога, постави границе своме уму, како се, док разматраш оно што нам није откривено, твоја сувишна марљивост не би дотакла речи Јовових, те да не би и тебе упитао: *На чем су подножја њезина углављена?*[39] Већ ако икада у Псалмима чујеш: *Ја утврђујем стубове њезине*[40], треба да знаш да је *стубовима* названа сила која земљу држи на окупу. Уо-

[37] Василије Велики се овде угледа на Аристотела који тако закључује. Види Аристотел, *О небу*, (294а–295б).

[38] Учење о томе да се Земља ослања на некакво бескрајно чврсто тело припада Ксенофану. „А то је навело неке да тврде да је део Земље под нама бескрајан, попут Ксенофана из Колофона", Аристотел, *О небу*, 2,13 (294а).

[39] *Јов 38,6.*

[40] *Пс. 75,3.*

сталом, зар речи: *Он је на морима земљу основао*[41], ишта друго казују, него то да је земља са свих страна
36 окружена водом? И како то да вода, која је течна и по природи се слива низ стрмине, остаје на висинама и никуда не отиче? А ти не помишљаш на то да исту толику, или чак и већу, недоумицу нашем уму представља земља која по себи стоји у простору, а по природи је тешка. Али, било да сматрамо да земља сама по себи стоји, било да кажемо да плута поврх воде, не треба да се удаљавамо од благочестивог размишљања, већ треба да исповедамо
37 да се све заједно одржава силом Творца. То, наиме, треба да кажемо и себи и онима који нас питају на чему почива та неизмерива и неподносива тежина земље, те да кажемо: *У руци Божијој су крајеви земаљски.*[42] То је најпоузданије нашем уму и од користи је онима који слушају.

38 Има и неких међу физичарима који предају и о таквим узроцима због којих земља стоји непомична. Кажу да она, тобоже, пошто заузима средишње место у васељени и пошто је подједнако удаљена од свих њених крајева, немајући куда да нагиње, по нужности стоји сама по себи, и да равномерност растојања која постоје око ње, не дозвољава да она у било ком правцу тежи.[43] Земља

[41] *Пс. 24,2.*

[42] *Пс. 94,4.*

[43] То је учење Емпедокла, по коме Земља почива на једном месту захваљујући центрифугалној и центрипеталној сили у васељени. „Једни то објашњавају на горе наведени начин... а други, као Емпедокле, у томе што кружно кретање неба које је брже од кретања Земље, спречава тиме њено падање. Пос-

заузима средишње место, не зато што јој је то додељено нити, пак, по пуком случају, већ зато што је то земљи природно и нужно место. Јер, вели они, пошто тело неба заузима последње место према горе, какве год тежине да претпоставимо да падају од горе, оне се одасвуд сабирају у средишту; јасно је, дакле, да се према оној тачки према којој теже поједини делови васељене, сабира и читава васељена.
39 Па пошто камење и дрвеће и све што је земаљско тежи према доле, заиста је то место које је читавој земљи својствено и које јој припада. Јер, ако се неко лако тело одвоји од средишта, очигледно је да креће ка горњем делу. Према томе, правац кретања који је својствен тежим телима је према доле; а разум нам је показао да то „доле" јесте средиште.[44]

ледња је појава везана за чигру: окрећући се, вода садржана у њој не силази на дно, где јој је својствено да буде, мада би се више пута нашла испод бронзе", Аристотел, *О небу*, 2,13 (295а).

[44] То је Аристотелово учење. „Два су средишта – Земље и свемира – истоветна...". Аристотел, *О небу*, 2,14 (296б). „Тамо куда одлази груда, креће се и читава Земља", *исто*, 1,7 (276а). „Нема сумње да кретање такве ствари не престаје онда кад својом спољашношћу додирне ова средиште, но ваља да већа количина потискује ону мању све дотле док, својим средиштем, сва величина не заузме центар свемира ка коме тежи иначе. Свеједно је, при том, ради ли се овде о оној првој груди, првој доспелој честици Земље, или, пак, о њој као целини, јер појава има места независно од величине, већ се односи на све што има тежину и управљено је према средишту. Зато би и Земља, било да однекуд долази сва, или чини то по деловима, продужила да се креће, све док не обухвати средиште...", *исто*, 2,14 (297б). Другим речима, по Аристотеловом схватању, свако тело које пада, тежи да своје средиште поистовети са средиштем света, а то је истовремено и средиште Земље. То уистину може да важи само у простору земљине теже.

Немој се, дакле, чудити што земља никуда не пада, јер она по природи заузима средишње место. У сваком случају, нужније јој је да остане на своме месту, него да излази из свога седишта, крећући се
20 по природним законима.[45] Ако ти се чини вероватним нешто од овога што је речено, пренеси своје дивљење на премудрост Божију која је све тако уредила. Јер, дивљење пред величанственим стварима није умањено кад се пронађе начин на који се неко од чудеса збива. Па ако се и не пронађе, нека простота вере буде снажнија од логичких доказа.

21 Исто овако могли бисмо говорити и о небу, односно о томе да су мудраци овога света саставили најразноврсније расправе[46] о небеској природи. Једни су, дакле, говорили о томе да је небо састављено од четири елемента, и да га је могуће опипати и видети[47]; да садржи земљу коју је могуће додирнути, ватру која се може видети, а остала два (= воду и ваздух) за мешање. Други су, пак, одбацивали ову теорију као невероватну, претпостављајући да постоји некаква пета суштина[48] тела

[45] Василије Велики, дакле, следи Аристотела; јер, иако одбацује учења осталих философа, он, користећи се Аристотеловим доказима, свакако да прихвата и његово учење. Уосталом, оно је у Василијево време било општеприхваћено.

[46] Свакако да Василије пре свих има на уму Аристотелову расправу *О небу*.

[47] Плутарх, *нав. д.*, 2,11.

[48] Отуда је настао и израз *петнајусија* (πεμπτουσία), односно *пета суштина*.

од које је небо састављено.[49] То је по њима некакво етерично тело, које, како кажу, није ни ватра, ни ваздух, ни земља, ни вода, нити уопште наличи на било који од простих елемената. Јер, простим елементима је својствено праволинијско кретање, па ако су лаки стреме горе, а ако су тешки теже доле.
42 Са друге стране, пак, кретање према горе или према доле није исто што и кружно обртање; и уопште, праволинијско кретање се всома разликује од кружног обртања. Ако се кретање неких тела по природи разликује, свакако да се разликују и њихове суштине. Не можемо, пак, претпоставити ни да је небо састављено из прва четири тела, која називамо елементима, јер оно што је састављено из разних елемената не може да има правилно и неспутано кретање, пошто свако од простих саставних делова онога што је сложено, по својој природи има
43 другачију путању. Због тога су сложена бића најпре захваћена замахом у сталном кретању, јер није могуће да једно кретање буде својствено супротним телима и да им одговара; него оно кретање које је

[49] То је схватање Аристотела који је одбацио раније учења. По Аристотеловом учењу постоје три кретања: према горе, што је својствено ватри и ваздуху; према доле, што је својствено земљи и води; и кружно кретање, које је најсавршеније од свих, јер круг представља савршен облик – ово кретање претходи свим другим јер оно што је савршеније то је и првобитније. А небо, пошто се не креће према горе, није саздано од ватре и ваздуха, а пошто се не креће према доле, није од земље и воде. Према томе, постоји некаква пета суштина, која је блиска кружном кретњу, пошто се небо креће кружно. О суштини неба он, дакле, закључује: „...Очигледно да постоји телесна супстанција различита од овдашњих материја, божанственија него све оне и правичнија...", Аристотел, *О небу*, 1,2 (269а).

својствено лаким телима, супротно је кретању тежих. Наиме, кад се крећемо према горе, оптерећује нас земљина тежа; а кад тежимо према доле, савладавамо и оно што је својствено ватри, повлачећи га, противно природним законима, са собом према доле. Ово узајамно повлачење елемената ка супротним правцима постаје узрок пада. Оно, пак, што је присиљено на нешто против природних закона, одупревши се једва и то на силу, брзо се разлаже на оне елементе из којих је састављено, јер се сваки од саставних елемената враћа на своје место.[50] Због тих, како кажу, природних условљености оваквих разматрања, одбацивши теорије претходникā, увели су властиту теорију они који као основу постављају пето тело из кога је састављено небо и звезде које су на њему. Један други вештак претпоставки, уставши против таквих, распршивши и растуривши њихове теорије, уместо њих је увео своју теорију. Ако сада покушам да говорим о њима, завршићу у истом брбљању као и они. Но, пустимо ми њих да оповргавају један другога, па напустивши расправу о суштини, и верујући Мојсију да *створи Бог небо и земљу*, прославимо врхунског Уметника свега што је створено са толико мудрости и умећа – на основу

[50] „Иначе, тела се деле на проста и она која су састављена од простих тела. Прва су притом она која садрже у себи начело свог кретања, попут ватре и земље, њихових разновидности, или, пак, онога што је сродно с њима. Ваљало би стога кретања делити на проста и она, овако или онако помешана, при чему би проста припала простим телима, а мешовита – сложеним, да би сам карактер кретања имао бити одредив овде по оном простом телу, које преовлађује у сложеном", Аристотел, *О небу*, 1,2 (269a).

красоте онога што је видљиво замислимо Прекрасногa, а на основу величанства ових чувствених и ограничених тела просудимо о Бесконачноме и Преузвишеноме, о Ономе Који мноштвом Својих сила превазилази сваки ум. Уосталом, ако и не познајемо природу творевине, ипак све оно што у потпуности потпада под наша чула толико је чудесно да се и најокретнији ум показује нижим од најмање творевине у свету, и то толико нижим да није у стању да је достојно истражи, као ни да исплете достојну хвалу Творцу, Коме приличи свака слава, част и сила, у векове векова. Амин.

Друга беседа

1 Позабавили смо се јутрос са оних неколико речи, и нашли да је толико скривена дубина њиховога смисла да смо се у потпуности обесхрабрили за тумачење онога што следи. Јер, ако је таква припрата светиње[1], и ако је предворје храма толико часно и преузвишено да преобиљем своје красоте заслепљује наш ум, каква ли је тек светиња над светињама? Ко ли је одважан да ступи у те неприступне одаје? Или, ко ће завирити у оно што је скровито. Немогуће је, наиме, виђење умствених ствари и необјашњив је у потпуности њихов логос.
2 Но, и поред свега тога, пошто је праведни Судија одредио знатну плату како би човек имао вољу да чини оно што треба, немојмо ни ми устукнути пред истраживањем. Свакако да нисмо тога достојни. Па ипак, ако се, уз помоћ Светога Духа, не удаљимо од смисла Светога Писма, нећемо бити осуђени – иако смо и сами ништавни – него ћемо, потпомогнути благодаћу Божијом, изграђивати Цркву Божију.

---

[1] *Светиња* је представљала средишњи део храма у религији Јудеја, а *предворје* или *световни део*, одговарао је данашњем нартексу или припрати, и народ је само у њега ступао. *Светиња над светињама* одговара данашњем олтарском делу, у коју је ступао само првосвештеник, и то само једанпут годишње.

3 *А земља*, вели, *беше без обличја и пуста.*[2] Пошто су обоје, и небо и земља, по постању били исте части, како то да је небо доведено до савршенства, а да је земља створена још увек несавршена и неуређена? И уопште, шта је то на земљи неустројено? И из ког разлога је земља била невидљива?[3] Коначно саздавање земље представља изобиље које је на њој: клијање сваковрсног биља, бујање високог дрвећа – и плодног и неплодног – лепота бојâ и миомирис цвећа, као и оно биље које ће, заповешћу Божијом касније изнићи из земље, и украсити њу која га је изнедрила. А пошто тада још не беше постало ништа од свега овога, повест о
4 стварању с правом је називала земљу *пустом*. То исто бисмо могли рећи и за небо: ни оно не беше у целости саздано, нити беше у потпуности украшено, пошто га нису обасјавали ни Месец ни Сунце нити је било крунисано венцем звезда. Јер, ништа од тога још не беше створено. Према томе, нећеш се огрешити о истину ако кажеш да је небо било неуређено. Земљу је, пак, назвао невидљивом из два разлога: зато што још не беше човека да је види, и зато што је била испод површине воде која ју је прекривала, те се није могла видети. Воде се, наиме, још не беху сабрале на своја збориштa, која је Бог кас-
5 није начинио и назвао морима. Шта је, дакле, то што је невидљиво? Најпре оно што се по природи не да видети телесним очима, као што је наш ум. За-

[2] *Пост.* 1,2.

[3] У преводу Ђуре Даничића стоји да је земља била *без обличја*, као што смо у *Беседи* II 3 и навели, међутим исправнији превод овога места је *невидљива* (прим. прев.).

тим оно што је по природи видљиво, али је скривено, јер је неким телом заклоњено, као што је скривено гвожђе које је у дубини земље; у том смислу је, сматрам, овде речено за земљу да је невидљива, јер беше прекривена водом. Према томе, пошто светлост још не беше настала, уопште није необично да Писмо назива земљу *невидљивом* јер беше у мраку, пошто је неосветљен био ваздух изнад ње.

6 Али изопачитељи истине, они који не вежбају свој ум у томе да следи Писмо, већ према сопственом нахођењу изврћу његов смисао, кажу да се под тим речима подразумева материја. Јер, она је, веле, по својој природи и невидљива и безоблична, те је њу, која је по себи без својстава и без икаквог обличја и изгледа, преузео Уметник и премудрошћу Својом је уобличио и довео у поре-
7 дак, и тако је од ње саздао све што је видљиво. Ако је материја, међутим, нестворена онда је она, пре свега, равне части са Богом, и достојна је истих почасти старешинства са Њим. Има ли ишта непобожније од тога да се, онога истога узвишеног места, које припада премудром, и силном и прекрасном Творцу и Саздатељу свега, удостоји материја која је без икаквих својстава и без обличја – та крајња безобличност, односно *неизрециво ништавило* – користим њихове властите изразе[4]? Затим, ако сматрају да је материја толико велика да преузима сво знање о Богу, на тај начин они супротстављају њену ипостас неистраживој сили Божијој, пошто је

[4] *Неизрециво ништавило*. Ти јеретици, који су тврдили овакве ствари и овде су названи *надрипсумачима истине*, јесу гностици.

она довољна да собом прекрили сву мудрост Божију; а ако сматрају да је материја мања од енергије Божије, они и тако допадају до крајње хуле, јер тврде да Бог, пошто у Њега нема материје, остаје
8 безуспешан и безделатан у Својим делима. Но, обманула их је оскудност човечанске природе. Наиме, свако наше умеће бави се одређеном материјом, као што се ковачко умеће бави гвожђем, а грађевинско дрветом; а у тим случајевима, једно је материјал, друго је замисао, а треће оно што из те замисли настаје; материјал се, пак, узима споља, док се замисао остварује умећем, а исход је оно што настаје из обоје, односно из замисли и материјала. На исти начин они расуђују и о божанском стварању, односно сматрају да је обличје свету даровала премудрост Творца свега, а да је материја споља постојала пред Творцем: да је свет створен сложеним, и да своју подлогу и суштину има однекуд друго, а да је само
9 обличје и изглед попримио од Бога. Отуда они и поричу да је велики Бог имао учешћа у саздавању свега, већ тврде како је Он, као да прилаже какав принос, дао од Себе само некакав мали део учествујући у саздавању творевине. Због нискости својих мисли они нису били у стању да сагледају узвишеност истине; него су имали у виду то да су код нас уметности накнадне у односу на материјале, те да су уведене у наш живот због нужности наших потреба. Јер, вуна је одраније постојала, а умеће ткања је настало да би собом допунило недостатност природе; и дрво је већ постојало, а затим га је преузело умеће грађења, које нам је, образујући материјал према сваковрсним потребама, показало ко-

рист дрвета, дајући морепловцима весло, земљо-
10 делцима лопату, а војницима копље. Но, пре него што је постало ишта од овога што се сада види, Бог је, размотривши у Своме уму и одлучивши да оно што не постоји преведе у биће, замислио истовремено и какво ће бити назначење света, те је саздао материју која је приличила Његовој замисли. За небо је издвојио материју подобну небу, а за облик земље положио је материју која је земљи сродна и корисна. Ватру и воду и ваздух саздао је по Својој вољи, и превео их у суштаство, онако како то логос
11 сваке створене ствари захтева. Цео свет, састављен из неједнаких делова, повезао је некаквом нераскидивом везом љубави[5] у једну заједницу и склад. Тако и оне ствари, које су због свога места међусобно највише удаљене, показују да су сједињене узајамном наклоношћу. Нека престану, дакле, њихова баснословна измишљања; нека престану да у слабости својих расуђивања човечанским речима одмеравају силу која је несхватљива за ум и која је у потпуности неизрецива.

12 *Створи Бог небо и земљу*[6], и то не по половину од сваког, већ целокупно небо и целокупну земљу, односно њихову суштину и обличје изједна. Јер, Бог није давалац обличја, већ Саздатељ саме природе бића. Пошто је тако, нека нам они објасне како су сједињене делатна сила Божија и трпна природа материје; јер, са једне стране

[5] Љубављу се овде може схватити хармонија природних закона.

[6] *Пост. 1,1.*

је материја која пружа подлогу без обличја, а са друге је Бог који има знање о обличјима, али је без материје, тако да свако допуњује недостатке онога другога. На тај начин Саздатељ има где да покаже Своје умеће, а материја да одбаци безобличност и недостатак изгледа.[7] Но, толико о ономе што се њих тиче. Вратимо се ономе што је било у почетку.

13 *А земља беше невидљива и пуста.* Рекавши, наиме: *У почетку створи Бог небо и земљу*, Мојсије је прећутао многе ствари, као: воду, ваздух, ватру, и све што од њих настаје; јасно је, дакле, да је све то настало заједно са целокупним светом као његова надопуна, а изоставила их је ова приповест да би се наш ум вежбао у окретности, јер му пружа мало података како би он из тога схватио све остало. Дакле, пошто није речено да је воду *створио Бог*, већ је речено да *земља беше невидљива*, размисли ти сам о томе каквим покривачем је била прекривена те се није могла видети. Ватра, опет, није могла да је прекрије; јер, ватра осветљава и чини видљивим

14 и оно што је прикривено и што је тамно. Ни ваздух, наравно, тада није био покривач земље; јер природа ваздуха је ретка и провидна, и у њему се крећу све врсте видљивих створења а он их показује очима оних који гледају. Оно што нам преостаје јесте да замислимо да је вода прекривала површину земље, јер ова течна материја још увек не беше заузела место које јој је било назначено. Због тога, дакле, земља не беше само *невидљива* већ и *пуста*. Јер, кад је сувише течности, то и данас спречава земљу да

[7] Аристотел *Физика* 3,1 (201а); *Метафизика* 7,6 (1045б).

:5 даје плода. То је, дакле, био разлог да она буде и невидљива и неуређена. Јер, уређење земље представљају њени природни украси: поља усева који се таласају у долинама, зелене ливаде препуне разноврсног цвећа, шумске раселине обрасле растињем и врхови планина прекривени густим шумама; ништа од тога још није постојало, већ је земља све то носила у својој утроби силом коју је Саздатељ у њу положио, очекујући време које је требало да прође, па да, заповешћу Божијом, изведе на светлост оно што је у себи носила.

:6 *И беше тама над бездном.*[8] И ево нових повода за баснословља, и разлога за маштанија нечастивих људи који то што је речено изокрећу према властитим нахођењима. Они, наиме, тумаче таму не као да је она по природи некакав неосветљен ваздух, или место које је покривено сенком јер га некакво тело заклања, или, у сваком случају, место које је из било каквог разлога лишено светлости, већ таму тумаче као злу силу, или чак као сâмо зло, које има свој почетак у себи самоме, и које је супротстављено и противно доброти Божијој. Јер, веле, ако је Бог светлост, јасно је да ће сила која војује против Њега бити тама – тако здрав разум закључује. То је, тобоже, тама која своје постојање није стекла од другога, већ је то зло које је само од себе настало. То је тама која се бори против душа, која доноси смрт, која се противи врлини[9]; они чак заблудно сматрају да је и пророк[10] са-

[8] *Пост. 1,2.*
[9] Тако су гностици тврдили.

мим својим речима назначио да она по себи посто-
17 ји, и да није створена од стране Бога. Каквих све лукавих и безбожних учења није произашло из овога!? Какви све *грабљиви вуци*[11], који растрзају стадо Божије, нису у том кратком стиху налазили повода да загосподаре над душама!? Нису ли одавде кренули маркионити[12], или валентијани[13]? Није ли одавде потекла мрска јерес манихејаца[14], за коју нико неће погрешити ако је назове гњилом раном Цркве? Човече, зашто бежиш далеко од истине, изу-
18 мевајући себи разлоге за пропаст? Јер, реч пророка је једноставна и свакоме разумљива. *Земља беше невидљива*, вели он. Зашто? Зато што ју је бездан прекривао. Шта је то бездан? То је мноштво воде којој није могуће досегнути дно. Знамо, међутим, да се многа тела често могу видети и кроз воду ако је она плића и прозирна. Зашто се онда ниједан део земље није назирао кроз воду? Зато што је ваздух, који је био разливен изнад ње, још увек био неосветљен и таман. Јер, сунчани зраци који продиру кроз воду често показују каменчиће који су на њеном дну. Али у дубокој ноћи никако није могуће
19 видети оно што се налази под водом. Да је земља

[10] Мисли се на Мојсија.

[11] *Дап. ай. 20,29.*

[12] Маркион је био гностик и стоички философ, ученик Кердона и предводник јеретикâ маркионитâ. Деловао је у Риму након 140. године после Христа.

[13] Валентин, Маркионов савременик, био је предводник валентијанâ и такође је деловао у Риму. Био је истовремено питагорејац и платоничар.

[14] Манихејци су били присталице персијског јересијарха Маниха. Види *Беседу* VIII 1.

била невидљива показује се и тврдњом која следи, односно да је постојао *и бездан* који ју је прекривао, и да је она у тами почивала. Бездан, дакле, не представља мноштво противних сила, као што су то неки замишљали, нити је тама била некаква првоначална и зла сила која се супротставља добру. Јер две равноправне ствари[15], које су у међусобној супротности, у сваком случају би квариле састав једна другој, те би се трајно и без прекида трошиле у узајамној борби. Ако једна од ових супротности, надмашује снагом ону другу, свакако да ће истро-
20 шити ону која је надвладана. Због тога, ако неки кажу како су зло и добро међу собом једнаки, они тиме уводе непрекидну борбу и непрестано пропадање, тако да ће и једно и друго некада надвладавати а некада бити надвладано. Ако добро својом снагом надмашује зло, какав је разлог да природа зла не буде у потпуности уништена? А, опет, ако се збива оно што не приличи ни изговорити, чудим се како се они не ужасавају сами себе кад доспевају до
21 тако богомрских хуљења. Није благочестиво, наравно, говорити ни да зло потиче од Бога, јер ниједна од супротстављених ствари не постаје од оне друге ствари која је њој противна. Јер, живот не рађа смрт, нити је тама извор светлости, нити болест доноси здравље; осим кад је реч о преласку из једног душевног стања у друго, где се промене одигравају од једне супротности ка другој; али кад је реч о постајању, тада ништа од онога што постаје не потиче од супротних већ од једнородних ствари. Па до-

[15] Беседник мисли на добро и зло.

бро, рећи ће неко, ако зло није ни непостало нити је створено од стране Бога, откуда је онда стекло своје постојање? Јер, нема те живе душе која ће порицати да зла постоје. Шта ћемо, дакле, одговорити? Да зло није никакво живо суштаство које има душу, већ да је то стање у души које је супротно врлини, које настаје код немарних кад се удаље од добра.

22 Према томе, немој зло истраживати са спољашње стране, и немој га замишљати као некакво првоначално суштаство злобе; већ нека зна свако да је он сам узрочник зла које је у њему. Наиме, од онога што се са нама збива, једно нам долази по природи, као старост или болест, а друго само по себи, као бесловесни случајеви који се због страних узрока догађају, било да је то тужно, што је веома често, било да је радосно – као кад копајући какав зденац пронађеш благо – или кад хитајући према тргу набасаш на беснога пса. Неке ствари, пак, зависе од нас самих: кад одолевамо жељама или не обуздавамо своја уживања; од нас зависи да ли ћемо се уздржавати од гнева или подићи руку на онога који нас увреди; хоћемо ли говорити истину или лагати; хоћемо ли бити разумни и умерени или
23 бити гордељиви и узносити се хвалисавошћу. Дакле, узроке оних ствари над којима си ти сам господар, немој тражити негде друго, већ знај да је право зло попримило свој почетак од вољних сагрешења. Јер, кад би зло било невољно и кад не би од нас самих зависило, не би се пред толиким страхом од закона налазили они који чине неправду, и не би биле

неопходне казне које се у судницама одређују свакоме злочинцу према његовој заслузи. Толико ја имам да кажем о правом злу. Јер, болест и глад и беду и смрт, и све што је људима тегобно, не треба сматрати за зло – будући да ни оно што је њима супротно не убрајамо међу највиша добра. Неке од ових ствари су, наиме, од природе, а за неке се чини да су се нашле код многих људи ради њихове користи.
24 Али оставивши на овоме месту свако типолошко и алегоријско тумачење, покушајмо да, следујући вољу Писма, смисао таме прихватимо на прост и недвосмислен начин. Но, ова беседа истражује и то да ли је тама саздана заједно са светом, и да ли је старија од светлости, те зашто је лошије оно што је по постанку старије? Велимо, дакле, да ни та тама нема своје суштинско постојање, већ да представља трпно стање ваздуха које настаје због недостатка светлости. Али, без какве је то светлости светски простор
25 наједном остао, тако да тама буде над водом? Дакле, ако је ишта постојало пре саздавања овог чувственог и пропадљивог света, закључујемо да је оно свакако почивало у светлости. Јер, ни анђеоски чинови, ни све војске небеске, нити било које од словесних бића уопште, именованих или без имена, или од духова служења, нису живели у тами, већ у светлости и у свакој радости духовној – налазили су се у стању које им приличи. Овоме, наравно, нико неће противречити, а нарочито не онај ко заједно са обећаним добрима очекује наднебесну светлост, о којој Соломон вели: *Светлост праведницима за сваґда*[16]; а

[16] *Приче Солом. 13,9.*

апостол Павле каже: *Захваљујући Богу и Оцу који нас оспособи за удео у наследству светих у светлости*
26 *ти*[17]. Ако су осуђеници изгнани у *таму најкрајњу*[18], онда је јасно да они који су чинили угодна дела почивају у наднебесној светлости. Наиме, кад је заповешћу Божијом саздано небо, тако што је изједна растегнуто око свега онога што се у његовом окружењу налазило, а пошто је имало тело које је трајно било кадро да оно што је унутра раздваја од онога што је напољу, свакако да је и све оно што је собом обухватило, учинило неосветљеним, пресекавши спољашњу светлост. Јер, да би било сенке мора постојати троје: светлост, тело и неосветљен простор. Према томе, тама која је унутар света,
27 потиче од сенке тела неба. Схвати ово што говорим из следећег јасног примера: на јаркој подневној светлости постави себи један шатор од густог и чврстог ткања, и затвори се у таму коју си сâм себи приготовио. Таквом замисли и ону таму, не као да је претходно постојала, већ да је настала после осталог вештаства. Управо за ту таму се и каже да се распростирала над безданом, пошто се ивице ваздуха по природи додирују са површином телâ; а тада је вода све покривала, и зато је било нужно рећи да *тама беше над безданом.*

28 *И Дух Божији,* вели, *дизаше се над водом.*[19] Ако овим речима писац има на уму овај дух[20], односно, разливање ваздуха, тада схвати да ти

[17] *Кол. 1,12.*
[18] *Мат. 8,12.*
[19] *Пост. 1,2.*

он набраја делове света, односно да је Бог створио небо, земљу, воду, ваздух, и то овај ваздух што се још разлива и тече; или опет, што је много истинитије а што су потврдили и старији од нас: *Духом Божијим* назван је Свети Дух; јер Писмо чува ово име нарочито и искључиво за Светога Духа, и ниједан други дух се не назива Духом Божијим осим Светога Духа који блажену и божанствену Тројицу чини
29 целовитом. Ако такво мишљење прихватиш, стећи ћеш највећу корист из њега. А како се то Дух *дизаше над водом*? Рећи ћу ти мишљење које није моје, већ једнога Сиријца[21], који толико беше удаљен од световне мудрости, колико беше близак познању истинских ствари. Говорио је он, дакле, да је језик Сиријаца изражајнији, и да се, пошто је сродан са јеврејским, некако више приближава смислу Писма.
30 Смисао ових речи је, дакле, овакав: *дизаше се*, каже он, говорили су уместо *грејаше* и *оплођаваше* природу водâ, по угледу на птицу која лежи на јајима, па их на тај начин загрева и убризгава им некакву животну силу. Тако некако, веле они, треба схватити

[20] Вероватно Василије показује руком на ваздух.

[21] По мишљењу неких тумача Василије Велики изразом *Сиријац* назива светог Јефрема Сиријца. Овај је рођен пред крај 4. века а умро 373. године; могуће је да је око 370. године посетио Василија у Кесарији. Чини се, међутим, да се та несигурна тврдња појавила на основу тумачења овога места из *Шестоднева*. По мишљењу које заступа Tillemont, Василије има на уму Јевсевија, епископа Самосате у Малој Азији. Ducaeus и Montfaucon сматрају да је реч о Диодору Тарсијском, Сиријцу који је говорио грчки и који је био учитељ светог Јована Златоустог. Треба напоменути да ово тумачење речи *дизаше се*, које Василије одмах затим наводи као тумачење *Сиријца*, даје и Диодор у одломку који је сачуван у ерминевтици Никифора Теотокиса.

ове речи да се *Дух Божији дизаше*, односно да је припремао природу воде како би ова могла дати живота из себе. Према томе, то је довољан одговор на оно што неки испитују, а то је да је и Дух Свети учествовао у стваралачком деловању.

31 *И рече Бог: Нека буде светлост.*[22] Прва реч Божија саздала је светлост, уништила таму, разагнала тмурност, обасјала свет, свему одједном подарила радостан и ведар изглед. Јер, указало се и небо, које дотад беше покривено тамом; а његова красота беше толика, колику и сада наше очи могу посведочити. Ваздух беше обасјан, боље рећи, у потпуности беше помешан са светлошћу, одашиљући посвуда у све своје пределе јасне блиставе
32 зраке. Јер, у висину је достизао до самог етера и до неба, а у ширину је у трен ока обасјао све делове света: северне и јужне, источне и западне. Његова природа је толико танана и прозирна, да светлости не треба ни најмањи проток времена да би кроз њега проникла. Као што ваздуху не треба времена да пренесе наш вид на ствари које гледамо, тако и зраке светла изједна прима у свим својим пределима, и то тако да се не може приметити ни најмањи
33 проток времена. И етер је постао пријатнији после појаве светлости, а воде су постале прозрачније, и не само да примају сјај, већ га при одсјају светлости враћају назад, јер вода на све стране упућује одблеске. Све је то божанска изговорена реч претворила у оно што је најпријатније и најдраго-

[22] *Пост. 1,3.*

ценије. Јер, као што рониоци који пониру у дубину, сипају уље по површини воде, чинећи то место прозирним[23], тако је и Творац свега, изговоривши једну реч, разастро по целом свету благодат свет-
34 лости. *Нека буде светлост.* И заповест постаде дело; и настаде неко суштаство, од чега ништа пријатније за ужитак човечији ум не може ни замислити. Кад, говорећи о Богу, кажемо *глас* и *реч* и *заповест*; тиме не замишљамо божанску реч као звук који испуштају говорни органи, или као ваздух по коме језик удара[24], већ кажемо да се мигом Његове воље образује некаква врста заповести, да би било
35 разумљиво онима који се поучавају. *И виде Бог светлост да је добра.*[25] Какву достојну хвалу да ми упутимо светлости, кад нас је она претекла и примила од Саздатеља сведочанство да је *добра*? Али и моја беседа препушта суд вашим очима, јер немам да кажем ништа о чему већ не сведоче ваша чула. Наиме, ако лепота тела дугује своје постојање узајамној сразмери његових делова, и спољашњој красоти бојâ, како се онда о светлости, која је проста и равноделна по својој природи, говори као о лепој?
36 Или, можда, сразмерност светлости не почива у њеним деловима, већ у томе што се показује као угодна и пријатна оку? Јер, на такав начин је и злато лепо, не због сразмерности својих делова, већ зато што има привлачан и пријатан изглед нашем оку

[23] Рониоци, наиме, просипају уље по површини мора, како би се оно умирило *као уље*. На тај начин светлост боље продире у дубину, те је и њима лакше да гледају под водом.

[24] Плутарх, *Физикална питања* 4,19. Види и *Беседу* III 6.

[25] *Пост. 1,4.*

само због красоте своје боје. И звезда Даница[26] је најлепша од свих звезда, не због складности делова од којих је сачињена, већ зато што њено сијање као
37 нешто нежно и пријатно упада у очи. Уосталом, Божији суд о томе да је светлост добра, није изречен зато што се Бог дивио било чему што је угодно нашему оку, већ зато што је предвидео корист која ће у будућности из ње настати. Јер, тада још не беше очију које би судиле о лепоти светлости. *И раздвоји Бог светлости од таме.*[27] Другим речима, учини Бог да њихова суштаства буду неспојива и у потпуности противна. Јер их је великом раздаљином раздвојио и удаљио једно од другога.

38 *И назва Бог светлости дан, а тами назва ноћ.*[28] Сада, пошто је створено Сунце, дан је ваздушни простор осветљен Сунцем које сија на полулопти неба која је поврх земље, а ноћ је сенка земље која настаје кад се Сунце заклони. Тада је, међутим, дан настајао а ноћ га смењивала, не због кретања Сунца, већ по томе како се она првобитна светлост разливала и сабирала по мери коју је Бог
39 одредио. *И би вече и би јутро, дан један.*[29] Вече, наиме, представља заједничку границу дана и ноћи; на сличан начин и јутро представља размеђу ноћи и дана. И тако, да би првенство стварања подарио дану, пророк је најпре поменуо завршетак дана, а

[26] То је, наиме, планета Венера, највеће и најсјајније светило на небу (после Сунца и Месеца).
[27] *Пост. 1,4.*
[28] *Пост. 1,5.*
[29] *Пост. 1,5.*

потом ноћи, јер ноћ следи за даном. Стање које владаше светом пре стварања светлости, не беше ноћ већ тама; *ноћу* је, међутим, названа она тама која је у супротности са даном. Због тога јој је и припало
40 да као млађа буде именована после дана. *И би*, дакле, *вече и би јутро*; наиме, дан и ноћ. Али пророк није рекао *дан и ноћ*, већ га је назвао по ономе што преовладава.[30] Такав ћеш обичај наћи у целокупном Писму: за мерење времена броје се дани, али не и ноћи заједно са данима. *Дана година наших*, вели псалмопојац.[31] Јаков, опет, каже: *Мало је дана живота мојега и зли су били.*[32] И опет: *У све дане живота мојега.*[33] И тако, оно што је сада предато у виду
41 приповести, биће правило за убудуће. *И би вече и би јутро, дан један.*[34] Због чега није рекао *први* већ *један*? Премда би било доследније да он, који ће касније навести *други* и *трећи* и *четврти* дан, назове *првим* онај дан који им претходи. Па ипак, рекао је *један*. Можда да би одредио границу дана и ноћи и да би спојио време дана и ноћи, да се види како двадесет четири часа испуњавају период једнога дана, односно да се под даном подразумева и ноћ; тако да, и кад се у време Сунчевих обрата догађа да једно буде дуже од другога, периоди и једног и другог омеђени су коначно одређеним временом. Као да је рекао: *Мера од двадесет четири часа чини период једнога дана*, или: *Васпостављање неба из ове тачке*

[30] Назвао га је *дан*, уместо *дан и ноћ*.
[31] *Пс. 89,10.*
[32] *Пост. 47,9.*
[33] *Пс. 23,6.*
[34] У преводу Ђуре Даничића стоји *дан први* (прим. прев.).

у ту исту збива се за један дан. Према томе, колико год пута да вече и јутро, при обртању Сунца, обухватају свет, то се не испуњава у дужем временском
42 периоду неголи у периоду од једнога дана. Постоји и друго, веома значајно слово, које се преноси скривеним предањем[35], о томе да је Бог, Који је саздао природу времена, одредио периоде дана као мере и јединице за његово мерење, и мерећи га седмицама, заповедио да се седмице стално понављају, бројећи тако проток времена. Седмицу, опет, сачињава један дан који се понавља седам пута; а то је кружни облик, јер почиње од њега и завршава се
43 њиме. Веку је, дакле, својствено управо то, да се враћа у себе и да се нигде не завршава. Због тога се почетак времена не назива *првим* већ *једним* даном, како би он и по свом називу имао сродности са веком. Јер, оно што показује својство јединствености и непричасности за другога, то се примерено и са правом назива *једним*. Иако нам, наиме, Писмо представља многе векове, говорећи на више места *век векова* и *векови векова*, ипак се ни тамо не набраја *први* или *други* или *трећи* век. Тако нам та места углавном указују на различитости стања и разноврсних ствари, а не на опсеге и крајеве и прејемства
44 векова. *Дан Господњи ће*, вели *бити велик и врло страшан*[36]; и опет: *Шта ће вам дан Господњи? Тада је тама а не видело.*[37] Тама је, очигледно, за оне који таму заслужују. Пошто је, дакле, знано да онај дан беше невечерњи и ненаследан и бесконачан, псал-

[35] Беседник има на уму апокрифне књиге Светога Писма.
[36] *Јоил 2,11.*
[37] *Амос 5,18.*

мопојац га је и назвао *осмим* даном[38], јер почива изван тог седмичног времена. Те тако, било да кажеш *дан* било *век*, ти говориш о истом појму. Па ако се, опет, оно стање назове *даном*, он је један а не многи. Према томе, да би усмерио наш ум према будућем животу, назвао је *једним* образ века, односно првину данâ, вршњака светлости, свету недељу, ко-
5 ја је почаствована Васкрсењем Господњим.[39] *И би*, дакле, *вече*, вели он, *и би јутро, дан један*. Но, беседу о тој вечери претекло је ово вече што је пред нама[40], и овде ћемо своју причу окончати. Отац *истинске светлости*[41], Који је украсио дан небеском светлошћу[42], Који је расветлио ноћ огњеним зрацима[43], Који је умственом и вечном светлошу преукрасио спокој будућега века, нека обасја ваша срца познањем истине, и нека сачува ваш живот незаблудним, дарујући вам да *ходите поштено као по дану*[44], да као Сунце блештите својим сјајем усред блистања светитељâ, и да то буде *на моју похвалу за дан Христов*[45]; Њему слава и власт у векове векова. Амин.

---

[38] *Пс. 6,1* и *11,1*.

[39] У такозваном *кини* (κοινή) дијалекту грчкога језика, којим је писан превод Седамдесеторице и Нови Завет, израз μία (једна) користи се уместо πρώτη (прва), без неког нарочитог значења; (у српском језику је овде мушки род, *један* и *први*, јер је реч о *образу века*).

[40] Друга беседа је, дакле, изговорена увече.

[41] *Јов. 1,9*.

[42] Мисли на Сунце које је тада зашло.

[43] Мисли на звезде које су се тада појавиле.

[44] *Римљ. 13,13*.

[45] *Филип. 2,16*.

Трећа беседа

1 То су дела првога, или, боље рећи, *једнога* дана. Немојмо му, дакле, одузимати достојанство које он по својој природи има, јер га је Саздатељ засебно извео, и није га прибројао другим данима. Осим тога, о свему што се у томе дану збило, говорила је јучерашња поука; па пошто је због слушалаца ово тумачење подељено на двоје, једно беше јутарња храна за душе, а друго вечерња радост[1] – а сада наша беседа прелази на чудесна дела другога дана стварања. Говорим ово не да бих указао на силину тумача, већ на благодат писаног текста који је по својој природи прихватљив, и приступан, и пожељан у срцима свих који више воле оно што је истинито од онога што је замишљено. Као што псалмопојац, изражавајући веома живо сладост истине, вели: *Како су слатке језику мојему ре-*
2 *чи твоје, слађе од меда устима мојима.*[2] И тако, пошто сам јуче, колико ми је то било могуће, развеселио ваше душе поучавајући вас речи Божијој, састали смо се опет данас, другога дана, да бисмо размотрили чудесна дела учињена другога дана. Но, нисам сметнуо с ума да ме окружују многи уметници

---

[1] Одавде се види да су *Прва* и *Друга беседа* држане истога дана, односно прва изјутра а друга увече, а да се ова одвија изјутра следећега дана.

[2] *Пс. 119,103.*

рукоделних заната, који свакодневним трудом себи на једвите јаде прибављају храну – због њих ћу своју поуку скратити, како они не би одсуствовали дуго
3 од посла. Шта бих њима рекао? Да део времена који су Богу позајмили неће пропасти, јер ће им Он то са великим добитком надокнадити. Све што је потребно за дслање, Господ ће им послати: онима који дају предност духовним стварима, дарује и усрдност душе, и телесну бодрост, погодност трговања и сваки успех у животу. Ако ово што смо досад тумачили и нема очекиваног учинка, учење Светог Духа ће бити добра ризница за будући век. Одагнај, дакле, из свога срца све животне бриге, и целога себе овде сабери. Јер, нема никакве користи од телесног присуства, ако се твоје срце стара о земаљском благу.

4 *Потом рече Бог: нека буде свод (= утврда) посред воде, да раставља воду од воде.*[3] Још јуче смо слушали речи Божије: *Нека буде светлост*[4], а данас: *Нека буде свод*. Чини се да ове данашње речи садрже и нешто више. Јер, речи нису остале само на заповести, већ су објасниле и узрок
5 због кога су захтевале стварање свода. Да раставља, вели, *воду од воде*. Покушајмо, дакле, пре свега да испитамо како Бог говори. Да ли, попут нас, најпре образује у Своме уму утисак о стварима, а затим, уз помоћ дејства маште, од образованих представа изабира оне које одговарају, и које су блиске сваком појму, и тада их објављује? Затим, те умствене пред-

[3] *Пост. 1,6.*
[4] *Пост. 1,3.*

ставе предаје на служење говорним органима, и
тако ударањем ваздуха, које бива при кретању
осмишљеног гласа[5], скривени појам постаје јасан?
И како да није празнословно говорити да је Богу
потребан сав тај заобилаз да би изразио оно што је
6 замислио? Није ли благочесније рећи да божанска
воља и први покрет њеног умственог кретања већ
представљају реч Божију? Но, Свето Писмо описно
представља ту реч да би показало да Бог није же-
лео само да творевина постане, већ и да покаже да
се то стварање збило уз нечије садејство. Јер, како
је говорио на почетку, тако је могао говорити и о
свему осталом: *У почетку створи Бог небо и земљу*;
затим *створи светлост*; затим *створи свод*.[6] Сада,
међутим, приказујући Бога како заповеда и како
разговара, Свето Писмо на прећутан начин показу-
је онога коме Он заповеда и са ким разговара; не
зато да би нас лишио знања, већ да би распалио на-
шу чежњу, подстичући је некаквим траговима и ука-
7 зањима на оно што је неизрециво. Јер, оно што се
трудом стекне, то се прима са великом радошћу и
трудољубиво се чува, а оно што се лако задобије,
то је тековина достојна презира. Зато нас Писмо
подстиче да уз одређен пут и поредак дођемо до по-
знања Јединородног Сина. Свакако да бестелесна
природа Божија ни у овом случају није имала по-
требе за изговореном речју, јер Своме саделатнику
8 Бог може и без речи пренети своје замисли. Према
томе, какву су потребу за речима имали они који и
самом помишљу могу један другоме преносити

[5] Видети *Беседу* II 34 и одговарајућу напомену.
[6] *Пост. 1,1–6.*

своју вољу? Глас је, наиме, због слуха, а слух је због гласа. Док, тамо где не постоји ни ваздух, ни језик, ни ухо, ни закривљен левак[7] што преноси звуке до чула унутар главе, тамо нема ни потребе за речима – воља се, рекао би неко, преноси од самих помисли ума. Ово, дакле, што рекох како бих подстакао ваш ум на испитивање онога лица коме су речи упућене, јасно и вешто је попримило такав облик дијалога.

9 Друго што ваља испитати јесте питање да ли тај свод представља нешто друго у односу на небо које је у почетку саздано, које је такође названо небом, и постоје ли уопште два неба. Они који су мудровали у вези са небом радије би дали да им се језик одсече него да ово прихвате као истинито. Јер, тврде да постоји једно небо[8], и нема суштаства из кога би настало друго или треће или било које небо, пошто је, како они сматрају, целокупно суштаство небеског тела потрошено за састављање једног неба. Јер, веле они, тело које има својство кружења је једно и ограничено.[9] И пошто је од њега сачињено прво небо, ништа не преостаје
10 за саздавање другог или трећег неба. Тако, дакле, замишљају они што тврде да је заједно са Творцем постојала и нестворена материја – на тај начин срозавајући себе од првобитног баснословља до лажи

[7] Беседник мисли на ушну шкољку и бубну опну.

[8] „Један је, наиме, и појмом и бројем онај први непокретни покретач, а једно је и оно што је увек и непрекидно покретано; само је, дакле, једно небо", Аристотел, *Метафизика* 11,8 (1074a).

[9] Аристотел, *О небу*, 1,2 (269a).

која за њим следи. Од грчких мудраца ми захтевамо да нам се не ругају пре него што се међусобно не усагласе. Јер, има међу њима и оних што кажу да постоји небројано много небеса и светова;[10] а кад те њихове невероватне тврдње испитају они који користе чвршће доказе, и уз помоћ геометријске законитости утврде да нема суштаства за стварање другог неба осим овога једнога, тада ћемо се ми насмејати њиховом празнословљу препуном линијских представа и уметности;[11] наиме, иако се могу уверити у то да из једног истог узрока настаје више мехурова, ипак сумњају у постојање многих небеса, односно сумњају да је довољна једна стваралачка
11 сила да их све приведе у биће. Али кад се обазремо на преузвишеност силе Божије, схватамо да се снага небесâ, и њихово величанство, ни по чему не разликује од водених мехура који извиру у врелима.[12] Тако да је смешна тврдња о томе како је то немогуће. Ми смо, пак, толико далеко од тога да не верујемо у постојање другог неба, да чак истражујемо и треће, чијега је виђења удостојен блажени Павле.[13] Но, псалам који нам говори о *небесима небесâ*[14] пружа

[10] Леукип и Демокрит су тврдили да је „небројено много светова који настају и пропадају". Диоген Лаертије, *Животи и мишљења...*, 9,31 и 9,44.

[11] Василије опет има на уму Аристотела који је тврдио да је могуће да постоји само једно небо, те је као потврду тога наводио линијску представу круга.

[12] Беседник користи пример мехура који представља умањену слику неба, да би тиме оповргао Аристотела. Наиме, као што из једнога узрока настају и један и многи мехурови, тако је могуће да настану и многа небеса.

[13] *II Кор. 12,2.*

[14] *Пс. 148,4.*

12 нам сазнање о томе да постоји и више небесâ. То,
без сумње, није невероватније од постојања седам
кругова по којима се, како скоро сви једногласно
тврде, крећу седам звезда; и који се, како веле, нала-
зе један у другоме, налик на судове који су сложени
један у другоме.[15] Кружећи у супротноме смеру од
васељене, и парајући собом етер, ови кругови одају
некакву милозвучну и хармоничну јеку, што нади-
13 лази сваку мелодијску пријатност. Па кад их упитају
зашто ми то својим чулима не можемо осетити, ка-
кав одговор дају они који тако тврде? Кажу да нам
је тај шум од самог почетка близак, и да смо од ро-
ђења навикнути на њега, те да смо се од многога
слушања лишили чула за њега; као што су уши у
ковачâ навикнуте на непрекидну лупу.[16] Ако човек
хоће да оповргне ту њихову мудријашку и крхку
теорију, за коју је већ на први поглед свима јасно
да је таква, он не сме жалити свога времена нити

[15] По учењу Платона (*Тимеј* 38e–39a; *Федар* 245cde) васељена је сачињена од осам провидних и концентричних сфера или небеса, које обавијају Земљу као какви омотачи; а Земља заузима средишње место. Прва и најближа Земљи је сфера на којој се налази Месец; затим долазе шест сфера на којима су поређани Сунце и пет планета – јер стари народи су знали за постојање њих пет, које су се голим оком могле видети – а осма и спољашња сфера је небо, на коме су смештене све непокретне звезде. Све сфере заједно за двадесет четири часа опишу круг око Земље, крећући се од истока ка западу. Но седам унутарњих сфера крећу се без узајамне зависности, и чине некакав периодични круг у супротном смеру: Месечев круг траје месец дана, Сунчев једну годину итд. На такав начин кретање небеских тела тумаче и други филозофи осим Платона. Кикерон, *De republ.* 6,17 (= Somnium). Плутарх, *Физикална питања* 1,1.

[16] О томе говоре и већ поменути филозофи.

гледати на то да ли је слушаоцима разумљив.[17] Но, препустимо ми незнабожачке теорије незнабошцима
14 ма и вратимо се црквеном учењу. Говорили су неки од оних који су били пре нас, да овде није реч о стварању другога неба, већ се тумачи оно првобитно; јер, тамо[18] се дословно говори о стварању неба и земље, док нас Писмо овде на подробнији начин поучава о томе како је свака ствар постала. Пошто је, дакле, другом небу наденуто и друго име и одређена му посебна намена, ја вам кажем да оно представља нешто друго у односу на оно небо које је створено у почетку, да је чвршће суштине и да му је дата нарочита намена у васељени.

15 *И рече Бог: нека буде свод посред воде, да раставља воду од воде. И створи Бог свод, и растави воду под сводом од воде над сводом.*[19] Но, пре но што се дохватимо смисла текста, покушајмо да разврг немо противне тврдње других. Јер, питају нас: ако је, наиме, тело свода у облику сфере, као што показује и поглед на њега, а вода је, опет, течна и слива се свише према доле, како је могуће да се она
16 задржи на заобљеној површини свода? Шта нам ваља одговорити на ово? Да то што се нама чини да је унутрашња страна шупљине која је према нама кругообразна, не значи обавезно да је и спољашња површина свода сферична и да је целокупан свод складно уређен и одасвуд гладак. Видимо, заиста, и

[17] Треба да има неограничено много времена и мудре слушаоце.
[18] *Пост. 1,1.*
[19] *Пост. 1,6–7.*

камене сводове многих бања и грађевине саздане налик на пећине, које са унутарње стране описују облик полукруга, док њихов кров често има равну површину.[20] И зато нека се ни они сами не узнемиравају и нека нас не узнемиравају, говорећи како ми
17 не можемо задржати воду изнад свода. Овде је ред да кажемо каква је природа свода и из ког разлога је он постављен да буде посред воде. Израз *свод* (= утврда, ступ)* Писмо често користи у вези са стварима које имају нарочиту снагу; као кад каже: *Господ је утврда моја и прибежиште моје*[21]; и *Ја утврђујем ступове њезине*[22]; и *Хвалите Га на тврђи*
18 *славе Његове*[23]. Јер, и они који су изван Цркве[24] *чврстим* телом називају оно које је на неки начин густо и испуњено, а називају га тако да би га разликовали од геометријског. Геометријско тело је оно чије биће има само размере, односно ширину и дужину и висину[25], док је чврсто тело оно које осим размерâ има и своју опипљивост.[26] Обичај је у Писму да се *утврдом* назива оно што је чврсто и непо-

[20] Пример се може добро разумети ако се узму у обзир до данас сачувана римска или византијска или турска купатила са куполама.

*Израз στερέωμα Ђ. Даничић преводи најпре као *свод* (*Посл. 1,6*), а касније као *утврда*, *тврђа* или *ступ*, (прим. прев.).

[21] *Пс. 17,3.*

[22] *Пс. 75,3.*

[23] *Пс. 150,1.*

[24] Они који су изван Цркве, односно нехришћани, пагани.

[25] Односно, има апстрактни, умствени облик.

[26] Израз ἀντιτυπία означава могућност тела да одговори на додир, односно да се супротстави руци. У том смислу овај израз указује на додирљивост, односно на опипљивост.

мично[27] – често се користи тај израз и у вези са згуснутим ваздухом; као кад се каже: *Који утврђује грома.*[28] Јер, утврђивањем грома Писмо назива оно што чврст и опипљив ваздух чини кад је заточен у теснацу облакâ и кад, проваљујући насилно одатле,
19 производи тресак и грмљавину.[29] И у овом случају, мислим, да је овај израз употребљен у вези са некаквим чврстим вештаством које је у стању да задржи клискост и разливност воде. Дакле, пошто је, по општем мишљењу, јасно да је свод настао од воде, не треба да мислимо да он представља некакву врсту стврднуте воде, или некакву сличну твар која је настала цеђењем течности, као што је то кристални камен[30], који се, како веле, претвара у такав облик због превеликог згушњавања воде[31], или као што је
20 огледало настало од металâ[32]. Постоји и некакав провидан камен који има нарочиту и чисту прозирност; кад се он нађе онакав какав је по својој природи, па кад није начет од трулежи, и кад у његовој дубини прозрачност није испрекидана жилама, он је по прозирности сасвим налик на ваздух. Ни-

[27] Израз ἀνέγδοτον означава оно што одолева свакој сили и што остаје непомично.

[28] *Амос 4,13.*

[29] „Севање је паљење облака које настаје од њиховог међусобног трења, или због тога што их је ветар поцепао (као што каже Зенон у својој расправи *О васиони*). Гром је грмљавина коју ови облаци стварају кад се трљају један о други, или кад пукну", Д. Лаертије, *нав. д.*, 7,153.

[30] „Небо је кристално, вели Емпедокле". Д. Лаертије, *нав. д.*, 8,77.

[31] Диодор Сицилијанац, *Историјска библиотека* 2,52,2.

[32] Speculum, огледало; стари народи су огледала правили од бронзе или од сребра.

једноме од свега овога свод није близак. Јер, само онај ум који је уистину дечији и прост може имати
21 такво схватање о небеским телима. И наравно, пошто се све налази у свему: ватра, наиме, почива у земљи, а ваздух у води, и на исти начин од свега осталог једно се налази у другоме; те тако ниједан од елемената који подлеже чулима није чист и несмешан са другим, већ је у заједници или са неутралним или са њему супротним елементима; због тога, велим, прихватамо да је свод сачињен или из једног од тих простих елемената, или из неке њихове мешавине, јер нас је Писмо научило томе да не дозволимо своме уму да маштари изван онога што
22 је допуштено. Не треба да прође непримећено крај нас ни то да после заповести Божије: *Нека буде свод*, није просто речено: *И би свод*, већ: *И створи Бог свод*, а у наставку: *И растави Бог*. Почујте глуви и видите слепи. Ко је глув ако не онај који не чује Духа Светога Који тако велегласно узвикује? И ко је слеп? Онај који не опажа толико јасне доказе о Јединородном. *Нека буде свод*; то је глас првоначалнога Узрока. *Створи Бог свод*; то је сведочанство стваралачке и саздатељске силе.[33]

23 Но вратимо се у својој беседи тумачењу онога што следи. Да раставља, вели, *воду од воде*. Бесконачно је, како изгледа, било разливање водâ, које су се са свих страна таласале по зе-

[33] Отац је Узрок, Син је Сила. Овим се Василије обраћа Јудејима и аномијанима (= аријанцима), које раније у тексту назива *глувима* и *слепима*.

мљи и уздизале над њом[34], и то толико да се чини да је вода надилазила сразмеру према другим елементима.[35] Због тога је, наиме, претходно речено да је вода са свих страна окруживала земљу.[36] О узроцима постојања толиког мноштва воде говорићемо
24 у наставку. У сваком случају, нико од вас, или од оних код којих је ум извежбан, који су оштроумни када је ово пропадљиво и течно вештаство у питању, неће се противити моме мишљењу, нити ће тврдити како ја, тобоже, у своме учењу подмећем немогуће и измишљене ствари; нити ће тражити од мене одговор на питање: на чему је утврђено вештаство водâ? Јер, оном логиком којом прихватају земљу, која је тежа од воде, и постављају је посред бескраја, истом таквом логиком ће, свакако, допустити да и то безмерно водено мноштво, и због природне тежње према доле и због равнотеже која
25 је са свих страна, непокретно стоји око земље.[37] Према томе, неизмерно мноштво воде било је разливено по земљи, и није било сразмерно према њој, већ ју је многоструко премашивало; јер велики Уметник је тако предвидео будућност, да је оно што је претходило уредио на корист ономе што касније долази. Каква је, ипак, била потреба да вода својим неизмерним мноштвом премашује земљу? Суштаство ватре је, наиме, било неопходно у васељени, не са-

[34] Воде су се таласале као море и испаравале као измаглина и као облаци.

[35] Према ваздуху, земљи и ватри.

[36] *Пост. 1,2.*

[37] Вода, наиме, по својој природи заузима најниже просторе и у светским размерама има само једно збориште.

мо због домостроја земаљских ствари, већ и због тога да би васељена била потпуна. Јер, иначе би била окрњена њена целовитост ако би недостајао један елемент, и то онај који је највећи и који је од свих најнеопходнији. Ова два елемента противни су један другоме, и уништавају један другога: ватра, наиме, уништава воду када преовладава у сили, а вода уништава ватру када је надмашује мноштвом. Требало је, дакле, да и не устају једно против другога, да се не би, нестанком онога другога, васе-
26 љени дало повода да се распадне. Дакле, старајући се толико о течности, Бог ју је сву ускладиштио на такав начин да она истраје до постављених граница саздавања света и да се помало троши снагом ватре. Онај, дакле, Који је све то постепено и са мером устројио (јер је, према Јову, избројао и све капи водене)[38], знао је колико је времена одредио свету за трајање, и колико воде је требало да смести у спремишта како би ватра могла да је троши. То је разлог толиког обиља воде приликом ствара-
27 ња. Но, свакако да нико није у толикој мери неупућен у ствари овога живота да га је потребно учити томе како је ватра неопходна свету; не само зато што сва умећа која одржавају наш живот – као што су ткачка и кожарска и грађевинска и пољоделска вештина – захтевају обраду ватром, већ и зато што без присуства ватре нема ни ницања дрвећа, ни сазревања плодова, ни рађања копнених и водених животиња, нити би из почетка било њихове хране, нити би, пак, оне трајале у неком временском пе-

[38] *Јов 36,27.*

риоду. Према томе, неопходно је било створити топлоту да би се саздало и да би опстало све што постоји; неопходно је, такође, било и изобиље течности јер је ватра непрекидно и неизбежно троши.

28 Обазри се на васколику творевину и видећеш како снага топлоте преовладава у свему што настаје и пропада. Због тога је много воде разливено по земљи, те се она простире поврх свега видљивог и, коначно, продире у све дубине земаљске. Отуда постоји мноштво извора, бујање зденаца, токови река, било да су од зимских бујица било да су непресушне, како би се влага задржала у многим и различитим складиштима. На истоку, од зимских повратника тече река Инд[39], ток који је богатији водом од свих других река, како су приповедали они који су путовали по свој земљи; а од средишта истока теку Бактрос[40], Хоасп[41] и Аракс[42], од кога се одваја Дон[43] и улива у Меотско језеро[44].
29 Осим њих, ту је река Фас[45] што извире у Кавкаским планинама[46] и многе друге реке које теку од северних крајева ка Црноме мору. Од запада летњега, ис-

[39] Река у Индији.
[40] Бактрос, река на североистоку Малоазијског полуострва.
[41] Хоасп, река у Персији.
[42] Аракс, река у Јерменији; улива се у Каспијско језеро.
[43] Дон, река у јужној Русији.
[44] Меотско језеро; стари су Меотским језером називали некада Каспијско језеро, а некада Азовско море, које је залив Црнога мора.
[45] Фас, река у Јерменији; можда је исто што и Аракс.
[46] Кавкаске планине, односно Кавказ.

под Пиринејске горе[47] теку Тартис[48] и Истар[49]; од којих се први улива у море[50] које је изван Стубова[51], а Истар се, протичући дуж Европе, предаје Црноме мору. И шта ми вреди да набрајам реке које рађају Рипи[52], односно планине које су повише самог средишта Скитије[53]? Међу којима је Родан[54] са небројеним мноштвом других река, пловним такође за лађе, које се, протичући дуж земље западних Галаћана и Келтâ[55] и њима суседних варварâ, све уливају у Западно море[56]. Друге кроз Етиопију[57] долазе са југа и крећу се према горе, од којих се неке уливају у наше море[58] а друге изван пловнога мора[59], као што

[47] Пиринејска гора, садашњи Пиринеји, који су између Француске и Шпаније.

[48] Назив Тартис је познатији као град у Шпанији; сматран је најзападнијим градом света.

[49] Истар, данашњи Дунав.

[50] Атлантски океан.

[51] Стубови или Иракијеви стубови, односно Гибралтар; западна капија Средоземља.

[52] Рипи су сматрани најсевернијим планинама света; неки су сматрали да су то Алпи, неки да су то планине у Румунији, а неки да је то Урал. Василије овде има на уму Алпе.

[53] Скитија је данашња Русија, и то углавном јужна.

[54] Родан је река у Француској која се улива у Средоземно море.

[55] Преци данашњих Француза.

[56] Западно море је Атлантски океан. Древни писци су израз *океан* користили само да би означили некакво замишљено бескрајно море које кружно омотава Земљу која је, тобоже, у облику диска.

[57] Етиопијом се тада називала земља јужно од Египта, а касније се поистовећује са Абисинијом.

[58] Мисли на Средоземно море.

[59] Под *пловним морем* Василије подразумева Средоземно море. Сматрало се у то доба да ниједно море, осим Средоземног

су реке Егон и Нисис и такозвани Хреметис[60], као и Нил, који и није налик на реку када као море плави
30 Египат. Тако је простор наше васељене[61] обухваћен водом, пошто је заробљен између непрегледних мора и избраздан мноштвом непресушних река, благодарећи неизрецивој мудрости Онога Који је устројио да суштаство које је супротно ватри, буде тешко потрошиво. Доћи ће, свакако, час кад ће све бити спржено ватром, као што вели Исаија кад се обраћа Богу свега: *Говорим дубини: пресахни, и исушићу реке твоје.*[62] Према томе, одбаци мудрост препуну безумља и прихвати заједно са мном учење истине, које је, наиме, просто речју, али је необориво знањем.

31 Због тога је речено: *Нека буде свод посред воде, да раставља воду од воде.* Рекли смо већ шта Писмо означава изразом *свод*. Да оно сводом (= утврдом) не назива опипљиву и чврсту материју која има тежину, и која се може чулима опазити, јер би тада земља више одговарала таквоме називу. Већ је израз *утврда* употребљен због природе онога што је над сводом; а та природа је танана и прозрачна и није доступна ниједном чулу. Мојсије га је назвао утврдом у поређењу са оним што је

и Црвеног, није погодно за пловидбу. Под морем *изван пловног мора* он овде највероватније подразумева Индијски океан.

[60] Егон, Нисис и Хреметис су реке у Африци које се не уливају у Средоземно море. Данас су непознате. Једна од њих је можда река Конг.

[61] Горњим описом Василије нам поставља границе тада познатог Средоземног света.

[62] *Ис. 44,27.*

32 веома танано и недоступно чулу. Замисли, молим
те, некакав простор који има својство да раздваја
течност; па да оно што је танано и процеђито про-
пушта кроза се ка горе, а што је крупно и земљано
оставља да пада доле, тако да се од почетка до кра-
ја задржава иста смеша, пошто се одузимање воде
постепено одвија. Чини ти се, можда, да је толика
количина воде невероватна, а не обазиреш се на то-
лику количину топлоте! Но, и кад је мала количи-
ном, она има снаге да потроши много течности. Јер,
упија влагу која је у њеној близини, као што по-
казује пијавица; и има својство да троши то што
упија, као што ватра у светиљци, привлачећи себи
кроз фитиљ храну која је покрај ње, сместа је пре-
33 твара и сагорева. Ко ли уопште сумња у то да је
етер огњен и запаљив? Када га не би задржавао не-
преступан закон његовог Творца, ко би га спречио
да запали и да сагори све што је у његовој близини,
и да одједанпут потроши целокупну влагу која по-
стоји? Због тога постоји ваздушаста вода, а горњи
простори су покривени облацима који настају због
уздизања пара̂ које испуштају реке, извори, баре,
језера и сва мора, како се етер не би свега дохватио
и све сагорео. Видимо, наиме, да и сами Сунчеви
зраци у време лета често неку мочварну и влажну
земљу за час посла претворе у неродну и суву. Где
34 се, дакле, дене та вода? Нека нам је покажу они
који су свему вични.[63] Зар није сасвим извесно да је

[63] Василије има на уму Аристотела који тврди супротно. Види Аристотел, *Метеорологика* 2,2 (354б). Стоици мисле супротно: „Сва ватрена тела и звезде углавном добијају храну

због топлоте Сунца испарила и да се потрошила? Премда они тврде да Сунце и није топло. Толико они не знају шта говоре. Погледајте само какве ништавне доказе они наводе да би се супротставили ономе што је потпуно јасно! Пошто је Сунце беле боје, вели они, а не црвено или жуто, јасно је да није ватрене природе; а његова топлота, кажу, долази од брзог обртања.[64] И шта они овим хоће да постигну? Да покажу да Сунце не троши нимало
35 течности. Ја, опет, не одбацујем ову тврдњу чак и ако је неистинита, јер је сагласна са мојим учењем. Говорили смо, наиме, да је за потрошњу топлоте потребно мноштво воде. И нема никакве разлике у томе да ли је топлота природна[65] или ужареност потиче од механичке кретње[66], кад она код исте материје ствара истоветне последице. Јер, било да се дрва запале и сагоревају зато што се тару једно о друго, било зато што подметнемо ватру, последица и је-
36 ног и другог је слична и једнака. Видимо, исто тако, да велика премудрост Божија која свиме управља, премешта Сунце са једног места на друго, како оно, пребивајући увек на једном истом месту, не би обиљем своје топлоте уништило земаљски украс.[67] Те га некад, у време зимског повратника, одводи ка јужним крајевима, а некад га премешта у равнодневну област, а оданде га, у време летњег повратника, од-

---

из пространог океана чијим се влажним испарењима пали. Месец се храни питком водом." Д. Лаертије, *нав. д.*, 7,145.

[64] Аристотел, *Метеорологика* 1,3 (341a).

[65] Односно, да ли је и оно само по својој природи огањ.

[66] Односно, да ли се оно, пошто није огањ, загрева обртањем.

[67] Све оно што украшава земљу: животиње, растиње, воде.

води ка северним крајевима, тако да се његовим лаганим померањем сачува благорастворење ваздуха
37 по свим крајевима земаљским. Нека промисле мудраци да можда не противрече сами себи, кад говоре како море није препуњено рекама јер га Сунце троши, и поврх тога остаје слано и горко пошто топлота испрљује танане и питке састојке воде[68]; што се, опет, збива због својства Сунца да раздваја, те опо одузима оно што је лако, а оно што је тешко и земљано, то оставља као какав муљ и талог. Одавде потиче сланост и горчина мора, и његово својство да засушује кожу.[69] Они, дакле, који о мору тако говоре[70], мењају изнова своје мишљење тврдећи како Сунце уопште не умањује количину течности.

38 *А свод назва Бог небо*;[71] у смислу да тај назив углавном приличи нечему другоме, али је по сличности и свод тако назван. Приметили смо на много места да се простор који видимо назива небом – зато што је ваздух, пошто је пун и чест, јасно видљив нашим очима, и зато што назив *небо* (οὐρανὸς) долази од *видети се* (ὁρᾶσθαι)[72] – те се ка-

[68] Аристотел, *Метеорологика* 2,2 (354б). Плутарх, *нав. д.*, 3,16.

[69] Мисли се на својство морске воде да одстрањује масноћу са коже и да је исушује.

[70] Беседник има на уму пре свих Аристотела.

[71] *Пост. 1,8.*

[72] Амвросије Милански, који у своме *Шестодневу* узима доста од Василија Великог, на овом месту скоро да преводи: „Sed quia graece οὐρανὸς dicitur, quod latine coelum appellatus: οὐρανὸς autem ἀπο τοῦ ὁρᾶσθαι id est a videndo, ideo quod aer perspicius sit, ad videndum purior, in aere volitantia genera dixit animantium."

же: *птице небеске*[73]; и опет: *И птице нека лете из-*
39 *над земље под свод небески.*[74] Такав је и стих: *Дижу се до небеса.*[75] Благосиљајући племе Јосифово, Мојсије је давао благослов благом с неба, и росом, и обртањем Сунца, и кружењем месеци, и благом вечних гора и хумова[76], јер крајеви земаљски због свога благоустројства бивају благородни. Али, и у својој клетви он каже Израиљу: *Небо над главом твојом биће од мједи*[77]. Шта има на уму кад тако говори? Свеопшту сушу и нестанак водâ у ваздуху, због којих на Земљи и има изобилног рађања пло-
40 дова. Када Мојсије каже да са неба пада роса или киша, замишљамо оне воде којима је заповеђено да заузму горњи простор. Јер, пошто се испарења на висинама сабирају и пошто се ваздух згушњава због дувања ветрова, тада се капљице воде, које су дотад распршене у облаку и које су сићушне и гасовите, узајамно спајају, те постају капи, и од тежине тога што је спојено падају доле – и тако настаје киша. Па кад се од силине ударања ветрова течност претвори у пену, а затим се сасвим охлади и потпуно се следи, из распршеног облака пада снег.[78]

Ambrosius 5,22,73 PL 14,251a. Амвросије над израз οὐρανὸς ставља тешки акценат, како би он изгледао сроднији са изразом ὁρᾶσθαι; иако то није у складу са етимологијом. Погрешна је, такође, и Аристотелова етимологија: „Са правом небо тако називамо јер је око *границa* (ὅρος) свега што је горе (ἄνω)." *О свету*, 6 (400a).

[73] *Пс. 8,8.*
[74] *Пост. 1,20.*
[75] *Пс. 106,26.*
[76] *Зак. пон. 33,13–15.*
[77] *Зак. пон. 28,23.*
[78] Аристотел, *О постанку животиња*, 2,2 (735б).

И уопште, на исти начин можеш опазити да сва
течна твар настаје у атмосфери која је над нашим
41 главама. И не треба нико да пореди простоту и
једноставност ових духовних речи са љубопитством оних који су мудровали о небу. Јер, колико је достојнија штовања красота целомудрених жена од красоте блудница, толика је и разлика између учења нашега и учења оних који су изван Цркве. Наиме, они на усиљен начин придају веровагност својим тврдњама, док се код нас износи истина лишена
42 било каквих лукавстава. И шта нама треба да оповргавамо њихову лаж кад нам је довољно да узајамно упоредимо књиге њих самих и да седећи у миру посматрамо њихову расправу? Јер, има и других којих није мањи број и који нису нижи по достојанству, али се због разноликог схватања међусобно веома разликују; они износе теорије потпуно опречне овима. То су они који тврде да васељена бива сагорена ватром, и да изнова оживљава из семених логоса запретаних у спаљеној твари. Отуда они уче о томе да свет бесконачно много пута пропада и изнова се рађа.[79] Али они, раздељујући се

[79] Василије има на уму стоике чија су се учења међусобно разликовала јер их је било веома много. Сажетак њиховог учења о свету, које Василије овде наводи, може се наћи у опису живота њиховог предводника Зенона: „Космос схватају на три начина. Прво, као самога бога, као носиоца нарочитог квалитета целокупне суспганце; он (= бог) је неуништив и нестворен, јер је творац овог општег реда који после одређених временских периода целокупну супстанцу апсорбује у самога себе и поново је ствара из себе", Д. Лаертије, *нав. д.*, 7,137 (Зенон). „Свет мора бити уништен, утолико што има и почетак, на основу аналогије с оним стварима које сазнајемо помоћу чула. А оно чији је један део уништив, уништиво је и као це-

између једне и друге стране истине, изналазе њихова одступања према заблуди и са једног и са другог краја.

43 Рећи ћу нешто о растављеним водама и онима из Цркве који под видом духовног тумачења и узвишенијих схватања прибегавају алегорији, говорећи како воде на метафорички начин представљају духовне и бестелесне силе; те да су изнад свода остале оне које су боље, а доле, ближе земаљским и вештаственим просторима, оне лошије. 44 Због тога, вели они, Бога славе и оне воде које су над небесима[80], односно добре силе које су се, због чистоте свога ума, удостојиле да Саздатељу упућују достојну хвалу; а воде које су испод небеса представљају *духове злобе*[81], који су са природене им висине пали у дубину пакости; а они, будући да су метежни и бунтовни и да их узмућују буре страсти, названи су морем, због промењивости и непостојаности стремљења њихових хтења. 45 Одбацујући, пак, такве беседе као тумачење сањарија и као *бајске приче*[82], схватимо воду као воду, и прихватимо да се

лина... најпре се исуши па се онда претвара у воду", *исто*, 7,141. „Природу дефинишу као силу која се покреће сама од себе, која ствара и одржава све што је створила у сагласности са семенским принципима унутар одређених временских периода и која од створеног ствара оно од чега је и оно настало", *исто*, 7,148. *Семенским принципима* (или односима) стоици су називали стваралачке силе природе које су усађене у материју и преображавају је у облике; а природу су, опет, сматрали Богом.

[80] *Пс. 148,4.*

[81] *Еф. 6,12.*

[82] *1 Тим. 4,7.*

њена раздеоба сводом збила из узрока који сам навео. Па иако се каже да *воде над небесима*[83] некад славослове Владику свих, и поред тога их не схватамо као словесна бића. Јер, ни *небеса* немају душу зато што *казују славу Божију*[84], нити је *свод небески* чувствено живо биће зато што *оглашава дело руку Његових*[85]. Ако, пак, неко каже како небеса представљају силе умозрења[86] а свод практичне и извршне
46 силе дужности, прихватамо то као какву оштроумну мисао – али нећемо је збиља схватити као истиниту. Јер, тада и роса и мраз и хладноћа и жега треба да представљају некакву умствену и невидљиву природу, јер им је од Данила заповеђено да хвале Саздатеља свега. Схватајући, међутим, њихове речи на начин созерцања, умни људи их сматрају само као надопуну славословља упућеног Саз-
47 датељу. Јер, не упућује хвалу Богу само *вода над небесима*[87], пошто она превасходи у части због преобиља врлине којом се одликује, већ се вели: *Хвалите Га* и воде земаљске, *велике рибе и све бездане*[88]. Тако да ни бездан, кога су алегористи одбацили у најгори део, псалмопојац није оценио као достојног одбацивања, већ га је уврстио у свеопшти хор васколике твари; те и он, према ономе што у њему има, Саздатељу упућује хармонично песмопојање.

[83] *Пс. 148,4.*
[84] *Пс. 19,2.*
[85] *Пс. 19,2.*
[86] Односно силу посматрања, созерцања.
[87] *Пс. 148,4.*
[88] *Пс. 148,7.*

48 *И виде Бог да је добро.*[89] Не задовољава очи Божије све оно што је Он Сâм створио, нити Он тако прихвата добра као ми; већ је за Њега добро оно што је настало по логосу умећа и што служи корисности некога циља. Наиме, Он Који је у самоме почетку Свога дела поставио циљ свега што је створио, а појединачне творевине саздао да доприносе крајњем циљу, оценио је да је све добро, испитавши га према логосу Своје уметности. Па тако, ако раздвојено почивају рука сама по себи, а око засебно, и сваки од удова кипа за себе, неће никоме изгледати пријатно; ако се, пак, поставе на прикладна места, тада су због своје складности препознатљиви чак и ономе ко је тим стварима невичан. Уметник, међутим, и пре стварања види красоту сваког од удова и хвали сваки понаособ, усмеравајући свој ум ка њиховом коначном облику. Тако се, дакле, овде Бог наводи као такав уметник који хвали своја појединачна дела. Касније ће достојну хвалу употпунити и онда кад оконча саздавање
49 целокупнога света.[90] Али овде, наравно, треба да завршимо са својом беседом о другом дану стварања, да бих трудољубивим слушаоцима дао времена да испитају све оно што су чули, како би били у стању да у своме уму задрже оно што је у беседи корисно. И да због тог напорног истраживања, које представља некакву врсту варења, могу да очекујем од њих плодове онога што је корисно; а онима који се старају за житејске ствари дању занимање, тако

[89] Пост. 1,8.

[90] *Тада погледа Бог све што је створио, и ēле, добро беше веома. Пост. 1,31.*

да се у међувремену[91] занимају својим пословима и да са душом чистом од брига дођу на вечерњу гозбу поуке. Нека вам Бог, Који је саздао велике ствари, и приготовио мене да ове мале ствари кажем, подари разборитост за сву Његову истину, тако да из онога што видите закључујете о ономе што је невидљиво, и да из величанства и красоте створења упутите достојну славу нашему Творцу. *Јер што је на Њему невидљиво, од постања света умом се на створењима јасно види, Његова вечна сила и божанство, да немају изговора*[92], тако да од земље, и од ваздуха, и од неба, и од воде, и од ноћи, и од дана, и од свега што је видљиво, ми примамо јасна показања о Благодетељу. И нећемо дати времена греху нити ћемо непријатељу уступити простора у својим срцима, ако кроз непрестано сећање на Бога Он буде у нама настањен. Њему свака слава и поклоњење, сада и увек и у векове векова. Амин.

[91] Беседник има на уму време између две беседе, јутарње (III) и вечерње (IV).

[92] *Рим. 1,20.*

Четврта беседа

1 Има неких градова који, од ранога јутра до вечери, хране очи својих житеља разноврсним призорима које им пружају волшебници.[1] Овима, наравно, никад није доста тога, иако слушају изопачену и развратну музику која у њиховим
2 душама рађа жељу за многим уживањима. И такве грађане многи сматрају срећнима, јер су оставили трговање на тржницама и занате који обезбеђују живот, и проводе време свог живота у свакој лењости и уживању. Не знају да једна играчка група, украшена беспризорним изгледом, за посматраче представља опште и јавно училиште раскалашности, и да се хармонична музика зурли и разблудне песме усељавају у душе слушалаца, и ни на шта друго не подстичу сваког ко их слуша, него на то да, опонашајући свирку гуслара и зурлаша, чине бесрамности. Неки, опет, који лудују за коњима, и у сну се боре за њих, упрежу их у друга кола и мењају им узде, и уопште, не напуштају дневне без-
3 умности ни у призорима сна. А ми, које је Господ, велики Чудотворац и Уметник, сабрао да нам покаже Своја дела, хоћемо ли се уморити од гледања, или ћемо бити лењи за слушање речи Светога Духа? И нећемо ли стати пред ту велику и разноврсну

[1] Мађионичари, факири, акробате, укротитељи животиња, и сви који нуде чудноватe призоре.

радионицу божанског стварања, како бисмо се умом вратили у прастара времена и видели саздавање свега што постоји? Из онога што смо малочас
4 читали[2], јасно ћеш видети небо које, по речима пророка, стоји *као шатор*[3]; земљу, бескрајну по величини и по тежини, која сама на себи почива; ваздух који се разлива, који је по природи мек и влажан, и који свему што га удише даје своју трајну храну; а због своје тананости узмиче и раздваја се пред оним стварима које се крећу, тако да не представља препреку за кретање кроз њега; видећеш ваздух који увек отпиче и лако попуњава простор иза тела која га раздељују; видећеш природу воде, било оне која нас храни, било оне која нам је дата због других потреба, и видећеш њено складно сабирање на одређена места.

5 *Потом рече Бог: Нека се сабере вода што је под небом на једно место, и нека се покаже сухо. И би тако. (И сабра се вода што је под небом на своја збориштa, и показа се сухо.) И сухо назва Бог земља, а збориштa водена назва мора.*[4] Колико ли си ми муке задао у претходној беседи захтевајући да одговорим на питање зашто је земља била *невидљива*[5], пошто свако тело по природи има боју, а свака боја је доступна виду! И можда ти није било довољно то што сам говорио, односно да се израз *невидљива* тиче нас људи, и да то није рече-

[2] Текст *Постања* је, дакле, читан пре почетка беседе.
[3] *Ис. 40,22.*
[4] *Пост. 1,9–10.*
[5] Упор. *Беседу II 3–5.*

но за природу воде – зато што је одгоре била вода
6 која је прекривала целу земљу. И ево, послушај сад
како Писмо тумачи сâмо себе. *Нека се сабере вода... и нека се покаже сухо.* Творац прикупља завесе како би се показала вода која се досад није видела. Можда ће неко поврх осталог упитати и ово: најпре, зашто оно природно својство воде да се слива низ косине, Писмо приписује Творчевој запове-
7 сти? Вода је, наиме, постојана док почива горе на једној равни, пошто нема где да претече; кад се, међутим, нађе каква стрмина, тада онај део воде који је напред, сместа стреми доле, а онај део који следује, он иде трагом овога што се креће, док оно што је на послетку, то иде његовим трагом; и тако, оно што увек иде напред, оно узмиче, а оно што остаје иза, оно притиска; и утолико је кретање брже колико је већа тежина воде која се слива и колико
8 је већа дубина стрмине низ коју се она слива. Ако, дакле, то представља природно својство воде, сувишна је заповест која вели да се она сабере на једно збориште. Јер, свакако би се сама од себе сабрала на месту које је ниже од осталих, пошто има природно својство да тече према доле, и не би се зауставила док њена површина не би постала равна. Нема, наиме, ниједног места које је толико равно као површина воде. На опст, питаће неко, како је водама заповеђено да се саберу на једно збориште, кад можемо видети да постоје многа мора, и да су места где се она налазе међусобно удаљена?
9 Дакле, на прво питање одговарам овако: наравно да си ти упознао кретање воде након Господње заповести, и да си видео се она разлива и нема ослон-

ца у себи, то јест да се по својој природи слива низ стрмине и тече ка дубинама; међутим, какву силу кретања је вода имала пре тога, односно пре него што јој је та заповест начинила пут - то ни ти сâм не знаш, нити си чуо икога ко зна. Схвати, дакле, да глас Божији одређује природно својство ствари, а заповест, која је тада творевини упућена, дала је стварима која су саздавана, природне законе којима ће оне касније бити устројаване. Дан и ноћ су створени једанпут, и од тада па до сада, не престају да наслеђују једно друго, делећи време на подједнаке части.

10 *Нека се сабере вода.* Заповеђено је да вода тече, и она, подстицана увек овом заповешћу, никад не посустаје. Ово говорим имајући на уму оне воде које теку. Јер, неке од њих, у изворима и рекама, теку саме од себе, а неке су сабирне и никуда не отичу. Али ја сада говорим о текућим водама. *Нека се саберу воде на једно место.* Догађа ли ти се икада да, стојећи повише извора из којег теку читави потоци, помислиш: ко ли ту воду потискује из лагума земаљских; куда та вода стреми; како се ти извори не исцрпљују; и како се стецишта
11 водена не препуне? Све то зависи од оне првобитне речи Божије. Од ње је вода задобила својство течења. У свакој причи о водама сети се те првобитне речи: *Нека се сабере вода.* Требало је да оне похитају, да заузму простор који им припада; а затим, кад су доспеле у места која им беху одређена, требало је да остану у њима и да се више не крећу. Због тога, како вели и Проповедник, *све реке теку*

у море, и море се не препуња[6]. Наиме, и водени токови су по божанској заповести, а што је море ограничено линијама обале, то је од оног првобитног
12 успостављања закона: *Нека се саберу воде на једно место*. А да се вода, која се тамо стицала, не би преливала из простора који су је у себе примили, и да се не би стално премештала и испуњавала једно место за другим, и да не би тако потопила сву земљу, заповеђено јој је да се сва сабере на једно збориште. Због тога се море, иако често бесни због дувања ветрова, и подиже таласе до великих висина, кад стигне до својих обала, распршујући своју жестину у пену, враћа назад. *Мене ли се нећете бојати, вели Господ, ...који поставих песак мору за међу?*[7] Наиме, песком, који је од свега најслабији,
13 обуздано је море које је незадрживе силине. Ко би, иначе, спречио Црвено море да се разлије по читавом Египту, који је ниже од њега, и да се споји са морем које се пружа покрај Египта, да оно није спутано заповешћу Саздатељевом? Да је Египат ниже од Црвеног мора, то су нам својим делом показали они који су хтели да споје два мора: Египатско[8] и Индијско[9], у коме је и Црвено море. Због тога је пропао покушај и Сесострисе Египћанина, који је то дело први започео, и Дарија Мићанина[10], који се

[6] *Књ. изр. 1,7.*

[7] *Јер 5,22.*

[8] Средоземно море северно од Египта.

[9] Индијски океан.

[10] Да се Египат налази испод нивоа Црвеног мора то тврди Аристотел, а такву тврдњу оповргава Стравон. Обојица, пак, причају да је било покушаја да се та два мора споје уз помоћ канала (као што је то сада учињено Суецким каналом). Први

касније подухватио тога посла. Ово све испричах да замислимо колика је снага заповести: *Нека се саберу воде на једно место*; односно да из тога збориштa не настане друго – већ што се стекло у првом збориштy, нека тамо и остане.

14 Онај Који је заповедио да се воде саберу на једно место, показао ти је да је било мноштво вода, и да су оне биле раздељене по многим местима. Јер, воде су се сабирале и у планинским удубинама, избразданим дубоким гудурама. Поред тога, многе и равне низије, које се по својој величини никако не разликују од највећих мора, па безбројне увале и кланци који се пружају на разноврсне начине, који сви тада беху преплављени водом, испразнили су се божанском заповешћу – са свих
15 страна вода се стекла на једно место. Да неће неко, можда, рећи: ако је вода била изнад земље, свакако да су и све удолине, које су сада испуњене морем, биле пуне; па где је, онда, требало да буду та збориш-

---

је то покушао фараон Сесострис (или Рамзес II, 8. в. пре Хр.), а затим Дарије I (521–486 пре Хр.), али су обојица обуставили радове јер су схватили или наслутили да је Црвено море више и од Средоземног мора и од Египта. Ератостен је говорио да је у његово време (3. в. пре Хр.) Црвено море имало исти ниво као Средоземно, али је у време Сесостриса Средоземно море заиста било ниже, јер је било затворено море, односно слано језеро које је ниже од мора, као што је то данас Мртво море, јер је и капија Стубова (= Гибралтар) била затворена, односно још није била пробијена. Стравон, међутим, не прихвата ни ту теорију. Данас, наравно, кад је отворен Суешки канал, потврђује се то заједничко гледиште. Аристотел, *Метеорологика* 1,14 (352б). Стравон, *Географија* 1,2,31 и 17,1,25. Василије за ту причу зна само из Аристотеловог дела.

та водена, ако су долине одранније биле испуњене водом? На то питање ћу одговорити: кад је вода требало да се одвоји у једно лежиште, тад су спремишта и створена. Јер, није било мора даље од града Гадире[11]; или оног великог мора[12] по коме се морепловци не одважују на пловидбу, које обухвата Британско острво и западне Иберијце[13]. Тада је, заповешћу Божијом, створено велико пространство и
16 у њега се стекло мноштво вода. О томе да се приповест о стварању света, која је до нас доспела, налази у супротности са општим искуством (јер не види се да су се све воде стекле у једно збориште), има доста тога да се каже, и то све из искуства које је нама познато. Да није, ипак, смешно спорити се са онима који тако мисле. Не треба, наиме, да нам показују блатне воде и оне које се сакупљају од киша, и да сматрају да тиме оповргавају наше мишљење. *Једним местом* ми, свакако, називамо највеће и најсавршеније стециште вода. Јер, и зденци представљају рукотворена збориштa водена, пошто се течност која је разасута испод тла излива у места
17 издубљена у земљи. Према томе, назив *збориштa* не показује случајне скупине водâ, већ изузетне и највеће, у којима се показује сабрано сво вештаство воде. Према томе, као што се огањ налази и распарчан на мале части ради овдашње употребе, али се и као целовитост разлива по етеру; а ваздух је такође раздељен на мале делове па ипак у целови-

[11] Грчки град у Шпанији на обали Атлантског океана. Море даље од Гадире је Атлантик.
[12] Мисли се на Атлантски океан.
[13] Западни Иберијци су Шпанци.

тости заузима простор над земљом; исто се збива и са водом: иако има и неких одвојених стецишта, ипак је једно збориште које од свих осталих сабира цело-
18 купну количину воде. Јер, јасно је да језера, и која се налазе у крајевима севера, и која су у Јелинској земљи, и у Македонији, и у земљи Витинијској[14], и у Палестини, представљају зборишта водена. Али сада је реч о збориштy које је веће од свих и по величини једнако са земљом. Да језера имају мноштво воде, то нико не спори; нити их је икако могуће назвати морима; чак иако су нека од њих слана и густа, те су слична великом мору, као што је Асфалтитско језеро[15] у Јудеји и Сервонитско језеро, које се протеже између Египта и Палестине у Арапској
19 пустињи. Јер, ово су језера, а море је једно, како причају они који су обишли земљу. Иако неки сматрају да су Ирканија[16] и Каспијско море огранични у себе, ако је веровати писању географа, они су међусобно спојени; а обоје имају некакав отвор којим су спојени са највећим морем. Као што веле и то да је Црвено море спојено са морем које је са оне
20 стране Гадире.[17] Зашто је, вели, станишта водена Бог назвао морима? Назвао их је тако јер су се воде стекле у једно збориште. Али је станишта водена, то јест заливе, од којих је сваки по своме облику прихваћен од земље која га окружује, Господ назвао

[14] У Малој Азији.

[15] Мртво море.

[16] Земља крај јужног дела Каспијског језера. Беседник је овде наводи као језеро које се налази покрај Каспијскога, онако како то чини и Аристотел. *Метеорологика* 2,1. (354а).

[17] Беседник мисли на Атлантски океан.

морима: море северно, море јужно, и опет источно море, западно море; постоје и посебна имена неких мора: Црно море, и Пропонтијско море, Хелеспонт, Егејско море и Јонско и Сардинијско море, па опет
21 Сицилијско и Тирнијско. И још мноштво имена других мора – било би предуго и неприлично да их сада све подробно набрајамо. Због тога је Бог станишта водена назвао морима. Довде нас је довела сама беседа; но, вратимо се ми тамо одакле смо своју беседу започели.

22 *Потом рече Бог: нека се сабере вода што је под небом на једно место, и нека се покаже сухо.* Није рекао: *И нека се покаже земља*, да не би опет показао како је неукрашена, како је блатњава и помешана са водом, и како још не беше попримила свој облик или силу.[18] Истовремено, да не бисмо помислили како је Сунце узрок сушења земље, Саздатељ је произвео њену сухост пре него
23 што је Сунце постало. Обрати пажњу на смисао текста, и видећеш да је са земље отекла не само сувишна вода, већ и она која је у дубини била помешана са земљом: и она је истекла, бивајући послушна непреступној заповести Владике. *И би тако.* Довољно је ово што је наведено да нам покаже да
24 је реч Творца постала дело. У многим преписима Светога Писма стоји још: *И сабра се вода што је под небом на своја зборишта, и показа се сухо.*[19] Ове

[18] Силу рађања, односно силу ницања.

[19] То је текст из превода Седамдесеторице. Ових стихова нема у јеврејском тексту, у Вулгати, као ни у преводима Акиле, Симаха и Теодотија.

речи неки од осталих преводилаца изостављају, а чини се да их нема ни код Јевреја. И заиста, после сведочења да *би тако*, излишно је изнова то исто
25 описивати.[20] *И сухо назва Бог земља, а зборишта водена назва мора.* Зашто је претходно речено: *Нека се сабере вода (...) на једно место, и нека се покаже сухо*, а није речено: *и нека се покаже земља*, а овде је, опет, речено: *... и показа се сухо. И сухо назва Бог земља*? Јер, *сухо* представља својство, које на неки начин карактерише суштину подмета, док је *зем-*
26 *ља* само назив ствари. Као што је словесност својство човека, а реч *човек* означава живо биће у коме постоји то својство, тако је и сухост првенствено својство земље. Оно, дакле, што је по своме својству сухо, то се назива земљом; као што се оно, чему је својствено рзање, назива коњем. И не збива се тако само са земљом, него и сваки од осталих праелемената има нарочито својство које му је допало, по коме се разликује од осталих, и по коме се препознаје – својство воде је хладноћа, својство
27 ваздуха је влажност, а ватре топлота. Али они се сматрају првобитним елементима свих сложених ствари, схватајући то на онај начин о коме смо говорили, док они елементи који су уврштени у какво тело, и потпадају под чулно опажање, поседују спрегу тих својстава. Ништа од онога што видимо и што чулно опажамо, није потпуно само, нити је просто или несмешано; него је и земља сува и хладна, ваздух топао и влажан, а ватра топла и

[20] Очигледно је да Василије има на уму Оригенову Хексаплу.

28 сува.[21] Тако, из спреге својства произлази могућност да се сви елементи мешају један са другим. Наиме, сваки од њих мења се са суседним елементом кроз заједничко својство, и кроз заједницу са суседним елементом спаја се са оним који му је противан. Као што се земља, која је сува и хладна, сједињује са водом, јер су сродне по хладноћи, а преко воде се сједињује са ваздухом. Јер, вода се налази између њих двоје; па као да се, пружајући две руке, дотиче својстава оба суседна елемента: кроз хладноћу се дотиче са земљом, а кроз влажност са
29 ваздухом.[22] Ваздух, опет, својим посредовањем, постаје посредник између воде и ватре, који су по својој природи у сукобу[23], сједињујући се са водом преко влажности, а са ватром преко топлоте. Док се ватра, која је топла и сува, кроз топлоту повезује са ваздухом, а кроз сухост изнова долази у заједницу са земљом. И тако се остварује круг и складно коло, пошто су сви ови елементи у сагласју, и један другоме одговарају. Отуда им потпуно одговара

[21] „Јер је ватра врућа и сува, ваздух топао и влажан (он сличи испарењу), вода хладна и влажна, а земља хладна и сува". Аристотел, *О настајању и нестајању* 2,3 (330б), превео Милан Тасић, Београд 1989.

[22] „Сва мешовита тела која припадају средњој области космоса, сачињена су од свих простих тела. Тако се земља садржи у свему, јер се свако просто тело налази, пре свега и више од свега, на њему својственом месту, а вода – зато што сложено тело мора имати границе, док се од простих тела једино вода лако подаје ограничењу. А, уз то, земља не може бити без влаге, која је повезује, јер ако се ова сасвим уклони од ње, Земља ће се распасти". *Исто*, 2,8 (334б–335а).

[23] „Земља је супротна ваздуху, а вода ватри", *исто*, 2, 8 (335а).

30 назив елементи.[24] Све ово сам говорио да бих учинио разумљивим разлог због којега је Бог суво назвао земљом, а није земљу назвао сувим. Јер, сухост није нешто што је земља касније стекла, већ је сухост од почетка допуњавала суштину земље. Оно што стварима даје узрок постојања, то по својој природи претходи у односу на оно што после њега настаје, а самим тим је превасходније. Према томе, Писмо је са правом навело својства земље, јер су она постојала одраније и од ње су старија.

31 *И виде Бог да је добро.*[25] Ове речи не значе да је море пружило Богу неки пријатан призор. Јер, све лепоте творевине Творац не гледа очима, већ неизрецивом мудрошћу посматра оно што постаје. Заиста, диван призор пружа море које се беласа, кад над њим влада мир; дивно је море и онда кад благи поветарац усталаса његову воду, па оку посматрача пружа гримизну или модро плаву боју; кад не удара силовито по суседном копну, већ
32 га спокојно грли и целива. Не треба, међутим, да мислимо да Писмо каже како се на исти такав начин море и Богу учинило лепо и пријатно; тамо се, наиме, о ономе што је лепо расуђује логосом стварања. Најпре зато што морска вода представља извор сваке течности на земљи. Наиме, она се разлива у невидљиве подземне проходе, као што доказују

[24] Изразом *елементи* (*στοιχεῖα*) у старини су називана слова. Видећи да је, на пример, реч *πῦρ* сачињена из четири слова (= елемента), а свет из земље, воде, ваздуха и ватре, те делове назвали су елементима.

[25] *Пост. 1,10.*

они делови копна који су порозни и препуни шпиља, испод којих, као кроз некакве канале, протиче море, па кад вода испуни кривудаве, а не праве, подземне канале, покренута је ветром који је потискује, па разарајући површину земље излази напоље – тамо се цеђењем ослободи горчине, те тако постаје пит-
33 ка. Затим, излазећи напоље, од метала испод површине поприма и својство топлоте; а од истога узрока, то јест од ветра који је покреће, постаје врела и често је као огањ[26]; а то се може видети на многим острвима и на многим обалским местима. Пошто се и у средоземним крајевима то исто догађа са оним водама које су у близини река, могуће је да се оно што је мало упореди са оним што је велико. Зашто ово говорим? Зато што је сва земља препуна подземних пролаза, те вода из морских извора, кроз невидљиве ходнике излази на површину.

34 Добро је Богу море јер се његова влага враћа у дубине земље; добро је и зато што је стециште рекâ, јер прима у себе токове са свих страна, а ипак остаје унутар својих граница; добро је и зато што, загревано зрацима Сунца, постаје узрок и извор ваздушних вода, те са испарењима испушта и најситније честице воде, које се, привучене у висине, затим хладе, јер се пењу повише зрака који се одбијају од земље, а пошто сенка неба истовремено распростире хладноћу, оне постају киша
35 која натапа земљу. И свакако да нико не сумња у ово, уколико има на уму казане који се загревају

[26] Термалне бање и минералне воде.

оздо: наиме, иако су пуни течности, они се понекад
у потпуности испразне, јер се сва течност која ври,
претвара у ситне честице и постаје пара. Ово се,
наравно, може видети и онда кад морнари загревају и саму морску воду: они сакупљају пару уз
помоћ спужви, задовољавајући тако своје потребе
36 за водом у тренуцима жеђи. Богу је море добро и
на другачији начин: оно окружује острва, пружајући им истовремено и украс и заштиту; а затим,
добро је јер спаја копна која су веома удаљена једно од другога, пружајући морепловцима могућност
да се несметано крећу између њих; тако нам море
преко њих дарује знање о ономе што нам није знано.[27] Трговцима је оно извор богатства, и лако
задовољава њихове животне потребе; јер онима
који имају нечега у изобиљу, пружа могућност да
извезу од онога што им претиче, а онима који немају довољно, омогућује да допуне оно у чему оску-
37 девају. И откуда ја могу са тачношћу сагледати лепоту мора, онако како је оно изгледало оку Творца? Ако је море било толико добро да га је Бог
похвалио, како да од њега није боље сабрање једне
овакве Цркве, на коме се, у молитви Богу, као некакав талас који бије о обалу, упућује мешовито
појање мушких и женских и дечијих гласова? И дубоки мир чува га непомућеним, пошто духови зла[28]
нису били у стању да га узнемире јеретичким уче-
38 њима. Будите, дакле, достојни да Господ прихвати

[27] Беседник има на уму знања из географије.

[28] Израз *духови зла* има двојако значење: означава и дахове (= ветрове) зла, односно струје зле јереси, али и злобне (= лукаве) духове, односно демоне.

вашу хвалу, чувајући устројство тога поретка, на начин који је најприкладнији, у Христу Исусу, Господу нашему, Коме слава и сила у векове векова. Амин.

Пета беседа

1 *Опет* *рече* *Бог: Нека* *изникне* *из* *земље* *трава, биље, што* *носи* *семе* *по* *својим* *врстама, и* *дрво* *родно, које* *рађа* *по* *својим* *врстама, у* *којем* *ће* *бити* *семе* *његово* *на* *земљи.*[1] По логичком поретку ствари, пошто је земља починула, ослободивши се од терета воде, предата јој је заповест да најпре пусти из себе биље, а затим дрвеће; што видимо да се и сада збива. Јер, тадашња реч и она прва заповест постадоше као какав закон природе и остадоше на земљи, да би јој подарили силу рађа-
2 ња и доношења плода. *Нека никне из земље.* Ницање је оно прво што се збива код настанка свега што расте; а затим, кад растиње мало изникне, оно постаје биље; па затим, кад биље порасте, постаје трава, и тако растиње, мало по мало, задобија све своје делове и доспева до коначног облика кад је у питању производња семена. Јер, зеленило и бујност
3 подједнако је присутно код свог биља. *Нека изникне из земље трава, биље,* односно нека земља сама од себе произведе ницање, без икаквог садејства од стране некога другога. Наиме, неки сматрају да је Сунце виновник свега што расте из земље, јер, тобоже, силином своје топлоте вуче ка површини силу која је у дубини земље, па је зато уређење земље

[1] *Посп. 1,11.*

старије од постанка Сунца; те тако, они који су заблудели и клањају се Сунцу, као да оно тобоже дарује узрок живота, нека престану да му се клањају. Ако спознају да је све на земљи уређено и пре него што је постало Сунце, опашће њихово безмерно дивљење за њега, пошто схвате да је оно по свом на-
4 станку млађе од траве и биља. Дакле, ако је та храна за марву одраније приготовљена, зар ми нисмо били достојни никаквог промисла? Наравно, Онај Који за волове и коње унапред приготовљује испашу, свакако да и за тебе припрема богатство и ужитак. Јер, Тај Који твоју стоку прехрањује, Он умножава и твоја животна добра. Затим, шта друго представља произвођење семена ако не приготовљавање твога живота? Јер, много је биља и растиња које и за човека представља храну.

5 *Нека изникне из земље трава, биље, што носи семе по својим врстама*. Па ако се нека врста[2] биљке разликује од осталих, и њена корист нам се враћа, а употреба семенâ предодређена је за нас. Тако је смисао онога што је речено, у следећем: *Нека изникне из земље трава, биље и семе које се сеје по својим врстама.*[3] Тако ће и след речи моћи да буде успостављен, пошто овако како је сада, след речи изгледа неправилан, а природни закони
6 ће остати непреступни: најпре долази пицање, потом

[2] Изрази *род* (γένος) и *врста* (εἶδος) овде понекад замењују значења, а понекад означавају један исти појам.

[3] Беседник овде мења текст Светога Писма како би боље разјаснио његов смисао. Синтактичка неправилност, о којој он говори, не постоји у аутентичном тексту *Постања*.

зеленило, потом раст до траве, а на концу савршеност раста појавом семена. Али, питају неки, како то да приповест о стварању све биље које ниче из земље назива семеним, кад ни трска, ни росуља, ни нана, ни шафран, ни бели лук, ни воловска трава, ни мноштво других врста биља, како изгледа, не
7 производе семе? На то питање одговарамо тврдњом да многе биљке које ничу из земље, имају силу семена у своме дну и корену.[4] Као што трска, после годишњег раста, пушта из корена некакав изданак који у будућности има својство семена. Тако чини и мноштво других биљака које се, настајући од зем-
8 ље, размножавају корењем. Отуда је веома истинита тврдња да у свему што ниче, постоји или семе или некаква семена сила. То значе речи: *по својим врстама*. Јер, изданак трске не ствара маслину, већ из трске настаје друга трска, а из свакога семена ничу њему сродне врсте. И тако, оно што је приликом првобитног стварања изникло из земље, сачувано је досад, јер се непрекидним прејемством очувава
9 врста. *Нека изникне из земље*. Замисли, молим те, како из једне невелике реченице и толико кратке заповести, спечена и неродна земља изобилно рађа и хита да донесе плода, као да је збацила са себе некакав туробан и жалостан огртач, и преоденула се у блиставији – уживајући у властитој красоти – и испушта из себе небројено мноштво врста растиња.
10 Желим да се дивљење због стварања света снажније угнезди у твоме срцу, па било где да се обретеш и крај било какве врсте биља да застанеш, да при-

[4] Занимљиво је да Василије тврди да те биљке немају семена, иако га имају.

миш јасну поруку Саздатељеву.[5] Кад видиш растиње траве и цвет, ти најпре помисли на човечанску природу, сећајући се слике мудрога Исаије *да је свако тело трава, и све добро његово као цвет пољски.*[6] Краткоћа времена човековог живота и малобројне радости и весеља човековог битисања су, дакле, у пророковим речима нашле праву слику.
11 Данас је човек веома бодрога тела, гојазан од неге, здраве боје јер се налази у процвату свога узраста, пун живости и трептаја, његовој силини нико се не може одупрети – а сутра је он исти толико бедан, било зато што је увенуо због проласка времена било зато што га је болест сатрла. Данас је неко уважен зато што поседује многа добра: око њега је мноштво света који му ласка; окружен је пријатељима који се претварају, вребајући од њега какву наклоност; опкољен је и мноштвом родбине; око њега су небројени ројеви пратилаца, било куварâ било служитеља његових осталих потреба које он вуче за собом, и кад одлази и кад долази, изази-
12 вајући тако завист оних који га сусрећу. Његовом богатству додај и какву политичку власт или да је поштован од стране царева; или да управља народима; или да заповеда у војничким бивацима; придодај томе и весника који испред њега гласно узвикује[7]; и носиоце штапова који су око њега и који његовим поданицима задају ране тешким ударци-

[5] Односно, да добро схватиш ко је тај који је све то саздао.
[6] *Ис. 40,6.*
[7] У стара времена испред званичника је ишао гласник који је објављивао његов пролазак и припремао му пут.

ма[8]; придодај томе и власт јавног одузимања имовине[9]; извођење грађанâ на суд; придодај томе тамнице, које код његових поданика изазивају ужасан
13 страх. И шта бива са свим тим? Једна ноћ или каква грозница или запаљење плућа или сушица зграби човека између осталих људи и трком га одведе; и пела представа око њега једном бива раскринкана – а она пређашња слава покаже се као какав сан. И тако, оно пророково поређење човечије славе са слабашним цветом беше веома успешно.

14 *Нека изникне из земље трава, биље, што носи семе по својим врстама и по подобију.* Још и сада ступњеви раста биљака сведоче о првобитном украшавању земље. Јер, свакој трави и свакој бујности претходи ницање. Наиме, било да изданак ниче одоздо из корена – као што шафран и росуља треба да пусте изданак и да изникну према напоље – било да ниче из семена, опет је потребно најпре да изникне, затим да постане изданак па бујно растиње, а затим да се појави плод који са-
15 зрева кад стабљика већ буде сува и дебела. *Нека изникне из земље трава, биље.* Кад семе падне у

[8] Из *Дел. ап. 16,35* можемо видети да су и војводе, односно војни заповедници мањих вароши имали своје служитеље. Ти служитељи су били нешто између телохранитељâ и органâ реда. Носили су батине које су често користили. Василије их овде описује како, бијући људе који су се затекли на путу, ослобађају пролаз за неког од званичника.

[9] *Јавно одузимање* је начин којим се пленила целокупна имовина некога грађанина, што је у старини представљало једну врсту казне. Великоже су понекад и неправедно пленили, јер је заплењени иметак њима припадао, те су се тако богатили.

земљу у којој има сразмерно влаге и топлоте, оно постаје меко и порозно, бива обухваћено земљом која је око њега, и упија у себе оне састојке земље који су му блиски и који су му сродни. Пошто ситније честице земље упадају и продиру кроз поре, оне проширују обим семена; тако да оно пружа корен према доле, а према горе изничу изданци којих
16 је исти број као и корења. Па пошто се изданак непрекидно загрева, упијајући влагу уз помоћ корења, он црпном силом топлоте упија храну из земље онолико колико му је довољно, и раздељује је стабљици, и кори, и класју жита, и самом житу и осју. И тако, растући мало по мало, свака биљка доспева до своје мере, било да је то нека од житарица, или
17 какав стручак, или некакво зеље, или коров. Једна травка и једна биљка довољна је да целокупан твој ум заокупи посматрањем умећа које је све то створило; како је струк жита опасан коленима, тако да они као некакви спојеви, лако носе терет класова, кад су ови пуни плода и нагињу према земљи. Зато је сламка у овса посве шупља, јер ништа не оптерећује његову главу; док је пшеницу природа у потпуности осигурала овим спојевим. Зрно је, опет, сместила у љуску, како га не би лако разграбиле птице које скупљају семење. Чак га и осје, које штрчи попут трња, чува од штете коју наносе ситне животиње.

18 О чему да говорим? Шта да изоставим? У богатим ризницама творевине немогуће је, са једне стране, пронаћи нешто што је драгоценије од другога, а са друге стране, превелика је штета било шта изоставити. *Нека изникне из земље тра-*

ва, биље. И одмах, заједно са јестивим биљкама, изникоше и оне које су отровне; заједно са житом изниче и кукута; заједно са осталим јестивим биљем изникоше чемерика и љутић и мандрагора и мак.[10]
19 И шта сада? Хоћемо ли престати да изражавамо благодарност за корисно биље, и оптужити Творца због биља које је смртоносно за наш живот? Па зар нећемо помислити и то да није све створено ради нашег стомака? Него је она храна, која је за нас одређена, готова пред нама, и свако је може лако препознати; међутим, све што је створено, испуњава свој нарочити разлог постојања у творевини. Или је, можда, због тога што је крв бика за тебе отровна[11], требало да та животиња и не буде створена, или да буде створена без крви – а то је животиња чија снага је потребна за толике ствари у нашем
20 животу? Но, ум који носиш у себи, довољан је да те сачува од погубних биљака. Наравно да овце и козе умеју да избегну траве које им угрожавају живот, и да само чулом разликују оно што је штетно. Ти поседујеш и разум и лекарско умеће[12] које ти казује шта је корисно, и имаш искуство претходника које ти саветује да избегаваш што је штетно; па зар ти је
21 тешко да се уклањаш од отровних биљака? Ништа од тога биља није настало узалуд и без икакве користи. Јер, или пружа храну некој од бесловесних животиња, или је наше лекарско умеће пронашло да оно представља лек за неке од болести. Наиме,

[10] О овим биљкама подробније ће бити речи у V 21–22.
[11] Тако се у старини веровало, међутим, то није тачно.
[12] Под лекарским умећем беседник овде подразумева фармакологију.

кукутом се хране чворци[13], који због грађе свога тела не трпе никакву штету од њеног отрова. Наиме, имајући уске отворе при срцу, чворци успевају да сваре све што су прогутали, пре него што отров из кукуте оштети њихове главне органе. Чемерика[14] је храна препелицама, које због свог нарочитог састава
22 немају никакву штету од ње. Али то исто отровно биље у одређеним приликама и нама је корисно: уз помоћ мандрагоре лекари изазивају сан[15], а опијумом ублажавају јаке телесне болове[16]. Неки, чак, кукутом сузбијају жестину похоте[17], а уз помоћ чемерике изгоне многе дуготрајне болести. Према томе, оно што си мислио да упериш против Саздатеља као оптужбу, то ти се вратило да увећа твоју благодарност Њему.

23 *Нека изникне из земље трава, биље.* Колико ли је само хране обухваћено овим речима – хране која је у корењу, у самој трави и у плодовима?! Колико ли је хране коју трудом и земљорадњом приготовљујемо?! Није Творац заповедио да се изједна појаве и семе и плод, већ да земља пусти из себе растиње и да се испуни зеленилом, те да биље тада заврши свој развој појавом семена,

---

[13] О њима видети у VIII 14.

[14] Чемерику (црну и белу) као лековиту биљку (пургатив) помиње и Диоскуридис, *О лекарским тварима* 4,148,2 и 4,162,1.

[15] Сматрало се у старини да мандрагора има магична својства. Диоскуридис, *нав. д.*, 4,75,1.

[16] Лекари су некада користили опијум као анестетичко средство приликом хируршких захвата.

[17] Кукута садржи веома јак отров који се у старини користио за извршење казни над осуђеницима на смрт.

како би она првобитна заповест била поука приро-
24 ди за оно што ће убудуће бивати. Али, питају неки, како из земље изниче семе по својим врстама, кад се често дешава да сејући пшеницу, жањемо оно црно жито? То, међутим, не значи да се пшеница претворила у какву другу врсту, већ да је то некаква болест и недостатак семена. Јер, она није престала да буде пшеница, већ се ужегла и поцрнела, што из самог њеног имена можемо закључити. Од прекомерне студени се сасушила, те је попримила и другу боју и други укус. Па ипак, неки опет веле да се то црно жито, ако поново нађе погодну земљу и
25 благу климу, враћа свом првобитном обличју. Нећеш, дакле, пронаћи случај да се међу растињем збива нешто што је противно заповести Творчевој. Такозвани куколь[18], и сво друго успутно семење које се меша са јестивим, а које Писмо обично назива коровом, не настају изметањем пшенице, већ настају из властитог заметка и представљају засебну врсту. Ово семење представља слику оних који изврћу науку Господњу, који не изучавају реч Божију како ваља, већ развраћени учењем лукавога, мешају себе са здравим телом Цркве, како би из потаје пренели своју болест и на оне који су без поро-
26 ка. И Сâм Господ, кад говори о савршенству оних који у Њега верују, пореди га са растом семена, рекавши: *[Царство Божије је] као човек кад баци семе у земљу; и спава и устаје ноћу и дању; и семе ниче и расте, да он и не зна. Јер, земља сама од себе*

[18] Ако се семе кукоља замеље са пшеницом, те се заједно са брашном користи за храну, изазива несвестицу и слабост. Види и Диоскуридис, *нав. д.*, 2,100,1.

донесе најпре траву, потом клас, па онда испуни
27 *пшеницу у класу.*[19] *Нека изникне из земље трава.* Да би се држала закона свога Творца, земља је истога трена започела са клијањем, прошавши кроза све ступњеве раста биљака, те је довела растиње право до савршеног обличја. И појавише се ливаде пребогате високом травом, а по плодним равницама таласало се зеленило, пружајући лепојањем класја
28 призор попут узбурканога мора. И свакакво биље, и све врсте зеља, и што у струковима расте, и што бобице доноси, све је то у изобиљу прекривало земљу. Јер, тада не беше никакве сметње за ницање биља, ни због невештине ратара, ни због лошег времена, нити због било ког од узрока који уништавају род. Нити је, пак, плодност земље била спречена проклетством.[20] Јер, све то беше старије од греха, којим смо осуђени да једемо хлеб *са знојем лица својега.*[21]

29 *И рече Бог:* вели, *које рађа род по својим врстама, у којем ће бити семе његово на земљи.*[22] На ове речи нагрнуше све шикаре земаљске; и стаде да буја сваковрсно дрвеће: оно коме је у природи да се уздигне до највиших висина, као јеле и кедрови и кипариси и борови; и сво жбуње наједном постаде богато грањем и лишћем; и појави-

[19] *Марк. 4,26–28.*

[20] Беседник има на уму речи које је Бог упутио Адаму: *Земља да је проклета с тебе; с муком ћеш се од ње хранити до својега вијека; шипље и коров ће ти рађати, а ти ћеш јести зеље пољско; са знојем лица својега јешћеш хлеб... Посп. 3,17–19.*

[21] *Пост. 3,19.*

[22] *Пост. 1,11.*

ше се такозване украсне биљке од којих се венци плету, као ружа[23] и мирта и ловор. Све то настало је у једном временском трену, иако га претходно не беше на земљи; и ступило је у биће свако по својим особинама, издвајајући се јасним разликама од других врста: свака биљка одликовала се својим соп-
30 ственим знацима. Но, ружа тада беше без трна, а затим је уз лепоту цвета стекла и трн, тако да уз пријатност уживања у њеној лепоти, можемо осетити и бол, како бисмо се сећали греха због којега је земља осуђена да нам рађа *трње и коров*.[24] Али земљи је заповеђено, рећи ће неко, да рађа *родно дрво... у којем ће бити семе његово на земљи*; па ипак видимо да многе врсте дрвећа немју ни плода ни семена.
31 Шта ћемо им на ово одговорити? Да оно што је драгоценије по својој природи, тога се најпре сећамо; затим да ће онај ко са пажњом посматра, приметити како свако дрво има или семе или што друго што има исту силу као и семе. Наиме, чини се да тополе, и врбе, и брестови, и јабланови, и друго слично дрвеће, не доносе никаквога видљивога плода, али ако их неко подробно истражи, пронаћи ће да свако од њих има некакве семенке. Јер, зрно што лежи испод листа, кога су вештаци у давању имена назвали петељком, оно има моћ семена. Дрвеће које по својој природи настаје из гранчица, на месту засада већим делом испушта корење. Штавише, улогу семена имају и изданци из корења, које баштовани одламају, и расађујући их размножавају
32 њихову врсту. Но, како већ рекосмо, најпре је удо-

[23] Помиње се и у Елијановом делу *О животињама* 14,24.
[24] *Пост. 3,18.*

стојено помена оно дрвеће које је најкорисније за одржање нашега живота, а које је требало својим плодовима да дочека човека, и да за њега приготови изобилну гозбу. Ту је винова лоза која даје вино што треба да *весели срце човеку*[25]; и маслина која пружа плода што чини да се човеково *лице светли од уља*.[26] Колико ли је само растиња похитала природа да у трену произведе?! Ту је чокот винограда, те винова лоза која се вије укруг, препуна изданака и крупног лишћа које полеже по земљи; ту је власта-
33 р, зелени гроздови, зрело грожђе. Довољно ти је да пажљиво погледаш чокот и он ће ти рећи све о својој природи. Сети се, наиме, оне приче Господње, где Он за Себе вели да је чокот, а Отац да је виноградар, а за нас каже да смо изданци винове лозе, која је вером засађена у Цркви. И позива нас да доносимо многога плода, да не бисмо, осуђени због неплодности, били предати огњу.[27] И на многим другим местима Он људске душе пореди са лозом. *Драги мој*, вели пророк Исаија, *има виноград на родну брдашцу*[28]; и *насади га племенитом лозом и огра-*
34 *ди га зидом*.[29] Јасно је да лозом назива људске душе, око којих је подигао бедем, а то је безбедност коју нам доноси држање заповести и анђеоска заштита. *Анђели Господњи станом стоје око оних који се Њега боје*.[30] А затим, као да је ископао некакав шанац,

[25] *Пс. 104,15.*
[26] *Исто.*
[27] *Јов. 15,1–6.*
[28] *Ис. 5,1.*
[29] *Ис. 5,2.*
[30] *Пс. 34,7.*

поставио нам је у Цркви *прво апостоле, друго пророке, треће учитеље.*[31] Показујући нам примере негдашњих и блажених људи, Он до висине уздиже и наше мисли, не допуштајући им да падну на тло и
35 да буду погажене. Јер, жели да се и ми, као некаквом лозом, вежемо са ближњима преплетом љубави, и да нађемо спокоја у њима, да бисмо увек стремили увис, и да се као какве вреже успињемо ка највишим врховима. Од нас, пак, захтева и да прихватимо оне који ће нас као виноград окопавати. Душа, наиме, бива окопавана када одбаци бриге ово-
36 га света које су терет нашим срцима.[32] Онај, дакле, који одбаци телесну љубав и чежњу за световним благом, или који сваку надменост због празне славе сматра достојном гнушања и презира, тај као да је окопавао виноград душе, и да је потом починуо, јер је отиснуо од себе залудно бреме земаљског мудровања. Но, немојмо се, по речима из приповести, дати у празно грање[33], односно немојмо се предавати свету, нити вребати хвалу од оних који су изван Цркве, већ доносимо сви доброга рода, сакупљајући у ризницу добра дела, како бисмо се пока-
37 зали добрим посленицима. Ти, дакле, буди *као маслина зелена у дому Господњем*[34] – не губи никад наду, већ увек имај око себе бодро падање у спасење кроз веру. Тако ћеш наликовати увек зеленом дрвету па ћеш, као и оно, давати многога рода, раздајући у свако време штедру милостињу.

---

[31] *1 Кор. 12,28.*

[32] Василије је овде прибегао алегоријском тумачењу.

[33] *Ос. 10,1.* Види Оригенову *Хексаплу.*

[34] *Пс. 52,8.*

38 Вратимо се испитивању логичког поретка ствари. Колико ли се врста биљака тада појавило, од којих неке доносе плода, неке служе за изградњу и покривање кућâ, неке су погодне за градњу бродова, а неке за гориво. На и код дрвећа се, опет, види да је, са једне стране, свако од њих украшено разноврсношћу грана, а са друге, тешко је одредити својство сваког од њих, и спазити разлику између дрвећа које припада разним врстама. Наиме, у неког дрвећа корење иде у дубину, а у неког се распростире испод површине земље. Неко је, опет, усправно и има само једно дебло, а неко је ниско и од самог корена се рачва на многе изданке.
39 Код оног дрвећа у кога су гране дугачке и пружају се високо у ваздух, код њега је и корење дубоко и кружно се распростире око дрвета по великој ширини – као да их је природа оздо поставила за некакав темељ који ће одговарати тежини горњих грана. Колико ли је тек разликâ у самој кори?! Неко растиње има глатку кору, а неко храпаву; и неко од
40 њих има један слој коре, а неко много слојева. Чудесно је да и код биља можеш пронаћи знаке младости и старости, као што то бива и код човека. Наиме, код младог и бујног биља кора је затегнута и глатка, а код маторог се некако набора и стврдне. И младо, опет, кад буде посечено, изнова пушта изданке, а маторо биље остаје без наслеђа, јер сечењ је за њега смрт. Неки су чак запазили да посечен
41 и сажежен бор прораста и претвара се у шуму. Познато нам је, такође, да се и понеки природни недостаци дрвета негом баштованâ могу исцелити. Када се, на пример, на стаблу киселога граната и

горкога бадема проврти рупа у близини корена, и у њу забије боров клин препун смоле, који досеже до саме сржи дебла, тада се њихов неукусан сок претвара у укусан. Нико, дакле, ко проводи живот у греху, нека не пада у очајање, знајући да умеће баштованово може да промени својство биљака, а старање душе о врлинама у стању је да обузда сваковрсне болести. Разлика у доношењу плода код родних воћака је толико велика, да нико не би могао ни да је опише; јер, разлике између плодова не постоје само међу разнородним дрвећем, већ је велика разлика у плоду и код једне те исте врсте дрвета. Наиме, другачији је плод са дрвета мушкога рода од плода са дрвета женскога рода, како тврде они који су умешни у воћарству, који знају да начине разлику између мушких и женских палми. И можеш понекад видети како оно дрво које они називају женским, опушта своје гране, као да се у њему жеља пробудила, и да жуди за спајањем са мушким дрветом, а узгајивачи воћа посипају гране прашком[35] као каквим мушким семеном, и дрво одмах као да осети некакво задовољство, те опет усправља своје гране и крошња задобија свој ранији облик. То исто се говори и за смоквино дрво. Отуда они засађују дивље смокве покрај питомих. Неки, пак, снопове дивљих смокава привезују уз питоме, те њима исцељују немоћ плодоносних и питомих смокава, и тако, уз помоћ тих снопова спречавају пропадање и расипање плодова. Шта ти мислиш о овој тајни природе? Она нам показује да нам је веома

42

43

44

[35] Аристотел, *Приче о животињама* 5,32 (557б).

често потребна некаква подршка поверења других људи, да бисмо показали своја добра дела. И тако, кад видиш некога ко живи животом незнабошца, или некога ко је због какве изопачене јереси одступио од Цркве, и видиш како се труди да живи трезвеноумно и настоји да буде исправан и доследан и у осталим захтевима моралног живота, ти се више потруди да се приближиш тој плодородној смокви која своју снагу црпи из присуства дивљих смокава и узгаја свој плод са више труда.

45 Такве су, дакле, њихове разлике када је у питању начин рађања плода; а опет, рекли смо само неколико речи о ономе о чему би се могло много говорити. Но, ко је у стању да опише разноврсност самих плодова, њихове облике, боје, нарочито својство њихових сокова, корист свакога од њих? Како то да неки од плодова сазревају голи и на сунцу, а неки расту покривени љуском? Зашто је, лак, у онога воћа у кога је плод мекан, дебело оно лишће које га прекрива, као што је код смокве, а оно воће које има коштуњаве плодове, прекривено је лаким лишћем, као што бива код ораха? То је зато што је плодовима овога првога, будући да је нежно, потребна већа заштита, а другоме би што-
46 тила сенка од гушћега лишћа. Зашто тако вијуга лист винове лозе? Да би заштитио грозд како му ветар не би нашкодио, и да би, тиме што је редак, грозд био изобилно обасјаван сунчаним зрацима. Ништа није без разлога; ништа се не збива сâмо од себе; све у себи скрива неку неизрециву мудрост. Која би реч била довољна? Како ли човеков ум све

ово може тачно да прати па да распозна и посебна својства свакога дрвета, и да јасно сагледа међусобне разлике сваке од њих, и да у потпуности растумачи скривене узроке таквог устројства ствари?
47 Једна иста је вода коју корен црпи из земље, па ипак, другачије вода храни сâм корен, другачије кору на стаблу, другачије дебло, а на други начин срж дрвета. Она иста постаје и лист, а један њен део одлази у гране, а други у крошњу; и доприноси расту плодова; а капи и млечац, који се цеде из биљке, потичу из истога узрока. Колико је тек међусобних разлика између биљних сокова и млекâ, то никаква реч не може описати. Јер, једно је сок мастике, а нешто друго је млечац из балсамовог дрвета; неке трске у Египту и Либији[36] цеде из себе
48 неку другу врсту млечца. Неки чак кажу како је и јантар[37], заправо, млечац који се цеди из биљке, те се стврдне и постаје налик камену. Да је то тако, сведоче травке и најситнији инсекти који се у њему могу видети, а које су, док је млечац још био течан, у њему заробљене. И уопште, ако се неко не поучи искуством, неће пронаћи никаквога разлога зашто се млека из биља међусобно разликују по каквоћи. И олет, како то да из једне те исте влаге, на чокоту настаје вино, а на маслини уље? И није чудесно само́ то што је овде течност слатка, а тамо је постала масна; него и то да код слатких плодова постоји неисказива разноврсност каквоћа. Јер, једно је сласт грозда, а друго јабуке, смокве или палмовога
49 плода. Желео бих, поврх тога да уложиш још труда

[36] У стара времена се тако називала цела Африка.
[37] Природни ћилибар.

у разматрање о томе како то да је једна иста вода некада пријатног укуса, на пример, када у некима од ових биљака постане слатка; а некада је оштрог укуса, на пример када, упавши у неке друге биљке, постане кисела. Понекад, опет, претварајући се у крајњу горчину, надражује чуло укуса, као када настаје у пелену[38] и скамонији[39]. У жиру, пак, или у плоду дрена постаје опорог и оштрог укуса, а у терпентиновом дрвету и у ораху, постаје глатке и
50 масне природе. И шта треба више да говорим, кад вода и у самој смокви поприма најпротивнија својства? Наиме, у млеку стабла она је веома горка, а у самоме плоду веома слатка. И код чокота се дешава да је вода у властарима јако опора, а у гроздовима слатка. Колико ли је тек разликâ у бојама?! Можеш видети како је на једној ливади једна иста вода у овом цвећу румена, у оном пурпурна, у овом плава, у оном бела. И опет, од те разноврсности боја, још је већа разноврст мирисâ која нам се пружа.

51 Но видим да је моја беседа, због силне жеље за разматрањем свих ових ствари, постала неумерена, те ако је не спутам и не присилим

[38] Пелен се код Диоскуридиса (*нав. д.* 3,23,1) помиње као лековита биљка. А у *Откривењу* се каже: *...И паде с неба звезда велика, која гораше као буктиња, и паде на трећину река и на изворе вода. А име звезди беше Пелен. И трећина воде постаде пелен, и многи људи помреше од вода, јер постадоше горке* (8,10–11). Израз *пелен* овде означава сок који се добије кад се прокува биљка пелен.

[39] Такође горка и лековита биљка (пургатив). Диоскуридис, *нав. д.*, 4,170,3.

да се врати тумачењу стварања, не би ми био довољан читав један дан да вам кроз ове незнатне ствари представим велику мудрост. *Нека пусти земља из себе... дрво родно које рађа род по својим врстама... на земљи.* И у тај мах врхови горâ зазеленеше се крошњама; и појавише се дивне шуме, а обале река украсише се небројеним мноштвом растиња.
52 Неко од тога растиња беше приготовљено да украси човекову трпезу, а неко да својим лишћем и плодовима буде храна за животиње. Неко нам, опет, пружа своју лекарску корист, неко своје сокове, неко млечац, пруће, кору или плод. Једном речју, све оно што је наше дуговремено искуство, сабирајући појединачне случајеве, изнашло да нам је од користи, то је мудра промисао Саздатељева предвидела
53 од самога почетка и привела у постојање. А ти, кад видиш питомо и дивље растиње, што расте у води или на сувом, које има цветове или је бесцветно, спознај у томе малом оно што је велико, увећавај увек своје дивљење, и јачај, молим те, у својој љубави према Творцу. Присети се како је учинио да неко растиње буде вечно зелено, а неко да буде голо; од црногоричног дрвећа једно с јесени губи лишће,
54 а друго је вечно са лишћем. Листопадни су, наиме, маслина и бор, иако неприметно мењају своје лишће, тако да се никад не види да је њихова крошња огољена; а вечно зелена је палма која је са истим лишћем од првог листања па све до краја. Сети се, затим, и тога да тамариск на неки начин живи двојако: убраја се и у водене биљке, а размножава се и у пустињама. Отуда пророк Јеремија са правом

вели како лукаве и поводљиве нарави наликују том растињу.[40]

55 *Нека изникне из земље.* Ова кратка заповест постаде сместа велика природа и уметничка творевина, стварајући, хитрије од наше мисли, небројано мноштво врста растиња. Та заповест још и сада у земљи пребива, и нагони је да сваке године испољи своју силу, те да том силом
56 настаје и трава и семење и дрвеће. Јер, као што се чигра, после првога замаха на који је неко покрене, касније сама обрће, пошто пободе свој вршак и окреће се око своје осовине, тако се и природни круг, пошто је најпре оном заповешћу започет, наставља у све будуће време – све док не досне до општег окончања васељене. По том кругу похитајмо и сви ми, да дајемо плода и да будемо пуни добрих дела, како бисмо били засађени у дому Господњем, и процветали у дворовима Бога нашега, у Христу Исусу, Господу нашему, Коме слава и власт у векове векова. Амин.

[40] *Јер. 48,6.*

Шеста беседа

1 Онај који посматра какве посленике, и сам би требало да буде готов на сваки напор. У то се свако може уверити из правилâ за јавне игре, која налажу да они који седе на стадионима морају бити гологлави; мени се чини да је то зато да не би неко био само гледалац оних који се надмећу, већ да свако буде учесник у борбама, у оној мери која му припада. Па тако и онај који испитује велике и натприродне призоре и који слуша уистину врхунску и неизрециву мудрост, треба да долази овамо већ припремљен код своје куће, како би лакше разматрао ово што се пред њега износи, и како би, у складу са својим моћима, заједно са мном учествовао у овом подвигу – да ми буде више саборац, а мање критичар – јер може бити да не успем да пронађем истину, па да моја грешка буде на оп-
2 шту штету слушалацâ. Зашто ово говорим? Зато што нам предстоји да испитамо и размотримо питање о устројству васељене и о постанку света; а наше истраживање не заснива се на мудрости овога света, већ на ономе чему је Бог научио Свога слугу[1], говорећи му лицем у лице, а не у каквим загонеткама. И свакако да је потребно да они, који желе да посматрају ове велике призоре, имају ум при-

[1] Василије мисли на Мојсија.

прављен за разумевање свега овога што је пред на-
3 ма. Наиме, да ли си, посматрајући при ноћној ведрини неизрециву красоту звезда, икада промишљао о сâмоме уметнику који је све то створио: ко ли је тај који је тим цветовима окитио небо, и зашто у свим стварима које можемо сагледати видимо следеће: оно што је нужно то је изнад онога што је пријатно? И опет, ако си при ведроме дану и трезвеном уму спознао чудеса дана, и ако, полазећи од онога што је видљиво расуђујеш о ономе што је невидљиво, тада си овамо дошао као спреман слушалац и доликује ти да припадаш овом часном и бла-
4 женом гледалишту. Пријте, дакле! Као што оне људе који не познају неку варош, домаћи узимају за руку и воде их, тако ћу и ја вас увести у скривена чудеса овога великога града.[2] У том граду, у коме је била наша древна отаџбина, из које нас је изагнао човекоубица демон поробивши човека својим замамним обећањима, у њему ћеш видети оно прво стварање човека, и видећеш како смо одмах затим допали смрти, коју је породио грех; а то је био
5 првородни плод злоначалног демона. И спознаћеш себе – спознаћеш да си земљане природе, али да си, ипак, дело божанских руку. Спознаћеш да си по снази далеко иза бесловесних животиња, али да си постављен за господара над свим бесловесним животињама и неживим стварима; да си иза њих по својој природној грађи тела, али да разумом који поседујеш можеш себе уздићи до самога неба. Ако све то научимо, спознаћемо себе, упознаћемо Бога,

[2] Тај *велики град* је цела васељена.

поклонићемо се Саздатељу, бићемо слуге Владици, прославићемо Оца, љубићемо свога Хранитеља, поштоваћемо свога Доброчинитеља, никад нећемо престати да се клањамо Предводнику нашега живота – и овога и будућега – Ономе Који, богатством које нам је већ даровао, потврђује и оно што нам је обећао, а кроз искуство садашњих ствари уверава
6 нас у оно што очекујемо. Јер, ако су ове привремене ствари такве, какве ли ће бити оне вечне? И ако су видљиве ствари толико лепе, колико ли су тек лепе оне које су невидљиве? Ако величанственост неба надилази меру човековога разума, какав ће ум бити у стању да сагледа природу онога што је вечно? Ако је ово Сунце, које подлеже пропадљивости, толико красно, толико велико, толико брзога кретања и тачнога обртања, ако је сразмерне величине са васељеном, тако да не надилази складан однос са свеукупношћу, и лепотом своје природе као какво сјајно око украшава творевину да се човек не може наситити лепоте његовог призора, колика ли је тек лепота Сунца праведности? И ако је штета слепоме човеку што ово Сунце не може видети, колика ли је штета грешнику што се лишава истинске светлости?

7 *Потом рече Бог: Нека буду свећила на своду небеском, да деле дан од ноћи, и нека свећиле на своду небеском да обасјавају земљу.*[3] Најпре су настали небо и земља. После њих створена је светлост; и растављен је дан од ноћи. Па онда је настао свод и појавило се копно; вода је сакупљена

[3] *Пост. 1,14–15.*

у заједничка и одвојена збориштa; а земља се испунила породом, пустивши из себе небројено мноштво разнородних трава и обогативши се свакојаком
8 врстом расгиња. Тада још не беше ни Сунца ни Месеца; а ово велимо како они, који не знају за Бога, не би Сунце називали началником и оцем светлости, и да га не би сматрали творцем свега што ниче из земље. Због тога, четвртога дана *рече Бог: Нека буду видела... и сйвори Бог два видела.*[4] Ко је тај који *рече* и ко је тај који *сйвори*? Не мислиш, ваљда, да су овде у питању две личности? Свагде је у овој повести, уз историју о стварању света, на та-
9 јанствен начин посејано и богословско учење. Говори се и о томе каква је потреба за стварањем светиљâ небеских; јер вели: *нека свейле и обасјавају земљу*. Ако је настанак светлости претходио осталим стварима, како се сада изнова каже да је Сунце настало да обасјава земљу? Пре свега, немој се ругати својеобразности израза, јер ми не пратимо избор речи, попут вас[5], нити се бавимо тиме да ли је њихов поредак ритмичан. Наиме, у нас нема оних који глачају речи, нити ми користимо благозвучне изразе, него увек придајемо важност значењу самих речи.
10 Обрати, дакле, пажњу на то да ли је Мојсије речју *обасјавају* у довољној мери изразио оно што је желео; јер, уместо *свейлеши* рекао је *обасјаваши*. То, међутим, није у опреци са оним што је досад речено

[4] *Пост. 1,14–16.*

[5] Беседник се обраћа ванцрквеним мудрацима који се подсмевају народном језику Светога Писма, који је у старини сматран скандалозним. Августин признаје да је дуго година, пре свога обраћења, презирао Свето Писмо управо из тог разлога.

о светлости. Јер, у почетку је створена сама природа светлости, а сада је саздано то сунчано тело да буде носилац оне првостворене светлости. Наиме, једно је ватра, а нешто друго је светиљка – ово прво има силу да осветљава, а друго је саздано да светли онима којима је то потребно – тако су и сада створена светила небеска[6], да буду носиоци оне
11 пречисте и невештаствене светлости. Јер, као што апостол Павле неке људе назива *светилима васионе*[7], док је нешто посве друго *истинита светлост света*[8], у којој светитељи учествују те сами постају светила људских душа, које су васпитавали и избављали из мрака незнања; тако и сада, саздавајући то Сунце које је носилац оне најблиставије светлости, Творац га је свега зажегао и покренуо да се обрће.

12 Нико нека не сматра да је невероватно ово што сам говорио, односно да је једно сјај светлости, а да је нешто друго тело које ту светлост носи. Помозимо се, најпре, чињеницом да све што је у нашему свету сложено, делимо тако да је једно суштина која поприма својства, а друго је својство које се тој суштини приписује. Дакле, једно је белина по својој природи, а сасвим нешто друго је тело које се бели, па је тако и са овим што је сада речено; оне ствари које су различите по својој природи,
13 силом Творца су уједињене. И немој ми рећи да је ове ствари немогуће одвојити једну од друге. Јер,

[6] Упор. *Беседу* II 25–32.
[7] *Филип. 2,15.*
[8] *Јов. 1,9 и 8,12.*

ни ја не велим да ти и ја можемо одвојити светлост
од сунчаног тела, већ да оно што ми својим умом
одвојено посматрамо, то Творац њихових природа
самом Својом енергијом може раставити. Теби је,
наравно, немогуће да раставиш топлотну силу ват-
14 ре од њеног сјаја. Но, желећи да Своме слузи пру-
жи чудесан призор, Бог је у купину сместио огањ
који је деловао само као светлост, и у коме не беше
никакве силе паљења.[9] О овоме и псалмопојац све-
дочи, говорећи: *Глас Господњи пресеца пламен огњени.*[10] И отуда ће се, кад нам буде узвраћено за наша
учињена дела, као што нас уверава једна тајна
поука[11], раздвојити природа огња, па ће светлост
бити дата праведнима за уживање, а паљење које
задаје патње, биће дато онима који су вргнути на
15 муке. Из онога, опет, што се збива са Месецом, мо-
жемо се уверити у ово о чему расправљамо. Јер,
кад се он губи и смањује, не троши се цело његово
тело, већ он само одлаже и изнова прима на себе
светлост која је на њему, те тако нама пружа утисак
како се час смањује, а час расте. Да Месец, кад се
губи, не троши своје сопствено тело, о томе јасно
сведоче ствари које можемо видети. Јер, кад је небо
ведро и без икаквих измаглица, а нарочито онда
кад Месец поприма изглед српа, можеш обратити
пажњу и видети да је његов тамни и неосветљени
део окружен некаквим венцем, који га, при пуном
16 Месецу, целога окружује. Наиме, посматрајући ње-

[9] *Изл. 3,2.*

[10] *Пс. 29,7.* Наиме, раздељује огањ на двоје: на сијање и на паљење. Овде Василије прибегава алегоријском тумачењу.

[11] Апокрифна књига Светога Писма.

гову сеновиту и тамну површину, заједно са кружно обасјаним делом, јасно можемо запазити потпун и светао круг. И немој ми рећи како је Месечева светлост стечена, пошто се смањује како се Сунце приближава, а повећава се, опет, како се оно удаљава. Но, није на нама овога трена да испитујемо ово, већ чињеницу да је једно његово тело, а да је
17 нешто сасвим друго његова светлост. Нешто такво треба да замислиш и кад је Сунце у питању. Само што оно, пошто је једном примило светлост и смешало је са собом, ту светлост задржава, не одлажући је од себе; док Месец непрекидно збацује са себе светлост и изнова се њоме огрне, те тиме потврђује све оно што је о Сунцу речено. И постављена су та два светила да растављају дан од ноћи. Јер, у почетку је Бог раставио *светлости од тами*[12]; и удаљио их је тада и поставио једно наспрам другога, како се не би узајамно мешали, и како не би
18 било никакве заједнице између светлости и таме. Јер, оно што је по дану сенка, то ће ноћу чинити сушину таме. Наиме, као што свака сенка пада од некога тела, и то на супротну страну од оне која је осветљена некаквим зрацима, и као што се јутром она пружа ка западу, свечери нагиње ка истоку, а у подне ка северу, тако и ноћ одступа супротно зрацима Сунца, и по својој природи није ништа друго него сенка Земље. Те као што дању сенка настаје покрај телâ која не пропуштају зраке, тако и ноћ по својој природи наступа кад Земљу засени ваздух који се
19 око ње налази. То, дакле, значе речи: *Растави Бог*

[12] *Пост. 1,4.*

светлости од тами. Наиме, тама одступа пред наступањем светлости, јер су при првобитном стварању светлост и тама саздани таквима да су по природи узајамно противни. Но, сада је Творац поставио Сунце да буде мера дану; а Месец, кад се испуни цео његов круг, да буде господар ноћи. Тада се, наиме, ова светила налазе скоро на потпуно супротним положајима. Другим речима, кад, у периоду пуног Месеца, Сунце излази, тада Месец залази и нестаје; а кад, опет, Сунце залази, често се дешава да се Месец појављује на истоку. То што се у другим Месечевим менама његова светлост не подудара са трајањем ноћи, то се не односи на ову нашу беседу. У сваком случају, кад је Месец пун, он је господар ноћи те својом светлошћу надјачава сјај звезда и обасјава Земљу, и подједнако са Сунцем одређује мере времена.

20 *И нека буду знаци временима и данима и годинама.*[13] Оно на шта ова светила указују, преко је потребно за живот човечији. Јер, ако неко не разматра преко мере оно што нам ови знаци пружају, наћи ће многе користи од њих ако их на дуже време посматра. По њима се, наиме, може много сазнати о падању киша и о сушним периодима; хоће ли дувати локални или посвудни ветрови, те да ли ће они бити снажни или умерени. Једно од знамења које нам Сунце упућује, предао нам је Сâм Господ, рекавши: *...Данас ће бити невоґода, јер је небо црвено и мутно.*[14] Кад се сунце пробија кроз

[13] *Пост. 1,14.*
[14] *Мат. 13,3.*

маглу и облаке, затамњују се његови зраци, те оно изгледа као ужарено угљевље и поприма боју крви, јер густина магловитог ваздуха ствара пред нашим
21 очима такву слику. Па ако сунчани зраци не разгрну атмосферу која је тога трена збијена и густа, чини се да се више неће моћи обуздати, јер изнад ње непрекидно теку испарења земаљска, и тако ће, због изобиља течности, донети непогоду оним местима изнад којих се сабира. Исто тако, и када се око Месеца појављује некаква измаглица или када је Сунце окружено такозваним аурама, знак је или да ће пасти велике кише или да ће ударити јаки ветрови. Или када се такозвана противсунца[15] крећу заједно са Сунцем, пратећи његову путању, она представљају наговештаје некаквих ваздушних промена. Тако и пруге, које се могу назрети у обојеном појасу дуге, и које се пружају окомито према облацима, предсказују кише, или страшне непогоде, или
22 промене временских прилика уопште. Они који се занимају посматрањем Месеца запазили су многе знаке промене времена у његовом смањивању и порасту, јер се атмосфера изнад земље свакако мења у складу са његовим менама. Наиме, кад је Месец танак и чист током три дана, наговештава да ће бити постојано лепо време; а ако су рогови његовога српа задебљани и некако се чине црвени, тада предсказује или провалу облака или снажан јужни
23 ветар. Ко још не зна од колике су користи ти знаци времена за наш живот? Јер, морепловац може свој брод задржати у луци ако предвиди опасност од

[15] *Противсунце* је метеоролошка појава; представља одраз Сунца који се показује наспрам њега.

ветрова. И путник може потражити себи заклона од непогоде, ако из патмурености неба буде предвидео промену времена. Пољоделци који се баве сејањем и гајењем биља, по томе увек себи одређују време за послове. Па чак ће се и разрушење васцелога света показати по Сунцу и Месецу и звездама, како је Сâм Господ предсказао: *Сунце ће се помрачити, и Месец своју светлост изгубити.*[16] То су знамења кончине света.

24 Али они који искачу изван тркачке стазе[17], ти потежу за овим стихом како би оправдали тобожњу науку о данима рођења[18], и веле како наш живот зависи од кретања небеских тела. И због тога, веле они, Халдејци[19] по звездама закључују о нашој будућности. Но, пошто су просте речи Светога Писма које кажу: *Нека буду знаци*, они их по своме нахођењу разумевају, не као знаке атмосферских промена нити промена годишњих доба, већ као знаке људских судбина. И шта кажу? Да узајамни однос појединих звезда које се крећу и

[16] *Мат. 24,29.*

[17] Они који су склони претеривању.

[18] *Наука о данима рођења* је некаква врста врачања. Кад би се неко дете родило, стари празноверци би позвали неког астролога да утврди у ком је зодијачком знаку дете рођено, и да им на основу тога прорекне његову будућност и судбину.

[19] Први и најпознатији астрономи, астролози и врачеви били су Халдејци, односно Вавилонци. Касније су се, међутим, именом Халдејци називали сви астролози, без обзира на то ком племену су припадали. Халдејци које Василије овде наводи јесу то по занимању, што не значи да су припадали племену Халдејаца. И Д. Лаертије (*нав. д.* 9,34) каже: „Демокрит... је био ученик неких мага и Халдејаца."

звездâ које се налазе у зодијачком кругу, кад оне образују одређени облик, одређује овакву или онакву судбину; док неки други однос тих истих звезда
25 доноси супротну судбину човековом животу. Можда неће бити без користи ако своју беседу започнем мало поиздаље, како бих ово донекле разјаснио. И нећу рећи ништа што је моје, него ћу их оповргнути користећи њихове властите тврдње; и тако ћу пружити исцељење онима које је такво зло већ обузело, а осталима ћу пружити подршку како не би допали истога зла. Схвативши да им се у временским ширинама губе многи звездани облици, изумитељи те науке о данима рођења сузили су временске мере на потпуно затворен круг; пошто је и у најкраћој честици времена и у магновењу, или *уједанпут* и у *трену ока*, како вели апостол[20], морала да постоји велика разлика од рођења до рођења; и ко је у том тренутку рођен, тај ће владати над градовима или бити господар над народима, или ће бити неизмерно богат или, пак, властелин; а ко је, опет, у следећем временском трену рођен, биће некакав просјак и скитница, који ће ићи од врата до врата просећи
26 храну.· Зато су такозвани зодијачки круг поделили на дванаест делова; а пошто Сунце за тридесет дана пређе једну дванаестину такозване непокретне сфере[21], они су сваку дванаестину[22] разделили на тридe-

[20] *I Кор. 15,52.*

[21] *Непокретна сфера* је замишљена као осма сфера или седмо небо, на коме, како се веровало, почивају све звезде, осим Сунца, Месеца и планета.

[22] *Дванаестина* је 30 степени, односно месец дана.

сет честица.[23] Потом су сваку честицу поделили на шездесет, па су, опет, сваку од шездесетина[24], по-
27 делили на других шездесет.[25] Испитајмо, дакле, рођења деце и погледајмо да ли ће бити у стању да сачувају ту тачност поделе времена. Јер, чим се дете роди, бабица одмах мотри је ли мушко или женско; а затим чека да дете заплаче, што је знак да је дете живо. Колико ли је, по твоме мишљењу, у томе периоду прошло шездесетина? Затим бабица јавља Халдејцу је ли рођено дете мушко или женско. Па шта мислиш, колико ли ће шездесетина протећи док вест бабичина досне до њега, и то, наравно, ако се деси да онај који ће му јавити час рађања чека испред женских одаја?[26] Наиме, онај који ће испитати хороскоп треба тачно да забележи час рођења, би-
28 ло да се оно збива дању било ноћу. Колико ли ће појева шездесетина пролетети за то време? Јер, потребно је да онај који посматра часове рођења, пронађе не само у којој се тачно дванаестини хороскопска звезда налази у томе тренутку, већ и у којој честици дванаестине и у којој шездесетини – на које су, како смо већ рекли, честице дванаестине подељене – или у којој шездесетини, на које су подељене оне прве шездесетине. То толико танано и неухватљиво проналажење времена, нужно је, кажу, начинити за сваку од планета, како би се изнашло у как-

[23] *Честица* је један степен, односно отприлике један дан.

[24] *Шездесетица* је 1 степен географске ширине, односно један минут.

[25] *Других шездесет* је један секунд.

[26] Куће су у Василијево време имале посебан део за женске чланове породице.

вом се односу опе налазе према непокретним звездама, и какав су облик узајамно образовале онога
29 трена кад се дете родило. Према томе, ако није могуће тачно одредити час рођења, односно ако и најмања промена чини да потпуно промашимо у одређивању, онда су смешни они који се занимају том непостојећом вештином, као и они који верују како су ови у стању да знају њихову судбину.[27]

30 Какве су последице[28] свега овога? Овај ће, кажу, бити кудраве косе и ведрога погледа; јер је час његовог рођења у знаку Овна – а животиња ован управо тако изгледа. Али ће бити и великога духа, јер ован има обичај да предводи; и радо ће да даје, али ће умети и да стиче, јер та животиња не жалећи даје своју вуну, а опет, по својој природи, лако се њоме изнова одева. Ко је, пак, рођен у знаку Бика, тај ће се, кажу, патити и служити другога, јер бик носи јарам. Ко је рођен у знаку Шкорпије, тај ће бити склон уједању, јер ће тој бештији наличити. Ко је рођен у знаку Ваге, тај ће бити праведан, јер ваге, колико знамо, показују равномерност. Има ли ишта смешније од овога? Ован,
31 од кога узимаш час човековог рођења, представља дванаести део неба, у коме Сунце доспева у границе пролећа. Исто тако и Вага и Бик – јер свако од

[27] Такво подробно оповргавање *науке о данима рођења* и астрологије уопште пружио је Иполит, *Оповргавање свих јереси* 4,1–32 и 5,13.

[28] Као што су *Сановници* некакве књиге које, тобоже, тумаче снове, тако су и *Последице* у старини биле књиге које су тумачиле разна предсказања. Такве *Последице* написао је неко по имену Павле Александријски.

њих представља дванаести део такозваног зодијачког круга. И пошто велиш да оданде потичу узроци који управљају људским животима, како онда према земаљским животињама предсказујеш нарави оних који се рађају? Јер, онај који је рођен у знаку Овна, по теби ће бити издашан не зато што такву нарав ствара тај део неба који се назива Овном, већ
32 зато што је земаљски ован такве природе. Зашто нас, с једне стране, страшиш веродостојношћу звезда, а са друге покушаваш да нас убедиш блејањем оваца? Јер, ако је небо такве своје особине попримило од животињâ, тада и оно подлеже туђим начелима, пошто своје узроке има у животињама. Ако је тако нешто смешно и рећи, онда је још смешније да покушаваш да нас убедиш наводећи разлоге који међу собом немају никакве везе. Свакако да су таква њихова мудровања налик пауковој мрежи – кад се у њу ухвати какав комарац или мува или било шта што је нејако као они, остаје заробљен; но кад ту мрежу дохвати каква снажнија животиња, она лако пролази кроз њу, а нејако паучево ткање бива покидано и уништено.[29]

33 Али они не остају само на томе, већ се дотичу и оних ствари које су у власти извољења свакога од нас (односно, наших добрих или

[29] Анегдоту о пауковој мрежи древни писци су примењивали на закон. Плутарх прича да се Анахарсис, кад му је његов пријатељ Солон показао текст свога закона, насмејао на његов рачун и рекао да се закони „уопште не разликују од паучине, те кад се у њега запетљају нејаки и ситни, закон их обуздава, али га силни и богати раскидају". Плутарх, *Солон* 5. Д. Лаертије ову анегдоту приписује Солону. *нав. д.* 1,58.

рђавих дела), те веле како и њихови узроци почивају у небеским телима. Противречити њима, у другим околностима било би смешно, али будући да многи људи имају предубеђења у вези са том заблудом, не смем ићи даље у својој беседи пре но што
34 кажем нешто о томе. Дакле, упитаћемо их најпре следеће: не мењају ли се небројено пута у току сваког дана облици које звезде образују? Јер, пошто се такозване планете вечно налазе у кружном кретању – неке се крећу брже, тако да престижу остале, а друге спорије – дешава се често да у истоме часу буду једна наспрам друге и да једна другу скрива; и они веле како је од веома великог значаја за човека то да ли је при његовом рођењу у зениту била благотворна или злотворна звезда. Много пута Халдејци нису били у стању да изнађу судњи час о коме је сведочила добротворна звезда, јер би погрешили у најситнијој честици времена, и уписали би га међу
35 оне којима је намењена зла судбина. Приморан сам да се користим и самим њиховим речима. У њиховим беседама много је безумља, а још више безбожности. Јер, ако и постоје какве звезде које човеку чине штету, онда би требало закључити да је узрок њиховог зла у ономе ко их је саздао. Наиме, ако је то зло у њиховој природи, тада је њихов саздатељ творац тога зла; а ако су звезде зле по своме изволењу, тада оне морају бити жива бића обдарена вољом, која имају неспутане и слободне нагоне; а говорити такве лажи о неживим стварима, то превазилази сваку лудост. Затим, колико ли је безумно не раздељивати зло и добро свакоме према његовим заслугама, те сматрати да неко, пошто је на томе и

томе месту рођен, мора чинити добро, а тај исти, ако је под том и том звездом рођен, мора чинити зло; а опет, ако се деси да замало избегне тај и тај облик који су звезде начиниле, да се избави од тога
36 зла? Но, толико о овом питању. Ако звезде свакога трена једна са другом образују нове и нове облике, у њиховим небројеним променама се много пута у једном дану образују облици царских рађања, па зашто се онда цареви не рађају свакога дана? Или, зашто они уопште наслеђују царство од својих отаца? Не може, дакако, сваки од царева удесити да се рођење његовога сина збуде у царскоме знаку звезда. И који човек може бити господар над тим стварима? Како је, дакле, Озија родио Јоатама, Јоатам Ахаза, Ахаз Језекију[30], и како никога од њих није
37 запало да се роди у часу кад се слуге рађају? Затим, ако узроци чињења добрих и лоших дела не би били у нашем извољењу, него би биле судбине – условљене звезданим знацима у часу нашег рађања – излишни су тада законодавци који одређују шта нам ваља чинити а шта избегавати, а излишне су и судије које добродетељ награђују, а злобу кажњавају. Јер, тада нема кривице ни на ономе који краде ни на ономе који убија, јер он и кад би хтео не би могао задржати своју руку, јер га је неизбежна судбина приморала на таква дела. Највише би тиме били преварени они који се занимају неким занатом.
38 Зарадио би, међутим, земљоделац, који ни семе не би бацао нити би оштрио свој срп; и трговац би постао пребогат, хтео он то или не, јер ће му судби-

[30] *Мат. 1,9.*

на сакупити новац. Велике наде хришћанâ тиме би ишчезле, јер нити би праведност била награђивана нити би грех био осуђиван, јер се ништа не би збивало по човечијој вољи. Јер, тамо где влада нужност и судбина, тамо нема места за узвраћање према заслузи, што припада искључиво праведном расуђивању. Њима бих, дакле, толико имао да кажем. Но, ни вама није потребно више речи о овоме, пошто сте здравога расуђивања, а ни време ми не допушта да због њих прекорачим меру. Вратимо се, дакле, речима које у Писму следе.

39 *И нека буду*, вели, *знаци временима и данима и годинама*. Што се тиче знакова, о њима смо говорили. Кад каже *временима*, мислим да под тим треба подразумевати промене годишњих доба: зиму и пролеће и лето и јесен; јер, установљено кретање светила допушта нам да правилно пра-
40 тимо промене тих доба. Наиме, зима настаје кад се Сунце сели ка јужним крајевима, и тиме чини да се у нашем крају продужи сенка ноћи; тада се охлади ваздух који је при земљи, а сва испарења течности се сабирају изнад нас, изазивајући тако кише и мраз
41 и велики снег. Кад се Сунце врати из јужних крајева и поново заузме своје место на зениту[31], подједнако делећи време тако да ноћ и дан буду исте дужине, што се оно више задржава на просторима изнад земље, то више собом доноси топлије време. И тада наступа пролеће – предводник ницања свакаквих биљака – које поново оживљава сваковрсно

[31] Мисли се на подне.

дрвеће[32] и које код свих животиња, копнених и водених, изазива нагон за размножавањем, одржава-
42 јући тако све њихове врсте. Одатле, опет, селећи се ка северу и ка летњим обратницима[33], Сунце нам пружа најдуже дане. Па пошто дуго времена остаје у ваздуху, оно чини ужареним ваздух над нашим главама и исушује сву земљу, помажући тиме да се развије засејано биље, и приморавајући плодове на дрвећу да што пре сазрева. Тада Сунце и доспева до највеће своје врелине, чинећи да око поднева сенке буду веома кратке, јер са велике висине обасјава наш простор.[34] Најдужи су, пак, они дани у којима
43 су сенке најкраће. То се дешава код нас, које зато називају *разносенима*[35], и који настањујемо северне крајеве земаљске.[36] Јер, постоје и неки који два дана у току сваке године око поднева немају никакве сенке, пошто их Сунце, сијајући на њих одгоре, са свих страна подједнако обасјава, тако да и воде које су у дубинама, бивају осветљене кроз уске отворе кладенаца. Отуда их неки називају *безсенима*.[37] Они који настањују крајеве са оне стране земље која рађа

[32] Изузима се, свакако, зимзелено дрвеће.

[33] Беседник има на уму паралелан круг Рака, односно Ракову обратницу.

[34] Кад се Сунце приближи своме зениту.

[35] *Разносени* су по схватању беседника они који настањују крајеве у којима је у исти час различитих дана сенка различите дужине.

[36] Данас то називамо северном полулоптом или хемисфером.

[37] *Безсени* су они који настањују крајеве полутара, те током 21. марта и септембра виде Сунце у његовом зениту. Око поднева тих дана они немају никакве сенке. Сенка постоји само од одсјаја.

мирисне зачине[38], бацају своју сенку на обе стране.[39] Они су једини у нашој васељени који у подне своју сенку пружају ка југу; отуда их неки називају *двосенима*. Све то се збива кад се Сунце већ обрете на северној страни. Из свега овог можемо закључити какву ужареност ваздуха изазива блистање сунчаних зрака, и какве појаве због тога настају. Од тога часа наступа период јесени, који ублажује прекомерност жеге; постепено умањује топлоту и, благошћу своје климе, безбедно нас доводи до саме зиме. Јасно је, дакако, да се Сунце тада из северних крајева враћа ка јужним. Ове измене годишњих доба, које следе кретања Сунца, ахом и одређују наш живот. *И нека буду*, вели, *знаци... и данима*; није речено да творе дане, већ да господаре данима. Јер, по свом постанку, дан и ноћ су старији од светила. О томе нам, свакако, сведочи и псалам, који каже: *Створио је велика видела ...Сунце, да управља даном... Месец и звезде да управљају ноћу.*[40] Како то, дакле, да Сунце има власт над даном? Тако што оно у себи носи светлост, па кад се уздигне изнад нашега хоризонта, растерује таму и доноси дан. И неће погрешити онај који каже да дан представља ваздух који је осветљен Сунцем; или да је дан мера

[38] *Земља која рађа мирисне зачине*; коментатор једног рукописа *Шестоднева* оставио је запис: „Индија која се на јужној полулопти налази." У стара времена тим називом се углавном означавало острво Цејлон.

[39] Исти коментатор објашњава: „Некада, пак, бацају сенку на јужну страну, а некада на северну." То, наиме, није тачно кад су у питању становници јужне полулопте, али је тачно кад је реч о становницима полутара.

[40] *Пс. 136,7–9.*

времена за које Сунце пређе хемисфером која је
46 изнад једне половине Земље.[41] Али Сунце и Месец су постављени да буду знаци *и годинама.* Месец, наиме, испуни једну годину кад начини дванаест својих кругова; само што је често потребан и један преступни месец, како би се кружење годишњих доба тачно испунило; као што су годину мерили стари Јевреји и древни Грци. Сунчану годину, опет, чини период за који се Сунце, својим властитим кретањем, врати на исту тачку са које је кренуло.[42]

47 *И сшвори Бог два свешила велика.*[43] Реч *велик* има опште значење: велико је небо, велика је Земља, велико је море; а са друге стране, великим се често назива нешто у поређењу са другим, као што је, на пример, велики коњ и као што је во велики (јер се о њиховој величини не говори

[41] Мисли на хемисферу неба; наиме, Василије замишља небо као сферу, а земљу као равну површину.

[42] Стари Јевреји и Грци су имали месечеве календаре са 12, а сваке четврте године и са 13 месеци, јер је прилодаван један преступни месец. По том лунарном јеврејском календару живели су и деловали и Христос и апостоли и први хришћани, и на основу њега су славили Пасху као непокретни празник. Но, већ око 45. године по Христу, Јулије Цезар је као званични календар Римског царства увео сунчани календар грчког астронома Сосигена, такозвани Јулијански календар (данашњи *стари*. Подразумева се да су хришћани као римски грађани поштовали сунчани календар, али су свој празник (тада су имали само један празник: Васкрс празновали по лунарном јеврејском календару. На Првом васељенском сабору нови календар (данашњи стари једногласно је установљен као званични календар Цркве, али је одлучено да се стари јеврејски лунарни календар задржи само за прослављање Васкрса.

[43] *Пост. 1,16.*

због претеране громазности њихових тела, већ по поређењу са сличним животињама). Како, дакле, овде да схватимо смисао речи *велики*? Онако, можда, како мрава или каквога другога, по природи малога створа, називамо великим, поредећи га са другима из исте врсте? Или се то *велики* овде одно-
48 си на сáму величину стварања светилā. Ја, наиме, у то верујем. Она су велика не зато што су већа од других звезда, већ зато што су толиких размера да је светлост, која од њих долази, довољна да обасја и небо, и ваздух, и сву земљу, и море. Било на ком делу неба да се налазе, било да излазе или залазе или се налазе у зениту, одасвуд се људима исти појављују, што јасно показује надмоћ њихове величине, јер ширина земље ничим не утиче на то да светила изгледају већа или мања. Јер, они предмети који се налазе даље од нас, изгледају нам мањи, а
49 што их више приближимо, налазимо да су већи. Но, у односу на Сунце, нико није ближе и нико није даље, већ оно са исте удаљености[44] обасјава све људе који су настањени по свим крајевима земаљским. Доказ тога је чињеница да и Индијци и Британци виде Сунце исте величине.[45] Наиме, оно се при заласку не чини мањим кад га посматрају становници источних крајева, нити се, пак, при изласку чини мањим кад га посматрају становници запад-

[44] Пошто сви становници Земље виде два краја пречника Сунца под истим углом, јасно је да је растојање између једног и другог краја Земље незнатно у односу на пречник Сунца, јер се не примећује никаква разлика у видљивој величини Сунца.

[45] По древном схватању Индијци су били најисточнији а Британци најзападнији становници Земље.

них крајева; нити се, опет, кад се налази у зениту, његова величина мења према онима који га посматрају са истока или са запада. Немој да те превари то што видиш. Па пошто се оно посматрачима чини као да је дужине лакта, немој мислити да је оно заиста толико. Природно је, наиме, да се смањује величина оних предмета које посматрамо са велике удаљености, јер сила вида није у стању да пређе простор који је између, већ се на неки начин успут губи, те само њен мали део доспева до онога
50 што посматрамо[46]. И тако, пошто је наш вид малога домета, наводи нас на то да мислимо како је мало и то што посматрамо, и тако свој недостатак преноси на предмет који посматрамо. Према томе, ако нас вид може обманути, наш суд о посматраним предметима није веродостојан. Сети се само шта ти се све у вези са овим дешава, па ћеш се по себи уверити у ово што говорим. Ако си икада са какве високе литице посматрао велику и широку равницу, колики су ти изгледали волови у јарму? Колики су били и сами орачи? Нису ли ти изгледали као какви мрави? Или ако си, опет, са некакве осматрачнице, окренуте ка великом морском пространству, упирао свој поглед према мору – колика су ти изгледала и највећа острва? Колики ти је изгледао неки од теретних бродова, док са својим белим једрима хита
51 преко плавога мора? Није ли ти изгледао мањи и од сваке голубице? Јер, како рекох, пошто се вид у ваздушном простору истроши, те ослаби и постане блед, он није довољан за тачно поимање предметâ

[46] Такво је схватање вида по Ипархосу. Види Плутарх, *Физикална питања* 4,13.

које посматрамо. Дешава се, чак, да нам поглед и за највише планине, избраздане веома дубоким јаругама, каже како су оне округле и глатке, јер вид досеже само до оних делова који штрче, те због своје слабости није у стању да продре до самих удубљења. Тако нам вид не може рећи ни каквог су облика поједина тела, већ за четвртасте куле мисли да су округле. Према томе, по свему је очито да вид са велике удаљености не образује тачну већ нејасну слику појединих тела, а према сведочењу Писма, небеско светило[47] је велико и бесконачно веће него што можемо сагледати.

52 Нека ти и ово буде јасан показатељ величине светилâ. Иако је не небу толико мноштво звезда, сва њихова светлост кад се сабере није довољна да разагна мрак ноћи. Но чим се Сунце на хоризонту укаже, или га још увек очекујемо, пре но што се у потпуности уздигне изнад земље, оно одгони таму, надјачава блистање звезда, а смрз-
53 нуту и густу атмосферу раствара и расејава. Због тога земљом дувају јутарњи ветрови и јавља се роса у време ведрине.[48] Па пошто је Земља толико велика, како би било могуће да је Сунце у једном трену времена читаву преплави светлошћу, да није велик његов круг из кога светлост просијава? Обрати овде пажњу, молим те, на то колика је премудрост

[47] Било које од два светила: Сунце или Месец.

[48] У старини се сматрало да јутарње падање росе и дување ветрова настаје кад Сунчеви зраци згушњавају залеђени ваздух, који се спушта, као што се са планина спуштају снегови који се топе.

Творца, и на то како је Сунцу подарио топлоту сразмерну са његовом удаљеношћу од Земље. Јер, његова жега је таман толика да својом претераном силином не сажеже земљу, нити је због одсуства
54 топлоте оставља смрзнутом и безродном. А све што је речено о Сунцу, може се применити и кад је реч о Месецу. Јер, и његово тело је велико и после Сунца најблиставије. Али он ипак није увек видљив својом величином него је његов круг некада савршен, а некада изгледа непотпун и умањен, показујући са обе своје стране део који му недостаје. Јер, кад расте, онда је један његов део помрачен, а у
55 време смањивања, други део му остаје скривен. Дакле, у тој честој промени обликâ постоји некакав неизрецив наук премудрога Творца; наиме, та промена нам пружа јасан пример наше природе; односно казује да ништа што је човечанско није постојано, већ да једно из небића напредује ка савршенству, а друго, пошто стигне до властитог врхунца, и пошто у потпуности наврши своју крајњу меру, постепеним опадањем се троши и пропада, и на концу се потпуно смањи и нестане. И тако, посматрајући то што се збива са Месецом, учимо се и ономе што се са човеком догађа, и схватамо колико се брзо мењају све човечанске ствари, да не бисмо високо мислили о благодатима овога живота, да се не радујемо никаквој моћи и власти, да се не уздамо у *богатство несигурно*[49], те да презремо тело које је толико подложно променама, и да се постарамо о души која
56 представља непропадљиво благо. Но, ако те жало-

[49] *I Тим. 6,17.*

сти то што Месец, постепеним смањивањем, губи своју светлост, нека те још више жалости то што душа, стекавши најпре врлину, а затим због непажње изгубивши лепоту, никад не пребива у истом стању, већ се, због непостојаности своје воље, често мења и претвара. Јер, уистину, као што из-
57 река каже, *безумник се мења као Месец.*[50] Сматрам, пак, да Месечеве промене имају великог утицаја на развој животиња и свега биља које ниче из земље, а које није краткога века.[51] Наиме, другачије тела изгледају кад се Месец смањује, а другачије када расте. О уштапу, дакле, тела су слаба и прозрачна, а кад Месец почне да задобија своју пуноћу, тада су и тела једрија и пунија. Јер, у њих се, на невидљив начин, као каквим убризгавањем, улива некаква мешавина влажности и топлоте која прониче до
58 дубине њихових телâ. То се, пак, може видети и код оних који под ведрим небом спавају на месечини, те им се глава испуни некаквом сувишном влагом која изазива главобољу. И месо од скоро закланих животиња брзо се квари кад је изложено месечини; и мозак се у животињама мења; и влажне морске животиње; и срж у дрвету. Али не би Месец могао све ово починити својим менама, кад не би било нечега натприродног, и кад не би био надмоћан силом, како сведочи Писмо.

59 Ваздушне промене се, такође, прилагођавају тим Месечевим менама; о томе нам сведоче изненадне олује, које се, за време младога ме-

[50] *Прем. Сир. 27,11.*
[51] Аристотел, *О постанку животиња*, 4,10 (777б).

сеца, често појављују после спокојног и тихог времена, кад се облаци узбуркају и тару један о други; и морске струје које се у заливима јављају[52]; као и плима и осека у такозваном океану[53], које зависе од Месечевих мена, у шта су се уверили они који живе покрај океана. Водене струје у морским теснацима наизменично теку у оба правца, у складу са осталим Месечевим менама; а у часу кад ток струјања започиње[54], вода ни најмање не мирује, већ је у непрекидном љуљању и њихању, док се Месец опет не појави и изнова изазове водену струју. У Западном мору[55], такође, долази до плиме и осеке, тако да се оно час повлачи, а час се враћа запљускујући обалу, те изгледа као да се вода, кад Месец удахне, повлачи уназад, а затим кад издахне, бива потиснута ка својим ранијим границама. Све сам ово говорио да бих представио величину светилâ, и да бих показао како ниједно слово богонадахнутих речи није без смисла; иако се у својој беседи безмало ничега од онога што је важно нисам дотакао; јер онај ко пажљиво изучава енергије и силе Сунца и Месеца, на основу закључивања може изнаћи многе податке о њиховој величини и о њиховој удаљености од нас. Потребно је, наиме, да благоразумно признамо своју властиту немоћ, како се највеће творевине не би мериле нашим разумом, већ да из оно мало изговорених речи у Писму, сами закључимо

[52] Као што је морски теснац између копнене Грчке и острва Евија.

[53] Плутарх, *нав. д.*, 3,17.

[54] Односно, у тренутку кад струјање мења смер.

[55] Мисли се на Атлантски океан.

колико је тих творевина о којима нема речи и коли-
61 ке су оне. Према томе, Месец немој мерити својим
оком већ разумом, који је за изналажење истине
много тачнији од ока. Свуда се распростиру неке-
кве смешне гатке о којима наклапају пијане бабе,
како, тобоже, некакве магије покрећу Месец са ње-
говога места и сносе га на Земљу.[56] Како ће, побо-
гу, бајање каквих врачара покренути са места оно
што је Сâм Свевишњи утврдио? Па и кад би се Ме-
сец покренуо са свога места, у који простор би га
62 они сместили? Хоћеш ли, пак, да на основу малих
показатеља добијеш доказ о његовој величини? На
пример, градови по свој васељени који су веома
удаљени један од другога, и који су тако уређени да
се пружају према истоку[57], Месечеву светлост сви
примају у истој мери. Када Месец свима њима не
би био наспраман, свакако да би тада једне дру-
мове окомито осветљавао, а друге, који одступају
од осе окомитог зрачења, осветљавао би искоса.
Можемо, наравно, видети као се то збива и са
светиљкама у домовима: када многи окруже свети-
љку, сенка оних који седе управо наспрам ње,
окомито се пружа на супротни зид, а сенке осталих
63 падају на једну и на другу страну. Према томе, кад
Месечево тело не би било големо и неизмерно ве-
лико, не би се његова светлост према свима подје-
днако пружала. Јер, на сличан начин га при његовом
изласку виде и житељи равнодневних крајева и они

[56] Такве празноверице постоје и данас.

[57] Главни друмови у градовима пружали су се од севера ка југу, зато да би ноћу могли бити осветљени месечином, јер је вештачко осветљење тада било недовољно.

који настањују хладне крајеве, и они који живе у
јужном поднебљу, као и они који живе у низијама
64 покрај жарких предела. Свима њима Месец је свом
ширином окренут, што пружа јасно сведочанство о
његовој величини. Ко ће, дакле, овоме противре-
чити и тврдити како његово тело није огромно, кад
га толики многи људи и са толико велике раздаљи-
не могу подједнако видети? Толико сам, дакле, имао
да кажем о величини Сунца и Месеца. Онај који
нам је подарио разум како бисмо, из најмањих
ствари у творевини, спознали велику премудрост
Уметника који је све то саздао, нека нас удостоји да
из великих ствари појмимо још већи наук о Саздa-
тељу. Иако су Сунце и Месец према Творцу као му-
шице и мрави. Јер, немогуће је на основу њих стећи
достојну слику о величини Бога свих и свега, већ
кроз некаква незнатна и слабашна указања о Сунцу
и Месецу, бивамо узведени ка слици о Њему, као
што нас до Њега узводи свака и најситнија животи-
65 ња или биљка. Задовољимо се овим што је речено.
И заблагодаримо Ономе Који је мени подарио ову
малу службу речи, а Који вас храни духовном хра-
ном; Који вас је и сада, као каквим јечменим
хлебом, нахранио мојом скромном беседом.[58] И не-
ка вас увек храни, дарујући вам, према вашој вери,
јављање Светога Духа, у Христу Исусу Господу на-
шему, Коме нека је слава и власт у векове векова.
Амин.

[58] *Јов. 6,9* и *6,13.*

Седма беседа

1 *Потом рече Бог: нека врве по води живе душе по врстама својим, и птице по врстама њиховим нека лете изнад земље под свод небески.*[1] Пошто су саздана светила небеска, испуниште се, дакле, и воде животињама, па се тако и ови предели украсише. Јер, земља беше већ украшена својим растињем; небо беше окићено цветним венцем звезда, а пар великих светила беше му као очи.
2 Требало је, дакле, да и воде задобију своје украсе. Те дође заповест, и одмах се реке испунише животом и језера постадоше родна, јер свако од њих стаде рађати створења по својим врстама. И море поче из себе порађати свакојаке врсте пловних животиња, и не беше никаквог блата или муља воденог које је остало неделатно и без удела у савршавању стварања. Јер, из њега повргоше којекакве жабе и мушице и комарци. Те оно што и сада можемо видети, доказ је свега што се збивало у почетку. Тако је свака вода похитала да изврши стваралачку заповест. Велика и неизрецива сила Божија која је водама, заједно са заповешћу, подарила и умеће рађања, одмах је устројила и покренула живот живо-
3 тињâ, којих се врсте не могу ни побројати. *Нека врве по води живе душе (= гмизавци).* Први пут сада

[1] *Пост. 1,20–21.*

постаје животиња са живом душом и са чулима. Јер, иако се за биљке и за дрвеће каже да живе, зато што поседују силу храњења и раста, они ипак нису ни животиње, нити, пак, имају живу душу. Зато је, наиме, и речено: *Нека врве по води живе душе.* Свака животиња која плива, било да плови по површини воде, било да у дубини продире кроз воду, припада врсти гмизаваца, јер она повлачи своје тело по воденој маси. Ако неке од животиња живе које у води, имају ноге и могу ходати (већина, наравно, живи и у води и на суху; као фоке и, крокодили, и водени коњи, и жабе, и ракови), ипак је пливање
4 њихово превасходно својство. Због тога је речено: *Нека врве по води гмизавци.* Која врста је изостављена у ово мало речи? Шта није обухваћено заповешћу стварања? Јесу ли изостављене оне врсте које се живе рађају, као што су фоке, делфини и раже[2], и њима сличне врсте које се називају ајкулама[3]? Или оне које доносе јајашца, а то су безмало све врсте риба? Или су изостављене оне које имају љуштуру, или које имају крљушт, или оне са крилцима, или оне без њих? Кратка је, наравно, реч заповести стварања, или боље рећи, то и није реч, већ наклоност и стремљење божанске воље; а смисао те заповести толико је дубок, колико постоји разликâ и сличности између риба – кад би хтео тачно да их пратиш, било би исто као кад би пребројавао морске таласе, или кад би узео на себе да морску воду преме-

[2] Пљосната и широка риба – поседује отров којим на трен може да парализе друге рибе које дотакне. Аристотел, *Приче о животи̃ма* 9,37 (620б); Елијан, *О животи̃њама* 1,36 и 9,14.

[3] Аристотел, *нав. д.*, 1,5 (489а). Елијан, *нав. д.*, 11,37.

5 риш каквим судом. *Нека врве по води гмизавци.* Односно, оне рибе које живе на отвореном мору, које су при обалама, или у дубинама, или у гребенима; и које иду у јатима[4] или које самотно пливају; као и китови и огромне рибе, а исто тако и оне најситније међу њима. Јер, једном истом силом и једнаком заповешћу, и велике и мале рибе ступају у постојање. *Нека врве по води.* Показале су ти ове речи природну сродност пловних животиња са водом. Зато рибе, ако макар и закратко буду одвојене од воде, ме могу да опстану. Јер, немају таквог удисања којим би ваздух увлачиле у себе. Наиме, што је за копнене
6 животиње ваздух, то је за пловне врсте вода. Разлог за то је очит. У нас, наиме, постоје плућа, један порозан и шупљикав унутарњи орган, који, кад се прса надимају, узима у себе ваздух те њиме блажи и расхлађује нашу унутарњу топлоту; док водене животиње дишу ширењем и скупљањем шкрга, које увлаче и проводе воду кроза свој густи сплет. Нарочит је, дакле, животни простор риба, нарочит је њихов састав, посебна врста исхране, својеврстан им је живот. Зато се ниједна од водених животиња не да припитомити, нити уопште дозвољава да човек положи своју руку на њу.

7 *Нека врве по води живе душе по својим врстама.* Овде реч Божија заповеда да се појаве првине сваке врсте као какво семе њеногa рода. Њихово мноштво положено је у јединку, како би се каснијим размножавањем показало, кад буде

[4] Аристотел, *нав. д.*, 8,13 (598a).

требало да се рађају и да се множе.[5] Другачије врсте су такозвани тврдокорни љускари, као што су дупљари, морске кресте, морски пужеви и неизмерно мноштво разних шкољки. Затим, другачије од њих су врсте назване мекокорним љускарима, као крабе и ракови и њима сличне животиње. Нешто друго, опет, у односу на њих су такозвани мекушци[6], у којих је тело меко и млохаво: као што су октоподи и сипе и њима сличне животиње. Па и међу њима
8 самима постоје безбројне разлике. Јер, јегуље и мурине и угори, који живе у муљевитим рекама и језерима, својом грађом више наликују каквим отровним гмазовима неголи рибама. Другачија је врста оних животиња које полажу јаја, а другачија оних која рађају живе младунце. Живе младунце рађају све врсте гујавица, морски пси, и уопште, све животиње које се називају ајкулама. И већина китова рађа живе младунце; као и делфини[7] и фоке, за које се вели да своју младунчад, кад им каква опасност запрети, штите тако што их поново узимају у своју
9 утробу.[8] *Нека врве по води (...) по својим врстама.* Једно је врста китова, а нешто посве друго је врста ситних риба. Што се, пак, тиче ситних риба ту, опет, постоји безброј разлика подељених по врстама: свака од њих има посебно име, другачију храну, облик, величину и својства свога тела. Све су оне

[5] *Пост. 1,22.*

[6] Елијан, *нав. д.*, 11,37.

[7] Аристотел, *нав. д.*, 1,5 (489a).

[8] У старини је владало мишљење да неки китови поступају попут торбара, односно попут кенгура. Веровало се, наиме, да женке пред некаквом опасношћу узимају младунчад назад у своју утробу.

међусобно раздвојене великим разликама и сврставају се у другачије врсте. Који туноловац[9] је, дакле, у стању да нам набројн толико мноштво врста? Иако веле да они могу да погоде колики је број риба у великим јатима. Међу онима који су свој век провели по морима и обалама, ко може о свакој ри-
10 би тачно да нас поучи? Другачије рибе познају они који лове у Индијском океану; другачије они који у Египатском заливу[10] бацају своје мреже, другачије острвљани; а другачије Мавританци[11]. Све те рибе, како мале тако и велике, саздала је она прва заповест и она прва неизрецива сила. Много је разлика у њиховом начину преживљавања; много је разлика и у начину на који се свака врста размножава. Већина риба не полаже јаја онако како то чине птице, нити плете своја гнезда, нити, пак, уз велику муку отхрањује свој пород; него вода прихвата јајашце које испада, те од њега начини животињу. Нарантај сваке врсте рибâ неизмењен је у односу на родитеље и не меша се са каквом другом врстом. У њих се не дешава оно што се на копну збива са мазгом или са неком мешавином птица, које изопачују
11 своју врсту. Нема ниједне међу рибама да има зубе само на једној вилици, као што видимо код вола или код овце. Нити ниједна од њих прежива, осим скара, како нам неки причају.[12] Већ све рибе имају

[9] Постојали су нарочити извиђачи који су мотрили на море са неког узвишења и јављали о наиласку јата туна, како би рибари били спремни да баце мреже. Стравон, *Географија* 17, 3, 16.

[10] Мисли се на југоисточни део Средоземног мора.

[11] Житељи данашњег Марока.

[12] Аристотел, *нав. д.*, 2,17 (508б). Њега има на уму беседник кад каже: *неки йричају*.

густе низове веома оштрих зуба, како им се не би, због дуготрајног жвакања, храна расипала. Јер, кад храна не би била хитро искомадана и послата у стомак, вода би је разнела и пре но што би је зуби уситнили.

12 За сваку врсту риба постоји одређена храна. Неке се, наиме, хране муљем, неке алгама, а неке се, опет, задовољавају растињем које у води успева. Но, већина риба једе једна другу, те она која је међу њима мања, постаје храна оној већој. На ако се деси да она која у својим устима држи неку мању рибу од себе, и сама постане ловина неке која је од ње већа, тада заједно одлазе у утробу ове после-
13 дње. На и ми људи, шта друго чинимо кад угњетавамо оне који су испод нас? По чему ли се од оне последње рибе разликује онај ко због похлепе за богатством, и због неутољиве лакомости трпа у своју торбу оне који су немоћни? Онај је узео што је сиромахово; а ти, узевши њега, чиниш да он буде део твоје имовине. Показао си се неправеднијим од свих неправедника и грабежнијим од свих грабежника. Гледај да те не снађе исти крај као и рибе, јер негде и тебе вреба каква удица, или кошара или мрежа. Зацело да ни ми, који толике неправде чи-
14 нимо, нећемо избећи последњу казну. Чак сам и у једној слабашној животињи запазио много лукавства и насртљивости, и желео бих да се ти не угледаш на оне животиње које чине зло. Рак је жељан тела остриге, али оно тешко постаје његов плен пошто је обложено шкољком. Наиме, његово нежно тело природа је обезбедила непробојним штитом.

Зато се он и назива љускаром. Пошто остригу обухватају два удубљена крилца, која се тачно уклапају једно у друго, свакако да раку клешта нису од неке користи. И шта он онда чини? Кад спази како је острига, пронашавши згодну заветрину, отворила своју кућицу и са уживањем изложила своју унутрашњост зрацима сунца, тада он крадом умеће какав каменчић међу шкољке, и не допушта им да се склопе; и тако он својом довитљивошћу надокна-
15 ђује снагу која му недостаје.[13] Таква је злоба чак и у ових животиња које не умеју ни да мисле ни да говоре. Ја, опет, желим да се угледаш на домишљатост и сналажљивост ракова, али да не наносиш штету ближњима. Јер, такав је онај који своме брату са опаким мислима одлази, те насрће на ближње кад су у каквој невољи, и наслађује се туђом несрећом. Не подражавај оне који су достојни сваке осуде. Задовољи се оним што је твоје. Мудрим људима је сиромаштво, заједно са истинском уме-
16 реношћу хтења, боље од свакога задовољства. Нећу изоставити ни довитљивост и лукавштину октопода, који је у стању да, уз који год камен да се припије, поприми његову боју. Тако да већина риба које пливају ништа не подозревајући, налеће право на њега, мислећи да је камен, и постаје готов плен
17 тога смутљивца.[14] Таква је нарав и у оних који угађају свакоме ко има власт и који се прилагођавају свакој прилици: они немају увек своје мишљење, него се врло брзо мењају, па са целомудренима по-

[13] Елијан, *нав. д.*, 3,29. Плутарх, *Да ли више разума имају копнене или водене животиње?*, 30 (980б).

[14] Аристотел, *нав. д.*, 9,37 (622а).

штују целомудреност, а са развратнима бивају развратни – мењајући своје мишљење према свачијој вољи. Од њих се није лако уклонити, и заштитити се од невоље коју ти могу учинити, јер у стању су да своју лукавост вешто прикрију, одевајући је у плашт дубоког пријатељства. Такве нарави Господ назива *вуцима грабљивим* који се у *оделу овчијем* прикривају.[15] Клони се људи који имају многа и разноврсна лица. Држи се истине, искрености и
18 простоте. Змија је лукава – зато је и осуђена да се вуче по земљи.[16] Праведник је кротак, као Јаков[17]; због тога се и каже: *Настањује Бог кротке у домове.*[18] *Где море велико и широко; ту гмижу без броја, животиње мале и велике.*[19] Али има међу животињама и некакве складне и хармоничне красоте. Не смемо, наиме, о рибама доносити само лош суд, јер има у њих и нешто што је достојно да се човек на то угледа. Како су све врсте риба међу собом разделиле животни простор, те свакој припада онај који јој одговара, и ниједна не ступа у простор оне друге, већ се држи својих граница? Никакав земљомер није поделио њихове поседе; и они нису зидинама ограђени нити су, пак, раздељени међама. Па ипак, свакој риби је сâмо по себи одређено оно што јој
19 погодује. Наиме, у овом заливу једна врста риба проналази себи храну, а у оном друга. И којих је

[15] *Чувајте се од лажних пророка, који вам долазе у оделу овчијем, а унутра су вуци грабљиви. Мат. 7,15.*

[16] *Пост. 3,1 и 14.*

[17] *И Исав поста ловац и ратар, а Јаков беше човек кротак и бављаше се у шаторима. Пост. 25,27.*

[18] *Пс. 68,6.*

[19] *Пс. 104,25.*

риба овде мноштво, тих на другим местима нема. И нема овде никакве планине оштрих врхове упе-рених ка висинама, која би чинила међу, нити какве реке да запречује пролаз, већ постоји некакав закон природе по коме свака врста, према властитим потребама, подједнако и праведно добија оно што јој је за храну потребно.

20 Али ми нисмо такви. Па како да будемо
кад *помичемо старе међе које су поставили оци наши.*[20] Комадамо земљу, прибијамо кућу уз кућу и поље уз поље, како бисмо што закинули од ближњега. Китови знају који животни простор им је од природе одређен да се у њему хране, и заузимају море које је изван просторâ васељене[21], у коме нема острвâ[22] нити са друге стране има икаквога копна.[23] Због тога онуда и не плове бродови, јер ни људска радозналост нити икаква потреба не нагоне морепловце да се одваже да њиме плове. То море су, дакле, заузели китови, који су својом величином налик највећим брдима[24] и, како веле они који су их својим очима гледали, пребивају у својим границама, не наносећи штете ни острвима ни при-
21 обалним градовима. И тако, свака врста риба, као некакве градове или вароши или своје древне постојбине, настањује оне делове мора који су јој додељени. Има, међутим, и неких риба селица – као по

[20] *Приче Солом. 22,28.*
[21] Мисли се на Атлантски океан, где живе китови.
[22] Беседник сматра да у океанима нема острва.
[23] У Василијево доба није се знало за постојање Америке.
[24] Исто то Василије тврди и у *Беседи* VII 31.

некаквом заједничком саветовању оне се упућују на пут, и све се крећу по једном истом знамену. Јер, кад им дође време одређено за мрешћење, оне, покренуте заједничким законом природе, крећу из разних залива и хитро се селе ка Северном мору.[25] И у време тог њихово похода, може се видети како рибе сједињене у јато образују као некакву реку, која од Мраморног мора тече ка Црном мору. Ко их на то подстиче? Какви царски укази? Какве заповести, објављене по трговима, одређују њихово кре-
22 тање? Видиш ли да божанска заповест све испуњава и да управља и најситнијим стварима? Риба се не противи закону Божијем, а ми људи ни Његову спасоносну науку не подносимо. Немој, дакле, презирати рибе, због тога што немају никаквога гласа нити разума, већ се уплаши за себе: ниси ли, можда, противећи се заповести Творца, бесловеснији од свих риба. Послушај рибе, које оним што чине, само што нису казале: ради продужетка врсте крећемо на ову дугу селидбу. Немају оне свога разума, али дубоко у њима урезан је закон природе
23 који им казује шта им ваља чинити. Пођимо, веле оне, у Северно море. Слађа је, наиме, она вода од воде осталог мора, јер се Сунце над њом кратко задржава, и својим зрацима не извлачи из ње све што је питко. Дакле, и морске животиње се радују слатким водама. Отуда рибе често и пливају ка рекама и отискују се далеко од мора. Због тога им је, између свих осталих залива, Црно море најдраже, јер им је погодно да се у њему мресте и да подижу своју

[25] Црно море.

млађ. А кад се у довољној мери испуни оно што су
наканиле, тада се све скупа изнова враћају у своју
24 постојбину. Зашто ли то тако бива? Чујмо од оних
који ћуте.[26] Северно море је, веле они, плитко и
пространо и изложено јаким ветровима, те има мало
обала и дубоких места. Због тога га ветрови лако
могу узбуркати до самога дна, тако да се таласима
мешa и песак који је у дубинама. Оно је, такође,
зими веома хладно и у њега се уливају многе ве-
ликe реке. Због тога и рибе, пошто су се током лета
науживале његових пријатности, кад дође зима опет
хитају ка топлоти дубине и ка сунчаним крајевима,
избегавајући ветровите северне пределе, и налазећи
заклона у заливима који су мање изложени неми-
рима.[27]

25 Видео сам све то, и дивио се у свему пре-
мудрости Божијој. Ако су бесловесне жи-
вотиње у стању да се досете и да се постарају за
свој опстанак; и ако риба зна шта треба да изабере
а шта да избегава, шта да кажемо ми који смо об-
дарени разумом и поучени законом, и који смо
подстакнути обећањем и умудрени Духом, па ипак
се владамо као да смо бесловеснији и од риба? Јер,
оне умеју да се постарају за некакво промишљање
о својој будућности, а ми, немајући никакве наде на

[26] *Они који ћуте* (silentes) су они који више не говоре, односно који су умрли. Беседник овде има на уму древне писце, а пре свих Аристотела. Намерно користи израз *који ћуте* да би га супротставио глаголу *чујмо*.

[27] Аристотел, *нав. д.*, 8,13 (598аб). Опијан, *О рибарењу* 1, 595–604.

будућност, трошимо свој живот у уживању које приличи стоци. Риба преплови толика мора да би неку корист задобила; а шта ћеш на то рећи ти, који живот проводиш у нераду? Нерад је, наиме,
26 узрок свакога злоделања. Нека се нико не претвара да о томе не зна. Усађен је у нама некакав природни закон који нам казује да присвајамо што је добро, а да се туђимо од онога што је штетно. Остаћу и даље код примера морских животиња, јер су свакако пред нама зато да бисмо их испитали. Слушао сам од једнога приморца[28] како морски јеж, који је мала и по свему безначајна животиња, веома често поучава морепловце о томе кад ће море бити мирно а кад се спрема бура. Наиме, кад јеж предвиди да ће ветрови ускомешати море, он се завуче под какав повећи камен, па се ухвати за њега и тако се њише као да је привезан за котву – та тежина га одржава тако да га таласи не могу лако повлачи-
27 ти.[29] Када морепловци угледају тај знак, јасно им је да треба да очекују дување силних ветрова. Никакав астролог и никакав Халдејац[30], који према кретању звезда предвиђа дизање силних ветрова, није јежа томе научио: Господар мора и ветрова је и у ту сићушну животињу усадио јасан знак Своје велике мудрости. Нема тога бића на кога се Божија промисао и старање не односи; Његово вазда будно око све надгледа. Он се уза свако биће налази и свакоме дарује опстанак. Па ако Бог ни јежа није

[28] Кападокија је удаљена од мора и Кападокијци, уопште, веома мало знају о стварима које се тичу мора.

[29] Елијан, *нав. д.*, 7,33.

[30] Видети *Беседу* VI 24, напом. 19.

оставио изван Свога надзора, зар неће надгледати
28 све што је твоје? *Мужеви, волите своје жене*[31], чак и ако сте, пре но што сте ступили у заједницу брака, једно другоме били страни. Свеза природе и спрега свештенога благослова нека буде заједница оних који некада беху удаљени једно од другога. Змија отровница, најстрашнија од свих гмизаваца, ради брака одлази ка морској мурини, па давши јој звиждуком знак о своме присуству, мами је да изађе из дубине ради брачнога парења. И ова се послушно одазива и сједињује са отровницом.[32] Шта хтедох овим рећи? Чак и онда кад је муж груб или кад је преке нарави, жена је дужна сама да сноси терет, и да ни под каквим изговором заједницу не раскида. Насилан је? Ипак ти је муж. Опија се? Ипак је природном везом сједињен са тобом. Груб је и непријатан? Ипак је већ постао твој део, и то онај који је
29 од свих делова најдрагоценији. Но, нека и муж чује савет који њему приличи. Поштујући брачни однос[33], ехидна избацује из себе отров; па зар нећеш и ти, због поштовања према брачној заједници, сваку отврдлост срца и сваку нечовечност одагнати од себе? Или нам, можда, пример ехидне може и на други начин послужити, јер ипак некакву прељубу у природи представља ово парење између гује отровнице и мурине. Нека се, дакле, дозову памети они који посежу за туђим браковима, и нека виде колико су слични гмизавцу. Ја, опет, имам само један циљ, а то је да из свих ових примера изграђујем

[31] *Еф. 5,25.*
[32] Елијан, *нав. д.*, 1,50.
[33] *Исто*, 9,66.

Цркву. Нека обуздају своје страсти они који су разуздани, и нека се поучавају на примерима копнених и морских животиња.

30 Овде ме и моја телесна слабост[34] и поодмакло вече приморавају да своју беседу приведем крају; а ради оних који су вољни да слушају, имао бих да придодам још много штошта што је достојно дивљења: о биљу које расте у мору; о самоме мору; о томе како се морска вода згушњава и постаје со; о томе како драгоцени камен корала у води је трава, а кад је извађен на ваздух, он се стврдне и постаје чврст као камен. О томе зашто је природа у остригу, у најнезнатнију од свих животиња, положила драгоцени бисер. Јер, оно за чим царски ризничари највише трагају, то је по обалама, и спрудовима, и по оштром стењу разбацано, и почива у шкољкама остриге. Како сасе[35] негују своје злаћане власи, какве ниједан сликар досад није успео да наслика? Откуда морски пужеви дарују царевима порфире, које красотом својих боја надма-
31 шују и цвеће у пољу? *Нека врве по води.* И од свега онога што је нужно, шта још није постало? Које то драгоцености нису подарене нашем животу? Неке ствари су створене да служе човеку, а неке да бисмо се кроз њих дивили чуду стварања. Неке су, опет, страшне како би излечиле нашу лењост. *И створи*

[34] Као што је познато, Василије Велики је био болешљив, и упокојио се у четрдесетој години живота.

[35] Елијан, *нав. д.*, 3,29. Плутарх, *Да ли више разума имају копнене или водене животиње?*, 30 (980д).

Бог китове велике.[36] Великима се називају не зато што су већи од рачића и крабе, већ зато што су величином свога тела слични највишој планини[37]: кад плове испод саме површине воде често се од њих
32 може помислити да су каква острва. Због тога што су толико крупни, не проводе своје време по спрудовима нити у близини обала, већ настањују такозвано Атлантско море.[38] Такве су оне животиње које су створене да у нама изазивају страх и чуђење. Кад чујеш да највеће бродове који покретани повољним ветровима хитају пуним једрима, толико лако заустави једна сићушна рибица звана прилепак – тако да брод задуго држи непомичним, те изгледа као да је насред мора[39] пустио корење – зар ти та мала рибица не пружа доказ[40] о самој силини Саздатељевој? Јер, нису страшне само сабљарке и тестераче и морски пси[41] и китови и млатови[42], него је ништа мање страшан и жалац морске раже, чак и кад је ова мртва[43], и морски зец[44], јер и од њих нам
33 тренутно и неизбежно долази погибао. Кроза све те

---

[36] *Пост. 1,21.*

[37] Исто се вели и у VII 20. Елијан (*нав. д.* 13,20) тврди да су китови толико велики да се дешава кад плутају по површини воде да у њих ударају громови, као што ударају у планинске врхове.

[38] Елијан, *нав. д.*, 9,49.

[39] *Исто*, 1,36. Опијан, *нав. д.*, 1,217–234. Аристотел приповеда да су и у његово доба људи приписивали магичне особине тој сићушној рибици, али он сам у то није веровао (*нав. д.* 2,14).

[40] *Исти доказ* који пружају и големи китови.

[41] Аристотел, *нав. д.*, 6,11 (566б). Елијан, *нав. д.*, 1,54.

[42] Аристотел, *нав. д.*, 2,15 (506б). Елијан, *нав. д.*, 9,49.

[43] Аристотел, *нав. д.*, 1,5 (489б). Елијан, *нав. д.*, 1,56.

[44] Елијан, *нав. д*, 2,45 и 16,19. Плутарх, *Да ли више разума имају копнене или водене животиње?*, 35 (983).

примере Саздатељ хоће да подстакне у теби будност, како би, са надањем у Бога, измакао свим опасностима које ти долазе од ових риба. Но, вратимо се из тих морских дубина и притекнимо на сухо; јер су нас чудеса стварања једно за другим заносила, па су нас, као какви таласи, својим сталним и наизменичним насртајима приморала да се наша беседа занима подводним стварима. Без обзира на то што им се ја дивим, може се десити да наш ум, не нашавши на копну већа чудеса од ових, попут Јоне[45],
34 опет притекне ка мору. Изгледа, пак, да је моја беседа, обревши се међу небројеним чудесима, заборавила на меру, и као да јој се десило оно што се дешава и морепловцима на отвореном мору: немајући по чему да одреде своје кретање, често не знају колики пут су превалили. Чини се да се то и нама догодило: док је беседа хитала од једне ствари ка другој, изгубила је осећање о томе колико много је речено.[46] Но ако ово часно слушалиште и има жеље за слушањем, па све и ако је повест о чудесима Господњим пријатна слуху Његових слугу, ипак ћемо своју беседу овде укотвити и сачекаћемо дан како
35 бисмо протумачили оно што је преостало. Устанимо сада сви и заблагодаримо за све што је овде речено и заиштимо да се оконча и оно што је прео-

[45] *Јона 1,3.*

[46] Ове речи показују да је ова беседа дужа од уобичајених. Па ипак је она, заједно са IV, краћа од осталих. Вероватно је онај део који је садржан у VII 30–32, а који је само укратко препричан, у рукопису био много развијенији, те је беседа уистину била дужа. Касније, пошто га је болест на то приморала, Василије је скратио своју беседу, а неизмењеним је оставио само епилог где се и налази ова игра речима.

стало. Кад за вечером будете, нека ваши разговори за трпезом буду беседа коју вам ујутро и увече говорих. Имајте на уму ове ствари и кад вас сан обузме, па и у сну уживајте у благоразумности онога што је на дану, како бисте могли рећи: *Ја спавам, а срце је моје будно*[47], истражујући *закон Господњи... дан и ноћ*[48]; Њему слава и власт у векове векова. Амин.

[47] *Пес. над пес. 5,2.*
[48] *Пс. 1,2.*

Осма беседа

1 *Потом рече Бог: Нека земља пусти из себе душу живу по врсти својој, стоку (четвороножну) и гмизавце и звери (земаљске) по врстама њиховим. И би тако.*[1] Дође заповест ходећи по сухом путу[2] и земља се окити украсом какав јој доликоваше. Претходно је речено: *Нека врве по води душе живе*[3]; а сада: *Нека земља пусти из себе душу живу*. Зар земља има душу? Зар имају право заблудни манихејци[4] који уче како земља има душу? А пошто је Бог рекао: *Нека земља пусти из себе*, није она сама произвела из себе нешто што је у њој почивало одраније, већ Онај који је ту заповест издао, Он јој је подарио и силу да може из себе пу-
2 стити душе живе. Јер, ни кад је земља чула заповест: *Нека изникне из земље трава, биље и дрво родно*[5], није она пустила из себе траву која је у њој била скривена; нити је палму или храст или кипарис најпре држала скривене негде доле у својим лагумима, па их је потом извела на површину. Но божанска реч се налази у природи свега што постаје.

---

[1] *Пост. 1,24.*

[2] *Ходећи по сухом путу*; смисао ових речи је следећи: осталих дана заповест Божија је походила небо и море – данас је коначно доспела и до копна.

[3] *Пост. 1,20.*

[4] Јеретици. Види *Беседу* II 17, напом. 14.

[5] *Пост. 1,11.*

Речено је: *Нека изникне из земље*; не да би она испустила оно што у себи има, већ да би стекла оно чега нема, а Бог јој је подарио силу да то оствари. Тако је и сада речено: *Нека земља пусти из себе душу*, не некакву која тобоже у њој већ почива, већ
3 коју јој је Бог, Својом заповешћу, предао. Уосталом, учење манихејаца може се окренути и против њих самих. Јер, ако је земља пустила из себе душу, зар је онда остала без душе? Но, њихова мрска наука се по томе и познаје. Па ипак, зашто је водама заповеђено да пусте да *врве по њима душе живе*, а земљи да пусти из себе *душу живу*? Можемо, дакле, закључити да је природа водених животиња, како се чини, несавршенијега живота, јер оне свој живот проводе у густини воде. У њих је, наиме, и слух отежан, и слаб им је вид јер гледају кроз воду; и нема код њих никаквога памћења или уобразиље
4 или познања оних ствари које чулно опажају. Због тога приповест показује да телесни живот водених животиња на неки начин управља њиховим душевним кретњама; док код копнених животиња, пошто су оне савршенијега облика живота, души припада свако вођство. Јер код њих су и чула тананија; а код већине четвороножних животиња постоји оштро запажање онога што их окружује, и тачно сећање на оно што је прошло. Према томе, кад су водене животиње у питању, изгледа да су најпре саздана њихова тела у које је потом душа усађена (јер су гмизавци са *душом живом* из воде изведени), а кад су копнене животиње у питању, заповеђено је да постане душа која ће образовати тело, тако да оне које живе на земљи, попримају нешто више од

5 пуке животне силе. Бесловесне су, наравно, и копнене животиње; али, ипак, свака од њих, гласом који јој је природа подарила, може показати много тога што јој је на души. Јер, својим гласом могу изразити и радост, и тугу, и осећање препознавања, и недостатак хране, и одвојеност од себи сродних животиња, и небројено мноштво других стања. Водене животиње не само да су безгласне, већ се не могу ни припитомити или нечему научити, и ни од какве користи не могу бити у човековом животу. *Во познаје господара својега и магарац јасле господара својега*[6]; док риба никад неће упознати онога ко је храни. Магарац се може навићи на познати глас. Познаје и пут којим је често ходио; а дешава се, понекад, да буде водич и човеку ако се овај изгуби на друму. И каже се да нема ниједне копнене животиње која поседује такву оштрину слуха.

6 Која од морских животиња би могла да се мери са злопамћењем и срдитошћу и дуготрајним гневом камила? Јер, ако је некада давно ударена, камила дуго времена чува у себи јарост, па кад јој се укаже каква прилика, узвраћа зло ономе који ју је ударио. А ви, осорни, који злопамћење гајите као врлину, почујте чему сте налик кад незадовољство према ближњему, као искру запретану у пепелу, чувате толико дуго, све док не нађете какву запаљиву твар, и онда своју јарост распалите као огањ.

7 *Нека земља пусти из себе душу живу.* Зашто земља пушта из себе *душу живу*? Да

[6] *Ис. 1,3.*

би ти научио у чему је разлика између душе животиње и душе човека. Нешто касније ћеш сазнати и како је саздана човекова душа. Сада слушај наук о души бесловесних животиња. Писано је, наиме, да је *душа сваке животиње у крви*[7]; но крв, кад се згусне, претвара се у тело; а тело кад иструли разлаже се у земљу; отуда се може закључити да је душа животињска нешто земљано. *Нека земља*, дакле, *пусти из себе душу живу*. Погледај само како су међусобно повезани душа и крв, крв и тело, тело и земља; и опет, разложивши тај њихов след, крени уназад, од земље до тела, од тела до крви, од крви до душе; и наћи ћеш да је животињска душа у ствари земља.
8 Немој мислити да је она по свом постанку старија од постања тела у коме почива, нити да она занавек опстаје, и пошто се тело разложи. Држи се подаље од брбљарија *значајних* философа који се не стиде да тврде како су њихове душе истоврсне са псећим душама, и који веле да су некада постојали и као жене, или жбун, или морске рибе.[8] Ја, опет, нећу рећи да су они кадгод били рибе, већ кажем, и изричито тврдим, да су они, који су ово могли написати, бесловеснији и од риба. *Нека земља пусти*

[7] *Лев. 17,11.*

[8] Тај *значајни* философ који је говорио да је путем сеобе душе (= метемпсихозе) постојао и као жена и као жбун и као морска риба, био је Емпедокле. Василије узима у обзир Д. Лаертија (*нав. д.* 8,77), где овај за Емпедокла вели: „Душа прима различите облике животиња и биљака. Зато каже:

Био сам једном и дечак и девојка, жбун и птица,
и риба која скаче из мора."

9 *из себе душу живу.*[9] Можда ће се многи од вас запитати због чега сам усред толико жустрог говора наједанпут заћутао и дуго времена тако остао. Свакако, међутим, да онима марљивијима неће бити непознат разлог мога безгласја. Како и могу рећи да им је непознат, кад су стали да се међусобно гледају и да измењују знаке, чиме су ме подсетили да се вратим ономе што је у беседи пропуштено? Јер, изоставили смо читав један род створења, и то никако најмањи; а умало не одох даље у својој беседи, оставивши га у потпуности неиспитаним. Речено је, наиме: *Нека врве по води душе живе по врстама њиховим, и птице нека лете изнад земље под*
10 *свод небески.*[10] О животињама које у води пливају, говорили смо синоћ, колико нам је то време допуштало. Данас смо прешли на испитивање копнених животиња. Но, утекла нам је она птица[11] која је између једних и других. Морамо, дакле, учинити оно што чине и сви заборавни путници: ако се десило да су заборавили нешто од важних ствари, па чак иако су превалили велики пут, враћају се поново на исто место, подносећи умор путовања као заслужну казну за своју немарност; тако и ми, како ми се чини, треба изнова да кренемо истим путем. Тим пре што није неважно оно што смо изоставили, као што можете видети, већ представља једну трећину животињског царства; јер, постоје три рода живо-

[9] На овом месту је Василије прекинуо своју беседу, и дуго је ћутао.

[10] *Пост. 1,20.*

[11] Беседник хоће да каже: „Заборавили смо, наиме, на свет птица".

тиња: копнене животиње, птице и водене животи-
11 ње. *Нека врве*, вели, *по води душе живе (по врстама њиховим), и све птице нека лете изнад земље под сводом небеским (по врстама њиховим)*. Зашто је заповеђено да и птице настану из воде? Зато што постоји некакво сродство између оних животиња које лете и оних које пливају. И као што рибе секу воду, пливајући унапред померањем пераја и управљајући своје кружење и праволинијско кретање померањем репа, исто то можемо видети и код птица, које на сличан начин уз помоћ крила плове по ваздуху. Дакле, пошто је пливање заједничко својство свакој од ових врста, заједничко је и њихово происхођење
12 из воде. Изузевши само то да нема ниједне птице која је без ногу, јер свакој од њих храна долази од земље и вазда им је за то неопходно потребна помоћ ногу. Наиме, грабљивицама за хватање плена служи бритког њихових канџи; а другим птицама је, и за налажење хране и за сваку другу животну потребу, дарована неопходна употреба ногу. Мало је птица у којих су ноге слабе, и које не могу ни да ходају нити икакав плен да ухвате себи за храну; као што су ласшавице које уз помоћ ногу не могу ни да ходају нити да лове, и такозване чиопе[12], које се хране оним што лети по ваздуху. Уместо да користи ноге, ласшавица у своме лету скоро да дотиче земљу.

13 Постоји, дакле, мноштво врста и међу птицама, па ако би се неко подухватио да о њима говори истим начином којим смо делимично

[12] Аристотел, *Прича о животи*. 1,1 (487б).

испитивали рибе, нашао би да је један назив *птице*, а да је, ипак, безброј њихових врста, кад су у питању величина и облик и боје; а неизрециве су разлике међу њима кад је у питању њихов начин живота, њихови поступци и наваде. Неки су, наиме, већ покушавали да надену име свакој од њих, како би се звучношћу каквог необичног и чудног имена показало својство сваке поједине врсте. Тако су неке летачице назвали реткоперницима, као што су орлови; неке кожокрилцима, као што су слепи мишеви; неке праховкама, као што су осице; неке, опет, тврдокрилцима, као што су бубе, и све оно што се најпре рађа у ларвама и каквим омотачима, а онда,
14 разваливши чауру, бива слободно да полети.[13] Али нама ће општи називи птица и њихова подела од стране Писма на чисте и нечисте[14], бити довољан знак за одређивање својстава појединих врста. Другачија је, дакле, врста птица месождера, те је другачија и њихова телесна грађа која је погодна њиховом начину прехране: имају оштре канџе, савијен кљун, хитра крила, како би плен лако зграбиле и рашчеречиле га себи за храну. Посве је другачија телесна грађа у оних птица које се хране зрневљем; а другачија у оних које се хране свим и свачим. Па и међу њима је мноштво разлика. На пример, неке од њих радо живе у јатима, а неке, као грабљивице

[13] Јасно је да Василије, као и сви древни писци, под изразом *птице* подразумева и птице и слепе мишеве и инсекте. Аристотел, *нав. д.*, 1,5 (490а).

[14] *Чистим* животињама Писмо назива оне које је старозаветни Бог дозволио Своме народу за јело, а *нечистима* оне које је забранио.

не[15]; ниједна од њих, наиме, никад у друштву не живи, осим у доба парења. Но безброј других птица, као што су голубови, ждралови, чворци или чавке, изабира себи дружевни живот.[16] Па и међу њима, опет, неке немају предводника и на неки начин су самосталне, док друге, попут ждралова[17], пристају
15 да се потчине вођи. Има међу њима и једна друга разлика, по којој се неке птице не селе и остају привржене једноме месту, а друге имају обичај да мењају место те да се, пред зиму, селе у далеке крајеве. Кад их човек отхрани, многе птице постају питоме и могу се ухватити у руку, али не и оне најслабије, које због свог претераног опреза и бојажљивости не допуштају да их ико руком додирује. Али има и неких птица које пристају на то да заједно са човеком живе у истим кућама. Неке живе по
16 планинама, а неке воле пуста места. Велика је разлика и што се тиче гласа сваке од њих. Јер, неке птице су брбљиве и говорљиве, а неке су ћутљиве. Неке су певачице и могу да извијају разне гласове, а неке су без гласа[18] и не могу да певају. Неке су у стању да подражавају звукове, било да им је дар подражавања дат од природе, било да су га стекле вежбањем. Неке од њих, опет, испуштају гласове који су једнолични и не мењају се. Петао је поно-

[15] Аристотел, *нав. д.*, 1,1 (488а).

[16] *Исто*, 1,1 (487б–488а). Није сасвим јасно на основу чега беседник дели птице на оне које живе у *јатима* и оне које су *дружевне*. Можда, по његовом мишљењу, неке од њих живе у паровима у великим јатима, а неке су, опет, у јатима, али без одговарајућег пара мужјака и женке.

[17] *Исто*, 1,1 (488а).

[18] *Исто*, 1,1 (488а).

сит; паун је гордељив[19]; голубови и кућевне кокоши су похотљиви[20], јер се сваки час паре. Лукава и завидна је препелица[21], јер на погубан начин ловцима помаже да шчепају плен[22].

17 Безбројне су, како рекох, разлике и по питању њиховог поступања и начина живота. Има међу тим бесловесним бићима и неких која живе уређеним друштвеним животом – ако је својство друштвенога живота у томе да делатност сваког појединца доприноси заједничком циљу – као што се то може опазити код пчела. Јер, оне заједнички пребивају у кошници, и заједнички из ње излећу, а један је и посао којим се све занимају. Но, највеће чудо је то да се својих дела машају вођене од стране некаквога цара и заповедника, и никад се не одважују да се ка ливадама упуте пре но што
18 виде да је цар започео са летењем. Овога цара оне не бирају већином гласова (јер често се дешава да због своје неразумности народ најгорега међу собом изабира за вођу); нити он бацањем коцке стиче власт (јер случај који коцкама управља нема разума, те се често збива да на власт доводи онога који је најгори од свих); нити он због отачког прејемства седи

[19] Елијан, *О животи.* 5,21.
[20] *Исто*, 3,5.
[21] *Исто*, 3,5 и 4,1.
[22] Василије има на уму оно што пише Аристотел (*нав. д.* 9,8, 614а) да је мужјак препелице веома завидљив – наиме, кад женка крештањем позива мужјаке, онај који први стигне уђутка је да је остали мужјаци не би чули и да не би дошли; и паре се са толиком страшћу и заслепљеношћу (то беседник мисли кад каже *погубно*) да се дешава да налете на ловце.

на царскоме трону (јер такви су махом неодгојени и ни за какву врлину не знају, јер су окружени негом и ласкањем); већ овај цар по својој природи има преимућство над свима, пошто се он и по величини и по облику и по својој кроткој нарави разли-
19 кује од осталих пчела. Наиме, и цар има свој жалац, али га не користи за одбрану. То су некакви неписани закони природе који кажу да не кажњавају они који су на највишој власти.[23] И зато се пчеле, које не следе пример свога цара, убрзо покају због своје непромишљености, јер кад некога својим жалцем убоду, одмах умиру. Нека чују ово хришћани којима је дата заповест: *Никоме не узвраћајте за зло,*
20 *већ победите зло добрим.*[24] Угледај се на својеобразност пчеле која, не наносећи никоме штету и не уништавајући туђе плодове, прави медно саће. Јасно је, дакле, да восак сакупља са цветова, док мед, узевши својим устима течност која је као роса разасута по цвећу, односи и излива у саћа. Отуда је мед испрва течан, а затим временом сазрева и задобија своју густину и сласт. Велику и заслужену хвалу нашла је пчела у Причама Соломоновим, где је *мудром* и *вредном* названа[25]; јер толико марљиво сабира храну (*која се њеним трудом,* вели, *царевима и простима за здравље прибавља*)[26], и тако је мудро уредила спремиште меда (јер истањује восак у танку опну и тако слаже чашице саћа да буду тесно једна уз другу) да спој тих малих чашица буде потпо-

[23] Елијан, *нав. д.*, 1,60 и 5,10.
[24] *Римљ. 12,17* и *21.*
[25] *Приче Солом. 6,8а* и *8б.*
[26] *Приче Солом. 6,8б.*

21 ра целоме сађу. Јер, сваки од тих отвора налази се уз неки други, те их некаква танка опна истовремено и раздваја и спаја. Затим су те ћелије међусобно тако поређане да образују два или три спрата. И пчела пази да не начини чашицу тако да излази на два краја сађа, како се течност, због своје тежине, не би излила напоље.[27] Имај на уму и то како су достигнућа геометрије за премудру пчелу нешто успутно.[28] Јер, све ћелије у сађу су шестоугаоне и равностране, и постављајући их једну изнад друге пчела их не наставља у правој линији, да не би ослабило њихово данце, јер би се тако ослањало на празнину; него странице доњих шестоуглова служе као основа и потпора горњим данцима, тако да она безбедно могу поднети тежину која је у њима, и да свака чашица може задржати властиту течност.[29]

22 Кад бих само могао да ти тачно опишем сваку особеност појединих птица и њиховога начина живота. Како ждралови, рецимо, преко ноћи наизменце држе стражу: док остали спава-

[27] Као што су данас цистерне или танкери у својој унутрашњости подељени на мање коморе, како се тежина не би као целовита маса нагло преносила са једног краја на други и вршила велики притисак на спољне зидове. Исто је и са ћелијама у медном сађу.

[28] Елијан, *нав. д.*, 5,13.

[29] Двоспратне ћелије меднога сађа нису управо једна изнад друге, тако да чине једну цевчицу, већ је средиште сваке ћелије горњега спрата у оној тачки где се спајају три ћелије које су испод, а то схематски приказано изгледа овако:

ју, један од њих кружи уоколо, пружајући осталима безбедан сан[30]; а затим, кад се наврши време његовог стражарења, он само закричи и преда се сну, а други га одмени и са своје стране му узврати пружајући му безбедност. Исти такав ред можеш приметити и у њиховом лету. Јер, сваки пут неко други преузима вођство, па пошто неко време предводи лет, одлази на зачеље јата, препуштајући вођство
23 пута некоме другоме. Изгледа, наиме, као да ждралови нису далеко од разумне свести. Јер, тако чинећи сви у исти час долазе у ове крајеве; а исто тако, на један знак, сви у исти мах и одлазе. На том путу их као чувари прате наше домаће вране, и тако их испраћају, те им, како ми се чини, пружају и заштиту од других непријатељских птица. Доказ за овакву тврдњу је најпре чињеница да се у то време нигде ниједна врана не може спазити, а затим то што се вране са тога пута враћају све у ранама, а то су јасни знаци сукоба и борби. Ко им је, дакле, одредио законе гостољубља? Ко им је запретио оптужбом да ће бити као војни бегунци, ако пратњу буду напустиле? Нека то чују они који гостима нису
24 ради, и који затварају своја врата те зими и ноћу не дају уточишта странцима. Старање којим ждралови окружују оне који су остарили, довољно је да покаже нашој деци, само ако имају воље да слушају, како своје родитеље треба волети. Но свакако да нема никога ко је толико безуман да не сматра срамотним да по добродетељи заостаје за овим посве бесловесним птицама. Јер, кад се њиховом ро-

[30] Елијан, *нав. д.*, 3,13.

дитељу од старости истроши перје, ждралови стају укруг и постављају га између себе, грејући га својим перјем, те му и изобилну храну прибављају; па му чак, колико је то могуће, и при летењу помажу, подупирући га благо својим крилима са обе стране. Свакоме је, дакле, познато да неки људи за узвраћање добрих дела кажу: *узвратити као ждрал*[31].
25 Нека нико не нариче због свога сиромаштва; и нека не очајава над својим животом онај који нема никаквога имања, већ нека се угледа на довитљивост ластавице. Наиме, кад зида своје гнездо, она сламчице доноси у кљуну; а пошто блато не може ногама захватити, кваси у води крајеве својих крила, а затим их меће у најситнију прашину, и тако начини блато које јој је од користи; па затим сламчице слаже једну на другу, лепећи их блатом као каквим лепком, те у томе гнезду подиже своју младунчад.[32] Ако се деси да им неко очи избије, она има некакву природну лекарију, којом је у стању да вид својих птића поврати у здраво стање. Нека те ово поучи да не би због сиромаштва допао до каквог злодела; но када се обретеш и у најгорој беди, немој одбацити сваку наду, и седети залудно и неделатно, већ прибегни Богу Који, пошто толико дарује ластавици, много више даје онима који Га из свега срца призи-
26 вају у помоћ. Зимороткa је морска птица. Обичај је у ње да се гнезди на самој обали и да своја јаја полаже на песак; а гнезди се средином зиме, кад море многим и снажним таласима запљускује обалу. Тих

[31] *Исто*, 3,22. Плутарх, *Да ли више разума имају копнене или водене животиње?* 4 (962е).
[32] Плутарх, *нав. д.*, 10 (966де). Елијан, *нав. д.*, 3,24.

седам дана, међутим, кад зиморотка полаже своја јаја, утишају се ветрови и умирују се морски таласи. Дакле, она за само седам дана излеже своје птиће. Но, пошто им је и храна потребна, дарежљиви Бог је тим сићушним животињама даровао и других седам дана, како би младунчад стасала. Тако да морепловци, знајући за све ово, овај период на-
27 зивају *данима зиморотке*[33]. Сви ти природни закони установљени су промишљањем Божијим о бесловесним животињама, како би те подстакли да ишташ од Бога оно што ти је на спасење. Према томе, која од ових чудесних ствари се не збива због тебе, који си по слици Божијој постао, кад се због једне сићушне птичице обуздава големо и страшно море, примајући заповед да се успокоји усред зиме.

28 Вели да грлица, ако се икада деси да свога друга изгуби па остане сама и удова, неће да ступи у заједницу са другим, већ због успомене на некадашњег брачног друга, остаје усамљена.[34] Нека почују жене како је, чак и међу бесловесним животињама, часност удовиштва достојнија од неприличја многобрачности.[35] Нема неправед-

[33] Аристотел, *нав. д.*, 5,8 (542б). Елијан, *нав. д.*, 1,36.

[34] Беседник овде, наравно, нема на уму развод, већ удовиштво које је смрт донела, што се из наставка може закључити. То исто Елијан вели и за грлицу и за врану. Види Елијан, *нав. д.*, 10,3; 3,9.

[35] Василије под овим подразумева други брак. Нови Завет, а нарочито апостол Павле, уче да је удовиштво изнад другога брака (будући да човеку који је ступио у други брак није било допуштено да буде свештеник или епископ, а жена није могла да буде ђаконица), али су други брак ипак сматрали допуште-

нијег од орла кад је у питању подизање птића. Јер, пошто излеже два орлића, он једнога од њих крилима гура из гнезда докле га на земљу не избаци – усвајајући само онога другога – те тако, пошто му је потребан велики труд да их оба прехрани, он одбацује властити пород. Но, кажу да белорепи орао не допушта да овај орлић угине; већ га узме к себи
29 и подиже га са својим птићима.[36] Такви су и они родитељи који, тобоже због сиромаштва, своју децу избацују из дома или они који, при деоби наследства, својој деци не остављају равне части. Јер, праведно је, као што су свакоме од њих подједнако подарили живот, тако и средства за живот свакоме од
30 њих да дају равноправно, и на равне части. Немој се угледати на суровост птица у којих су канџе повијене: кад спазе своје птиће како покушавају да се одваже на летење, оне их сместа избацују из гнезда, бијући их и гурајући их крилима, и не показују више никакво старање о њима. Достојна је хвале љубав коју врана гаји према својим птићима, јер и кад су већ у стању да лете, она их прати, хранећи и негу-
31 јући их за дуго време. Много је врста птица којима, да би зачеле, није потребно никакво парење са мужјаком. И док код других птица неоплођена јаја бивају неродна, веле да белоглави суп без икаквог

ним. Као што су девственост сматрали много узвишенијом од брака, па ипак су брак прихватали као прихватљив и доличан за хришћане. Василије је, што се и из овог и из других места може видети, био велики противник другога брака и о њему је говорио веома оштро. Он га додуше не одбацује, али га назива *нейриличјем* и *мнгобрачношћу* и намеће озбиљне епитимије онима који ступају у други брак. (Види IX 17 и *Писмо* 25,4).

[36] Аристотел, *нав. д.*, 6,6 (563а); упор. са 9,32 (618б).

парења углавном полаже плодна јаја; и поред тога супови знају да живе веома дуго, јер се њихов живот често протеже и до сто година.[37] Ово нарочито запамти између свих прича које си о птицама чуо, па ако се некада деси да видиш неке људе који се подсмевају тајни наше вере, па кажу како је немогуће и како је изван закона природе да девојка роди, а да се њено девојаштво очува нетакнутим, сети се да је Онај, Који је благоизволео да *лудошћу проповеди* спасе оне који верују, унапред устројио небројене природне доказе који потврђују веру у оно што је противно уму.

32 *Нека врве по води душе живе, и све птице нека лете изнад земље под сводом небеским.* Птицама је, дакле, заповеђено да лете *изнад земље*, јер све оне своју храну налазе на земљи, односно *под сводом небеским*, како смо малочас прочитали; *небо* се, пак, овде тако назива јер се ваздух *може видети*[38], а *свод* се тако назива јер је ваздух над нашим главама нешто сабијенији у поређењу са телом етера и гушћи због испаравања која оздо долазе. Пред тобом је, дакле, небо украшено, земља у сваковрсну дивоту одевена, море накићено својим породом, ваздух преиспуњен птицама које по њему
33 лете. А ти, који си трудољубив, сети се да је заповешћу Божијом све из небића приведено у биће, па чак и оно што сам у својој беседи сада пропустио да поменем, избегавајући да се тиме сувише задржавам, како неко не би помислио да сам прекорачио

[37] Елијан, *нав. д.*, 2,46.
[38] Исто се каже и у III 38.

сваку меру. Запажајући у свакој ствари премудрост Божију, немој никад престати да се дивиш и да кроз свеколику творевину славиш њеногa Творца. И тако, у мраку имаш ноћне птичије врсте; а на светлости оне које се хране по дану.[39] Слепи мишеви, рецимо, и сове и ејуге спадају у ноћне птице. Па ако ти се некада деси да ти сан не долази на очи, довољно ти је да се њима позабавиш и да посматраш њихове наваде, па ћеш прославити њиховога
34 Творца. Како је будан славуј кад полаже јаја и целе ноћи не утихне његово појање. Како је слепи миш у исти мах и четвороножац и птица. Како он једини од птица има зубе, и попут четвороножаца рађа живе младе; и лети по ваздуху, иако нема перја на крилима већ некакву кожну опну. Како је, дакле, и овај створ по својој природи дружеван; наиме, слепи мишеви, као да образују какву гривну, држе се један за другога и један о другоме висе; међу нама људима тешко да се ово може остварити, јер многи радије изабирају издвојеност и посебност него за-
35 једницу и јединство. Како очима буљине наликују они који се занимају испразном мудрошћу. Јер, и њен вид преко ноћи ојача, а како сунце гране, она обневиди. Тако је, наиме, и њихов ум бритак за созерцање каквих залудних ствари, али кад је у питању поимање истинске светлости, њима се тада замагљује вид.[40] Током дана ти је посве лако да одасвуд сабираш разлоге за дивљење Творцу. И како те кућевна птица јутром буди на рад, дајући ти својим кречањем на знање да ће свакога часа изаћи

[39] Аристотел, *нав. д.*, 1,1 (488a).
[40] Упор. *Беседу* I 15.

сунце, иако је оно још далеко; и како петац рани
зором заједно са путницима, и изводи земљоделце
36 на жетву. Како је будан гушчији род, и како има
изоштрена чула за оно што је скривено, јер некада
давно гуске су и царски град спасле, јавивши грађанима како некакви непријатељи, копајући невидљиве и тајне подземне канале, настоје да се дочепају зидина Рима.[41] У ком птичијем роду природа није показала неку нарочиту чудесност? Ко је белоглавим суповима унапред објавио смрт међу људима, кад ови дижу своје војске једни против других? Па можеш видети небројена мноштва јата орлова како следе за војничким бивацима, јер они по готовости оружја закључују шта ће се догодити. То, наравно, ни по чему није далеко од људскога размишљања.[42]
37 Како да ти испричам о великој најезди скакаваца, која се сва на један знак диже и, освојивши читаво пространство земље, не дотиче се плодова пре но што чује божанску заповест? Како за њима следи селевкис[43], који је лек за ту пошаст, и чија моћ прождирања скакаваца нема краја, јер човекољубиви Бог је ради људскога добра његову природу саздао

[41] Диодор Сицилијанац (*Истор. библ.*, 14, 116,6), Тит Ливије (*Ab urbe condita* 5, 47, 2–4) и Елијан (*О животи.* 12,33) наводе исти историјски догађај. Наиме, кад су 390. године пре Хр. Келти или Галаћани опседали Рим, иако су били исцрпљени од глади, Римљани нису хтели да поједу Херине свете гуске које су биле гајене на Капитолу, акрополи Рима и у Зевсовом храму. Хера их је зато *наградила*: кад су Келти једне ноћи успели да продру у Капитол, налетели су право на гуске и уплашили их. Оне својим гакањем пробуде стражаре и тако ови успеју да благовремено изагнају Келте.

[42] Елијан, *нав. д.*, 1,46.

[43] Птица која се храни скакавцима.

незаситом. На који начин цврчак изводи своју песму, и како је он око поднева распеванији, пошто своје цврчање производи увлачењем ваздуха које
38 настаје због ширења његових прсију? Но очито је да својим речима више заостајем за чудесима птица, него што бих заостајао кад бих имао ноге као што су њихове и кад бих покушао да их достигнем у брзини. Кад видиш птице које се називају инсектима, као што су пчеле и осице (а инсектима се називају јер се на њима одасвуд некакви зарези могу назрети), сети се да у њих нема ни дисања ни плућа, већ ваздух увлаче целим телом. Па стога, кад у какво уље упадну, они одмах угину, јер им се поре на телу зачепе; међутим, ако их неко одмах прелије сирћетом оне сместа поново оживе, јер им се дисајни путеви отварају. Бог наш, дакле, није саздао ништа што премашује потребе нити је изоставио ништа
39 од онога што је за живот нужно. Ако обратиш пажњу на оне птице које радо живе у води, наћи ћеш да је другачија грађа њиховога тела; ноге им нису расцепљене као у вране, нити попут грабљивица имају повијене канџе, већ су им ножице широке и имају опну међу прстима, како би лакше пливале по води, тако што тим опнама на ногама као каквим веслима потискују течност. Ако погледаш како лабуд свој врат загњури у дубину и оданде вади храну за себе, тада ћеш схватити да је премудрост Творчева саздала његов врат дужим од ногу, да га попут какве удице може спустити и дохватити храну која је скривена у дубини.

40 Речи Светога Писма, читане просто, представљају некакве кратке реченице: *Нека пусти вода из себе птице које лете изнад земље под свод небески.* Али тек кад се смисао ових речи испита, тада се открива велико чудо премудрости Творца. Колико ли је разлика међу птицама предвидео? Како је све те птице по врстама раздвојио? Како је свакој врсти различита својства подарио? Ни цео дан не би ми био довољан да вам опишем сва чудеса која се у ваздуху збивају. Али чека нас копно да нам покаже звери и гмазове и стоку, и спремно је да нам представи ствари које у истој мери заслужују нашу пажњу као и растиње и пловне врсте и све
41 птице. *Нека земља пусти из себе душу живу, стоку и звери земаљске и гмизавце, по врстама њиховим.*[44] Шта велите ви који не верујете Павлу кад говори о томе да ћемо се при општем васкрсењу изменити, а можете видети како многе ваздушне животиње мењају своје облике? Као што се прича за некаквог идијског црва који има рогове: како се он најпре претвори у лутку, затим постане ларва, па се ни у томе облику не зауставља, већ задобија мека и широка крилца. Па зато, жене, кад седите и упредате оно што су ти црви произвели[45], односно свилене нити којима сте се од Азијата[46] снабделе како бисте

[44] *Пост. 1,24.*

[45] Аристотел, *нав. д.*, 5,19 (551б). Види и Ambrosius, *Hexaëmeron* 5,23,77 (PL 4,252б), где овај скоро преводи Василија Великог.

[46] Јапанци, Монголи, Кинези. Они су у то доба Византију снабдевали свилом. Тек у време Јустинијана послати су неки монаси у оне крајеве, где су се научили гајењу свилене бубе. Враћајући се у Византију они су крадом, у унутрашњости сво-

од тих нити начиниле меку одећу, сетите се само како се та животиња мењала, па нека вам тада буде јасна слика општега васкрсења и верујте у измену
42 коју Павле обећава свакоме од нас. Схватам, мећутим, да сам иступио из уобичајене дужине беседе. Наиме, кад се обазрем на мноштво овога што је речено, видим да сам прекорачио меру; но кад, опет, бацим свој поглед на обиље мудрости која је у творевинама скривена, мислим да своју приповест још нисам ни започео. Па и поред тога, не би вам било без користи да вас дуже задржим. Јер, шта бисте чинили све до вечери? Не призивају вас они који приготовљују трпезе; не очекују вас гозбе. Због тога, ако вам је по вољи, дајте да се до конца држимо телеснога поста, како бисмо тиме развеселили
43 своје душе. Довољно си угађао уживању свога тела, данас остани у служби душе. *Теши се Господом, и учиниће ти што ти срце жели.*[47] Ако за богатством чезнеш, имаш богатсво духовно: *Судови су Господњи истинити, праведни колико год их има. Бољи су од злата и драгог камења.*[48] Ако су ти, опет, мили уживања и наслада, имаш пред собом речи Божије; оне су човеку, који има здраво духовно чуло, *слађе*
44 *од мела који тече из саћа.*[49] Ако вас распустим, и окончам ово сабрање, неки од вас ће одмах потрчати за коцком, а тамо су псовке и страшне препирке

јих штапова, донели са собом и свилену бубу, јер су Азијати строго забрањивали њен извоз, како би имали монопол над производњом свиле.

[47] *Пс. 37,4.*

[48] *Пс. 19,9–10.*

[49] *Пс. 19,10.*

и помама за новцем. Тамо је присутан демон који уз помоћ обележених коцкица[50] распаљује страст играчâ, премештајући једне те исте паре час код једнога, а час код другога: сада је један понесен победом, а други је због тога утучен, а онда се, опет, овај друг-
45 ги горди због победе, а онај је потиштен. Каква је корист некоме да пости телом, а да је његова душа преиспуњена безбројним злима? Онај, међутим, који се не коцка, али ипак све време тамо проводи, неће ли и сâм говорити залудне речи? Шта ли све неумесно неће чути? Јер, онима који траће своје време, доколица која је без страха Божијега, постаје учитељ свакога лукавства. Можда ћете, ипак, некакву корист пронаћи у мојим речима; а ако и не пронађете, макар то што се овде налазите довољно је да не упадате у грех. Стога, што вас више овде
46 задржавам, то вас више држим изван зала. Ономе који добронамерно расуђује довољно је и ово што је овде речено, ако се узме у обзир не богатство творевине, већ слабост мојих моћи и умереност присутних слушалаца који су и малим задовољни. Земља нас је својим растињем дочекала, море својим рибама а ваздух својим птицама. Но спремно је и
47 копно да нам покаже како је равно са овима. Нека ово ипак буде крај јутарње гозбе, како се не бисте презаситили и изгубили вољу за вечерњи ужитак. Онај Који је васељену Својом творевином испунио, и у свакој ствари ради нас оставио јасне споменике властитих чудеса, нека испуни ваша срца сваком духовном радошћу у Христу Исусу, Господу наше-

[50] *Обележеним коцкицама* беседник назива коцке за игру, које су биле начињене од кости и обележене тачкама од 1 до 6.

му, Коме нека је слава и власт у векове векова. Амин.

Девета беседа

1 Како вам се учинила јутарња трпеза речи? Мени се чини да бих прилику у којој сам се обрео, могао упоредити са пријазношћу кавог сиромашног домаћина који приготовљује трпезу: наиме, желећи да буде један од оних који нуде богате трпезе, а оскудева у свему што је раскошно, он задаје муке својим гостима, јер износи пред њих на трпезу у изобиљу своју убогу тековину, до те мере да се његова част претвара у нсотесаност која му је на срамоту. Тако је и са овим што ја чиним, осим ако ви о томе не мислите другачије. Уосталом, како год да јесте, не би требало да због тога будем презрен. Јер, ни Јелисеја тадашњи људи нису презрели као онога који простире лошу трпезу,
2 иако је своје пријатеље угостио дивљим зељем.[1] Познајем правила алегорије[2], иако их нисам ја пронашао, већ сам на њих наилазио читајући оно што су

[1] *IV Цар. 4,38–40.*

[2] Речи *правила алегорије* имају овде двојако значење. Могу се схватити као правила или метод алегоријског тумачења, а, истовремено, подсећају и на најважнији спис највећег алегористе, односно на Филоново дело *Алегорија свештених правила.* Називом *Правило* или *Свештена правила* означава се *Петокњижје*, а *Алегорија свештених правила* представља тумачење које на алегоријски начин објашњава *Петокњижје.* Касније се под тим насловом подразумевала само најзначајнија књига тога тумачења.

други писали. Они који не прихватају општа и уобичајена значења штива, веле да вода није вода, већ неко друго суштаство, па растиње и рибе тумаче по сопственом нахођењу, а постанак гмазова и звериња објашњавају окрећући се властитом домишљању, као што тумачи снова, оно што је неко у сну видео, објашњавају према властитом науму.[3] Кад ја чујем реч *трава*, имам на уму траву; или кад чујем *растиње* или *риба* или *звер* или *стока*, све то
3 како је речно, тако и примам. *Јер се не стидим јеванђеља.*[4] Писци који су о свету писали, много су расправљали о облицима Земље, односно о томе да ли је Земља као лопта или као ваљак, или је можда налик на дискос који је одасвуд подједнако заокружен, или на ведро које је у средини шупље[5] (јер све те теорије изразили су они који су писали о свету, оповргавајући узајамно једни друге)[6]. Нећу сматрати да је наше схватање постања света мање значајно од њиховога, због тога што Мојсије, слуга Божији, ништа није говорио о облицима, и због тога што није рекао да обим Земље износи осамнаест

[3] *Тумачи снова* (*Сановници*) овде нису књиге за ту намену, како ми данас подразумевамо, већ људи који објашњавају снове. Били су то врачари и погађачи, као што су и данас они који прорицу судбину.

[4] *Римљ. 1,16.*

[5] „Што се тиче, пак, облика Земље, овај је свакако лоптаст." Аристотел, *О небу* 2,14 (297а). „А земља је сва у облику лопте", *Метеорологија* 1,3 (340б) и 2,5 (362а). „Облик Земље одговара облику добоша (каже Леукип)", Д. Лаертије, *Живоши и мишљ.* 9,30.

[6] Дело *О свету*, на пример, написао је Аристотел, *О природи бића* Емпедокле; и скоро сви философи су писали дела на ту тему.

миријада стадија[7]; и није измерио на колико се простора у ваздуху пружа сенка Земље, кад се Сунце нађе испод ње; и како та сенка, падајући на Ме-
4 сец, изазива помрачење. Јер, оно што за нас нема никаквога значаја, то је изоставио као нешто што нам није од користи. Зар због тога, дакле, да речи Светога Духа сматрам мање значајним од људске мудрости која се зачас премеће у лудост? Или ћу радије прославити Онога Који нашему уму није наметнуо испразне ствари, већ се постарао да све што се о стварању напише, буде корисно за изграђивање и усавршавање наших душа? Чини ми се да има неких који то нису схватили, те су, вођени властитом памећу, узели на себе да ономе што је у Писму речено придодају некакву тобожњу озбиљност, наводећи низ извештачених доказа и алегоријских тумачења.[8] Али то би значило чинити себе мудријим од речи Светога Духа, и под видом тумачења, уводити властита схватања. Према томе, схватаћемо штиво онако како је написано.

5 *Нека земља пусти из себе душу живу, стоку и ситне животиње и звери земаљске.*[9] Замисли како реч Божија прониче кроз твар; па

[7] *Стадијум* износи 186 метара; 18 миријала је 180 000. Другим речима,180 000 × 186 = 33 480 000 метара, односно 33,5 хиљада километара.

[8] Ти људи су, сматрајући да је свако од њих библијски Ираклије, а да текст Библије није постојан и да му је потребна потпора, одговарајућим тумачењима и философским доказима *утврђивали* библијско штиво и чинили га *озбиљним*, научним и философским.

[9] *Пост. 1,24.*

како је тада започела тако је и сада делатна и доспева до свог крајњег циља, све док се саздавање васељене не оконча. Јер, као што лопта, ако је неко потисне те се она, како због свог облика тако и због равне подлоге, низ какву стрмину котрља и не може да се заустави пре него што доспе на равну површину; тако и природа бића, покренута једанпут заповешћу Божијом, која се равномерно распростире кроз постајање и пропадање творевине, може да очува животињске врсте кроз непрекидно прејемство њихове узајамне истоветности, све док
6 не доспеју до свога испуњења. Јер, коњ настаје од коња, лав од лава, а орао од орла. И свака животиња узастопним прејемством чува неизмењивост своје врсте, све до окончања васељене. Никакав временски период није у стању да изопачи или да избледи својства која свака животиња има, већ њена увек млада природа, која као да је овога часа створена, напредује заједно са временом. *Нека земља пусти из себе душу живу*. Остала је та заповест унутар земље, и ова не престаје да служи своме Творцу. Јер, неке врсте животиња на свет долазе тако што их рађају оне које су постале пре њих, а неке, што се и
7 сада може запазити, излазе живе из саме земље. Јер, земља у кишним периодима не испушта из себе само цврчке или безбројно мноштво каквих птичијих врста[10] које се роје по ваздуху, од којих је већина толико сићушна да нема ни свога имена, већ она из своје утробе рађа и којекакве мишеве и жабе.[11] Де-

[10] У овом случају то су инсекти.

[11] Беседник сматра да земља из себе пушта не само сићушне инсекте, већ и мало крупније животиње као што су мишеви

шава се чак да се у Тиви у Египту, кад у време летње припеке наиђу обилне кише, земља сместа испуни пауовима; видимо, исто тако, да глисте не настају другачије, него од блата, јер нити излазе из јајашца нити на било који други начин постају, већ су рођене из земље. *Нека земља пусти из себе душу.* Стока је земљана[12] живина и због тога је нагнута према земљи, док је човек, као небески расад, надилази и по достојанству своје душе и по облику свога тела. Какав је, наиме, облик тела у четвороножаца? Глава им је вазда погнута ка земљи и гледа у властити трбух, те они на сваки начин иду за оним чиме ће га наситити. Твоја глава је уздигнута ка небу и твоје очи су уперене ка висинама, па ако ти некада страстима тела обешчастиш себе, служећи стомаку и ономе што је испод стомака, *изједначићеш се са стоком неразумном.*[13] Али теби приличи да се стараш о другим стварима, да *тражиш оно што је горе*[14], а то је Христос, и да твоје мисли буду изнад земаљских ствари. Каквим си обликом саздан, тако и свој живот да проводиш. Нека твоје *живљење буде на небесима.*[15] Јер, твоје право отачаство је *горњи Јерусалим*, а *првородни* су твоји суграђани и саплеменици, који су *записани на небесима.*[16]

и жабе. Не знајући много детаља о размножавању тих ситних животиња и инсеката, древни мислиоци су сматрали да они настају од земље, као и у дан стварања света.

[12] Саздана од праха земаљског.

[13] *Пс. 48,13.*

[14] *Кол. 3,1.*

[15] *Филип. 3,20.*

[16] *Јевр. 12,22–23.*

9 *Нека земља пусти из себе душу живу.* Свакако да се душа бесловесних животиња није из земље појавила пошто је претходно почивала у њој, већ је настала онога часа кад је заповест дата. Једна је, наиме, душа бесловесних животиња; јер једно је и њихово обележје, а то је бесловесност; али се у свакој од животиња могу назрети другачија својства. Наиме, во је постојан на ногама, а магарац је лењ; коњ је, опет, силовит у својој жељи за женком[17]; вук се не дâ припитомити; лисица је лукава[18]; срна је плаха; мрав је марљив; а пас је благодаран и истрајан у пријатељству. И тако је свака од животиња попримила својства властите природе
10 онога часа кад је саздана. Заједно са лавом настала је и његова јарост, самотност његова живота, као и недружевност према једноплеменицима. Јер он, због своје урођене гордељивости, као какав господар бесловесних животиња, не може трпети друге који су му равни по части. Па ни јучерашње хране неће јести, нити се изнова враћа на телесне остатке свога плена. Природа га је обдарила тако силовитим органима гласања, да је у стању да многе животиње, које су хитрије од њега, улови само својим рикањем. Леопард је муњевит и жустар у својим кретњама; но и његово тело је тако удешено да се лако може прилагодити свакој делатности његове душе. Медвед је по природи лењ, а по нарави је својевољан, подмукао и притворан. Слично је и његово тело, које је тешко, здепасто, тромо, што
11 уистину и приличи његовом хладном брлогу. Ако

[17] Елијан, *О животи.* 4,11.
[18] *Исто*, 6,24.

започнем говорити о томе колико природног и урођеног старања о своме животу улажу ове бесловесне животиње, тада или ћемо гледати како да се од њих заштитимо и да спасимо своје животе, или ћемо себе више кривити јер чак и у поређењу са бесловесним животињама заостајемо. Често се дешава да медвед, кад допадне тешких рана, излечи себе...[19] (облозима), привијајући веома вешто себи на рану некакав коров који је сув по својој природи. И лисицу можеш видети како лечи себе боровом смолом. Кад корњача прождере тело отровне ехидне, једе оригано, како би његовим противдејством[20] избег-
12 ла штету од отрова. Тако и змија, једући траву укроп, може да исцели своје очи. Но и предвиђања временских промена од стране животиња, показује некакву њихову благоразумност. Рецимо, кад је зима на прагу, овца лакомо узима храну, као да хоће да ухрани себе за немаштину која предстоји. Стока, на пример, читаву зиму бива затворена, па инак, кад се приближи пролеће, осећајући својим природним чулима промену која се напољу дешава, гледа од својих јасала према излазу, и на један знак мења свој положај. Неки од марљивих људи су чак запазили да копнени јеж у свом подземном гнезду начини

[19] „Излечи себе..., привијајући веома вешто себи на рану некакав коров који је сув по својој природи." Након речи *себе* у рукописима се вероватно налазила реч која се изгубила, а која је означавала нешто што је медвед користио као облог којим је облагао своју рану.

[20] Елијан, *нав. д.*, 3,5 и 5,12. Ово није тачно, јер нити се корњача храни ехидном, пошто је биљоједа, нити је месо ехидне отровно, нити, пак, оригано представља лек против отрова ехидне.

двоструке одушке, па кад треба да дуне северац, он зачепи северни отвор, а кад дуне јужни ветар, он се
13 премешта ка северном делу. Шта је из свих ових примера на поуку нама људима? Не само то да старање Творца о нама досеже до свих ствари, већ и да и бесловесне животиње имају некакво осећање о будућим стварима; како се ми не бисмо расипали у овоме животу, већ да сва наша брига буде усмерена ка будућем веку. Човече, зар се нећеш постарати за себе? Нећеш ли, угледајући се на мрава, спокој будућега века сматрати важнијим од овога живота? Јер, мрав у току лета сабира себи храну за зиму, и не одгађа то због своје лењости, пошто, тобоже, још нису наишле зимске тегобе; већ непрестаном бригом нагони себе на рад, све док у своје ризнице не смести довољно хране. И не чини то безвољно, већ се уз некакво мудро домишљање стара о томе да му
14 храна може трајати што дуже. И тако он својим клештима сваку семенку цепа на двоје, како не би проклијала и постала му некорисна за храну. Но, кад осети да су семенке постале влажне, он их суши на ваздуху; и не разастире их по свакаквом времену, већ само онда кад предосети да ће потрајати ведро време. И неће се, наравно, десити да видиш кишу како лије из облака, за све време док је мрављa жетва изложена ваздуху. Какве ли речи ово могу описати? Камо тога ума који ово што је чуо може у себе сместити? Колико ми је само времена потребно да поменем и опишем сва чудесна дела овог Украситеља света? Рецимо и ми заједно са пророком:

Како се умножише дела Твоја, Господе! Све си премудро створио[21]. Није нам, дакле, довољно оправдање да кажемо како оно што нам је на корист нисмо научили из књига, јер уз помоћ неписаног закона природе поимамо оно што нам може донети крајњу корист. Знаш ли које је то добро које ћеш ближњему чинити? Оно које хоћеш да и теби други чини.[22] Знаш ли шта је зло? Оно што ни ти не желиш да претрпиш од другога. Никакво баштованско умеће нити икакво траварско искуство[23] није бесловесним живим бићима открило наук о томе шта им је корисно, већ свака животиња по својој природи изналази путеве властитога опстанка, и поседује некакву неизрециву блискост са оним стварима које су у складу са њеном природом.

16 Има, међутим, и у нама природних врлина којима душа тежи, мада томе није поучена од људи, већ се то налази у самој њеној природи. Јер, као што нас ниједна беседа не учи томе да мрзимо болест, већ по природи имамо одбојност према свему што нам је на штету, тако и душа има некакву урођену склоност да се уклања од зла. Наиме, свако зло је болест душе, а врлина је исто што и здравље. Према томе, добро су неки описали здравље, рекавши да оно представља равнотежу

[21] *Пс. 104,23.*

[22] *Мат. 7,12.*

[23] Траварима су се у старини називали они који су припремали лекове, јер су ови справљани од трава, а справљачи лекарија су махом ишли по природи и сакупљали разноврсно биље. *Књига Педијана Диоскуридиса О лекарским стварима* говори о томе.

природних енергија. Ако би неко и о благостању
душе тако говорио, не би погрешио. Отуда душа,
иако је томе нико није учио, тежи за оним што јој
17 припада и што јој је природно. Због тога свако хвали целомудреност, и прихвата праведност, и диви се јунаштву, и настоји да стекне благоразумност. Јер, сродније су ове врлине са душом него здравље са телом. *Децо, љубите своје родитеље; (...) а ви, оци, не раздражујте деце своје.*[24] Не говори ли и природа то исто? Ништа ново Павле овим речима не поручује, него узлове природе више стеже. Ако се лавица брижно стара о својим лавићима и вук се бори за своје штенце, шта ће на то рећи човек који се и о заповест оглушио и своју природу изопачио, те се дешава да дете не поштује старост свога родитеља или да родитељ, ступајући у други брак, заборавља
18 своје дете[25]. Немогуће је описати љубав између деце и родитеља каква постоји међу бесловесним животињама, јер им је Бог, који их је створио, уместо разума који им недостаје, подарио нарочита чувства. Како то да јагње, између хиљада оваца, искачући из тора распознаје боју и глас своје матере и безглаво хрли ка њој, тражећи извор свога млека? Па ако затекне мајчино виме празно, оно се задовољава њиме, пролазећи нехајно крај других вимена препуних млека. И како мајка, између мноштва друге јагњади, распознаје своје рођено? Сва та јагњад имају једнак глас, исту боју, сличан им је мирис, барем што се нашега чула мириса тиче, међутим у њих је чуло мириса оштрије од нашега запа-

[24] *Еф. 6,1–4.*
[25] Упор. *Беседу* VIII 28 и напом. 35.

19 жања, те њиме могу препознати своје рођено. Псић још ни зуба нема, па ипак се чељустима брани од онога који га дира. У телета још нема рогова, па ипак зна где ће му оружје изнићи. Све ово показује да природа свих живих бића није примила никакав наук, па ипак, ништа међу њима није без реда и поретка, већ све на себи носи трагове мудрости Творца, и собом сведочи да све што је саздано способно
20 је да се стара о своме опстанку. Пас, наиме, нема разума, али има осећање које је једнако разуму. Јер, оно што мудраци овога света на једвите јаде изналазе, трошећи на то већи део живота и занимајући се тиме, (мислим на сплет њихових мисли), пас показује да је томе научен од природе. Наиме, кад прати траг неке дивљачи, ако нађе да се он рачва у више праваца, испита све трагове којима је звер могла утећи, а ово чини као кад би словесним речима рекао: „Или је овуда утекла дивљач, или онуда, или оним путем; али свакако не овуда нити отуда, остаје, дакле, да се онуда упутила." И тако, одбацујући лажне трагове, долази до правога. Шта више од тога чине они који су потпуно озбиљно нагнути над таблицама за писање[26] и цртају по песку, одбацујући од три предлога два погрешна, те у оном
21 преосталом проналазе онај који је ваљан? Зна се, такође, да ова животиња захвално памти ако је какву милост уживала, што треба да постиди оне који се према својим доброчинитељима показују незахвални. Јер, како причају, кад се деси да њихови господари буду убијени у каквој пустоши, многи

[26] То су некакве плитке посуде са песком по коме су цртали они који су решавали геометријске проблеме.

пси скапавају покрај њих. Неки од њих су толико усрдно одани свом господару, да су постајали водичи онима који трагају за убицама, те су тако помогли да се злочинци изведу пред суд.[27] Шта ће на то рећи они који, не само да не љубе Господа Који их је створио и Који их храни, него и пријатељство стичу са онима који неправедно говоре против Бога, и за истом трпезом са њима седе, те једући храну коју им је Бог дао слушају свакојаке хуле на Онога Који их храни?

22 Вратимо се посматрању творевине. Оне животиње које се лакше дају уловити и појести, те се више и множе. Због тога се зечеви често коте, а дивокозе и дивље овце се близне, како се не би истребила она врста којом се хране месождери, док оне животиње које се другима хране, плоде се у малом броју. Отуда мајка лавица рађа само једнога лавића. Јер, како казују, тај један својим оштрим канџама раздире материцу своје мајке и тако излази на свет.[28] И ехидне излазе тако што прождеру материцу, узвраћајући тако својој родитељки платом

[27] Елијан и Плутарх причају како је једном приликом епирски цар Пир, шетајући пустаром, спазио некаквог мртваца кога је чувао један пас. Он покопа мртваца, а пса узме са собом. Но једном згодом, док је цар вршио смотру своје војске, пас, који је био крај њега, угледа убице свог ранијег господара и кидише на њих лајући. Пир схвати да су они убице и изведе их пред суд; они признају злочин који су починили и буду кажњени. Елијан, *нав. д.*, 7,10. Плутарх *Да ли више разума имају копнене или водене животиње?*, 13 (969в–970б).

[28] Аристотел, *Приче о животи.* 6,31 (579а). Када би се на тај начин од једног пара лавова рађао само један лавић, њихова врста би од самог почетка нестајала.

23 коју она заслужује.[29] И тако, нема ничега међу створеним бићима што је лишено промисли, нити ичега што је без старања које му је неопходно. Па ако осмотриш и саме удове животињског тела, наћи ћеш да Творац ништа сувишно није придодао, нити је тело лишио ичега што му је нужно. Месождере је снабдео оштрим зубима: такви су им били потребни због врсте хране коју једу. Свим животињама које имају зубе само у једној вилици, подарио је разноврсна спремишта за храну.[30] Но пошто оне, при првом једењу, не сажваћу довољно своју храну, учинио је да оне то што су прогутале могу изнова вратити, како би га преживањем довољно самлеле да
24 им буде погодно за храну. Стога, бураг, и капура, и листавац, и сириште нису дати животињи без неког циља, већ сваки од тих органа испуњава некакву потребу. У камиле је врат дуг, да би се изједначио са високим ногама – како би она била у стању да досегне растиње којим се храни. Кратак је и дубоко у плећа усађен врат у медведа; а исто тако и у лава и у тигра и у осталих звери које припадају таквој врсти. Јер, ове звери се не хране травом, нити им је потребно да се нагињу ка земљи, зато што су месо-

[29] Какав је смисао те освете може се разумети ако се узме у обзир целокупна Елијанова приповест у вези са тим. Он прича како ехидна, кад се спари са мужјаком, сместа га уједе и усмрти; па неправедну смрт свога оца, освете деца, која изађу из њене утробе тако што поједу њену унутрашњост. Види Елијан, *нав. д.*, 1,24. Аристотел, међутим, пише другачије (*нав. д.*, 5,34). Наиме, ехидне се рађају у некаквој мембрани и излазе из ње тако што поједу њену унутрашњост. Пошто није добро разумео ово место, Елијан је писао како оне поједу своју мајку.

[30] Беседник има на уму преживаре.

ждери и зато што друге животиње представљају
25 плен којим се хране. Зашто, наиме, слон има сурлу? Зато што је он велика животиња – од свих копнених највећа; па пошто је таквим створен да би изазивао запрепашћење код оних који се пред њим нађу, требало је да буде тако крупан и да има гломазно тело. Кад би њему био придодат такав врат, који би величином био у складу са ногама, био би такав да га слон не би могао користити, јер би због своје превелике тежине вазда висио доле. Овако је његова глава малим пршљеновима затиљка спојена са хрбатом; али зато има сурлу која врши улогу дуго-
26 га врата, те њоме и дохвата храну и узима пиће. Па и његове ноге немају зглавака, него су као какви ступци из једнога дела, како би биле у стању да поднесу толико бреме. Јер, кад би он имао слабашне и савитљиве ноге, зглавци би му стално искакали, пошто не би били довољно издржљиви да поднесу његов терет при спуштању на колена и при устајању. Овако, нога у слона се завршава некаквим кратким глежњем, и не прегиба се ни у колену ни у зглобу.[31] Јер, савитљива колена не би била у стању да издрже огромну тежину ове животиње, и она би се тресла и подрхтавала. Отуда је слону била потребна онаква њушка која допире све до сто-
27 лала. Зар ниси видео у ратовима како они иду испред чете војске као некакве живе утврде, и како попут неких телесних брда, незадрживом силином разбијају јединство непријатељских редова. Но кад у њих доњи делови тела не би били одговарајући,

[31] Ово није тачно јер слон може да превије ногу у колену.

њихов живот не би дуго трајао. А овако, по ономе што нам неки казују, слон може живети триста и више година.[32] Због тога су ноге у њих из једнога
28 дела и немају колена. Као што рекох, храну подиже са земље до висине уста уз помоћ сурле, која је налик на змију, и врло је савитљива по својој природи. И тако су истините оне речи да се у творевини не може пронаћи ништа што је сувишно нити ишта што недостаје. Па опет, то биће које је толико големо, Бог је потчинио човеку, те он схвата кад га нечему учимо[33] и трпи кад га бијемо; и на тај начин Бог нас подсећа да је *све метнуо под ноге наше*[34], јер
29 смо саздани по образу Творца.[35] Неизрецива мудрост Божија може се видети не само на великим животињама, него ни оне сићушне не заслужују ништа мање дивљења. Наиме, моје дивљење није веће за високе планинске врхове који досежу до самих облака и по којима ветрови дувају, те су вазда зимом окружени, нити је мање за долине кланаца које не само да су заклоњене од јаких ветрова високих предела, већ је у њима ваздух увек топао; исто је, наравно, и кад је реч о грађи појединих животиња: не дивим се већма величини слона неголи једноме мишу, јер се од њега и слон страши[36], нити се мање

---

[32] Аристотел, *нав. д.*, 8,9 (596а). Елијан, *нав. д.*, 17,7.

[33] Елијан, *нав. д.*, 2,11. Елијан чак вели да су слонови у стању да науче да играју, да ритмички корачају итд.

[34] *Пс. 8,8.*

[35] *Постан. 1,26.*

[36] Овде се ради о погрешном тумачењу Елијановог текста. Елијан пише: „Слон се плаши рогатог овна и скичања свиње" (*нав. д.*, 1,38); и прича како су Римљани скичањем свиња престрашили Пирове слонове. Затим пише: *Ὅτι δέδοικεν ὗν*

дивим танушној жаоци шкорпије, коју је Уметник
саздао попут какве цевчице, како би кроз њу, они-
30 ма које је пецнула, могла убризгати отров. И нека
нико не оптужује Творца због тога што је у наш
живот увео отровнице и опасне и непријатељске
животиње. Онда би, наиме, требало оптужити и
васпитача који распуштене младе доводи у ред, и
који батинама и шибама спутава њихову необуз-
31 даност. Звериње је, наиме, доказ вере. Верујеш ли
Господу? *На лава и на аспида наступаћеш и газићеш
лавића и змаја.*[37] Кроз веру, дакле, имаш *власт да
стајеш на змије и на шкорпије.*[38] Или, зар не видиш
како је Павле бацио суво грање на ватру, и змија
му ничим није наудила, јер светитељ беше испуњен
вером?[39] Ако си неверник, немој се више плашити
звериња него свог безверја, којим си себе учинио
погодним за сваку пропаст.

32 Већ дуго, међутим, осећам да бисте сви же-
лели да беседим о постанку човека, и чи-
ни ми се као да чујем све слушаоце како у својим
срцима узвикују: „Учимо какве су по својој приро-
ди ствари које нас окружују, а сами себе не позна-
јемо." Свакако да је неопходно рећи нешто о томе,
одбацујући од себе колебљивост која нас обузима.
Чини се, заиста, да је најтеже упознати себе самога.

(=*χοῖρον*) *ἐλέφας, ἀνωτέρω εἶπον* (*Исто*, 16, 36). То *ὗν* Василије је, вероватно због погрешног преписа, прочитао као *μῦν* (=миш). Уосталом, испред речи *ὗν* стоји слово *N*, па је било могуће прочитати је и као *M* (*ΔΕΔΟΙΚΕ ΜΥΝ*).

[37] *Пс. 91,13.*

[38] *Лук. 10,19.*

[39] *Дел. ап. 28,3–6.*

Јер, не само да око, које гледа напоље, није у стању да самога себе сагледа, већ је и сам наш ум, који је толико бритак кад гледа на туђа прегрешења, тром
33 онда кад треба спознати властите недостатке. Због тога је моја реч, која је веома жустро претресала све што је туђе, сада трома и препуна безвољности за испитивање онога што се тиче нас самих. Иако је извесно да Бога не можемо толико упознати из испитивања неба из земље, колико из благоразумног испитивања нашега саздавања. Као што вели пророк: *Чудесно је познање Твоје од мене*[40]; односно спознавши себе, научио сам се величини Твоје му-
34 дрости.[41] *Потом рече Бог: Да начинимо човека.*[42] Где је сада онај Јеврејин који се у претходном делу беседе – док је светлост богословља као кроз какво окно просијавала и док је на таинствен начин навештавала Друго Лице Божанства, иако се оно још увек не беше јасно показало – супротстављао истини, говорећи како Бог овде са Самим Собом разговара? Јер, Он је, вели, рекао, а Он исти је и створио. *Нека буде светлост. И би светлост.*[43] И тада је, наравно, била очита неприличност њихових казивања. Јер, који ће ковач или дрводеља или обућар, седећи сам за оруђем свога занатског умећа, а да му при том нико у раду не помаже, рећи сам себи: „Хајде да искујемо нож", или: „Хајде да окујемо плуг", или: „Дај да начинимо обућу"? Зар неће урадити што треба и ако буде ћутао? Заиста је страшна бес-

[40] *Пс. 139,6.*
[41] Беседник овде прибегава алегоријском тумачењу.
[42] *Пост. 1,26.*
[43] *Пост. 1,3.*

мислица да се неко над собом поставља као какав газда и надзорник, и да господарски и одлучно сам
35 себе подстиче на делање. Па ипак, шта ли све нису говорили они који се нису либили да клеветају и Самога Господа, и у којих је језик навикнут на лажи? Но, ова реченица им је запушила уста. *И рече Бог: Да начинимо човека.* Но реци ми, да није и сада реч о једном Лицу? Јер, није написано: *Нека буде човек*, већ: *Да начинимо човека.* Све док се није појављивао онај кога треба поучити, проповед богословља беше скривена у дубинама; али кад је дошло на ред стварање човека, тада се откри чиста вера и појави се јасно учење истине. *Да начинимо човека.* Чујеш ли, христоборче, да се Он обраћа сараднику у стварању, *кроз којега и векове сътвори... и који све*
36 *носи речју силе своје*?[44] Али такав не може мирно прихватити речи благочешћа. Кад се звериње које највише мрзи човека, ухвати у какву ступицу, оно скаче укруг по оним зидовима, показујући тиме какву дивљу и неукротиву природу поседује, али није у стању да искали своју жестину; тако и Јевреји, род који устаје против истине, кад су сатерани у теснац кажу да је више лица̂ којима се Бог обраћа. Јер Он, тобоже, анђелима који су око Њега вели: *Да начинимо човека.* Тако нешто само Јеврејима може пасти на ум; од њихове лакомислености потичу такве басне: да не би прихватили једно лице, они уводе безброј других. Одбацујући присуство Сина, они достојанство Божијег саветништва приписују Његовим слугама; и тако, они који заједно са нама саслу-

[44] *Јевр. 1,2–3.*

37 жују, чине господарима нашега стварања. Кад човек постане савршен, узведен је до анђелског достојанства; па које створење се са својим Творцем може изједначити? Обрати пажњу на речи које следе: *По нашему образу.*[45] Шта на то кажеш? Да није, можда, један исти образ Бога и анђела? Јер, свакако да је једно те исто обличје Оца и Сина; наравно, ако се обличје схвати богодолично – не по телесном
38 облику већ по својствима Божанства. Почуј и ти који новом подрезању[46] припадаш, па чинећи се хришћанином, браниш јудејство. Коме Он каже: *По нашој слици*? Коме другоме ако не Ономе Који је *сјај славе и обличје бића Његова*[47] и *икона Бога невидљивога.*[48] Дакле, оној истој живој Икони, која каже: *Ја и Отац једно смо*, и: *Који је мене видео, Оца је видео*[49], њој говори: *Да начинимо човека по слици својој*. Па има ли ту какве несличности тамо где је
39 нека слика? *И створи Бог човека.*[50] Не каже *створише*. Овде је Мојсије избегао да помене множину божанских Лица. И тако овим речима оповргава тврдње Јевреја, а истовремено искључује и јелинизам[51], те са сигурношћу ступа ка монади, како би ти и Сина замислио заједно са Оцем и како би избегао

---

[45] *Пост. 1,26.*

[46] Реч *подрезање* се код апостола Павла (*Филип. 3,2*) користи у ироничном смислу за јеврејско обрезање. *Чувајте се паса, чувајте се злих посленика, чувајте се „подрезаних".*

[47] *Јевр. 1,3.*

[48] *Кол. 1,15.*

[49] *Јов. 10,30 и 14,9.*

[50] *Пост. 1,27.*

[51] Под *јелинизмом* Василије разумева старогрчку религију, са њеним мноштвом богова; Свето Писмо је речима *створи Бог* показало да је Бог један, чиме искључује свако многобоштво.

опасност многобоштва. *По слици Божијој сйвори га.*[52] И опет он помиње личност сарадника у стварању. Јер, није рекао *по слици својој*, већ *по слици Божијој*. У чему се, наиме, огледа да је човек створен *по слици*, и како он постаје причасник онога што је *по подобију*[53], о томе ћу вам, ако Бог да, говорити у будућности. Рецимо сад само то да је слика Божија једна, и откуда си онда изнашао такву неизрециву безбожност да тврдиш како је Син несличан Оцу? Какве ли незахвалности?! Зар ону сличност, чији си и ти причасник, одричеш своме Добротвору? Оно што ти је дато благодаћу Божијом, сматраш да довека уз тебе остаје, а не прихваташ да је Син по Својој природи сличан Ономе Који Га је родио. Но вече, које је већ одавно упутило Сунце ка заласку, налаже ми да заћутим. Овде ћу и ја пустити своју беседу да почине, и задовољићу се овим што је досад речено. За сада сам говорио само толико колико је довољно да пробудим вашу ревност; а подробније испитивање ове теме ћу вам, у сарадњи са Духом Светим, изложити касније. Пођите у радости, сви који припадате овом христољубивом сабрању, и уместо сваког раскошног јела, и уместо разноврсних ђаконија, своје скромне трпезе украсите сећањем на оно што је овде речено. Нека се посрами онај који говори о несличности Оца и Сина, нека се застиди Јеврејин, нека се православни весели догматима истине; и нека буде прослављен Господ, Коме слава и власт у векове векова. Амин.

[52] *Пост. 1,27.*
[53] *Пост. 1,26.*

РЕГИСТРИ

РЕГИСТАР НАВОДА ИЗ СВЕТОГА ПИСМА

Римски бројеви односе се на број беседе, а арапски на број одељка.

Постање

1 1-6 III 6.
1 I 1, 6, 8, 9, 10, 13, 17, 21, 24, 25, 27, 28, 30, 45, II 12, 13, III 14.
2 II 3, 13, 16, 19, 27, 28, 29, III 23.
3 II 31, 34, III 4, IX 34.
4 II 35, 37, VI 17.
5 II 38, 39, 40, 41, 45.
6-7 III 15, 22.
6 III 4, 23, 31.
8 III 38, 48.
9-10 IV 5, 25.
9 IV 6, 10, 11, 12, 13, 16, 22, 23, 24.
10 IV 31.
11 V 1, 2, 3, 5, 8, 9, 14, 15, 18, 23, 27, 29, 30, 51, 55, VI 7, VIII 2.
14-16 VI 8.
14 VI 7, 9, 20, 24, 39, 44, 46.
16 VI 47.
18 VI 19.
20-21 VII 1, 7, 9, 31, VIII 11.
20 III 38, VII 3, 5, VIII 1, 3, 4, 9, 32, 40.
21 VII 31.
22 VII 7.
24 VIII 1, 2, 3, 7, 9, 41, IX 5, 6, 8, 9.
26-27 IX 39.
26 IX 28, 34, 35, 36, 37.
3 1 VII 18.
8 V 30.
14 VII 18.
18 V 30.
19 V 28.
25 27 VII 18.
47 9 II 40.

Излазак

2 2 I 3.
11-12 I 3.
15 I 4.
3 2 VI 14.
31 2 I 22.
33 11 I 4.

Левитска

17 11 VIII 7.

Бројеви

12 6-8 I 4.

Закони поновљени

28 23 III 39.
33 13-15 III 39.

2. Кн. о Царевима

4 38-40 IX 1.

Псалми

1 2 VII 35.
6 1 II 44.
8 6 IX 28.
8 III 38.
11 1 II 44.
17 3 III 17.
19 2 III 45.
9-10 VIII 43.
23 6 II 40.
24 2 I 35.
29 7 VI 14.
34 7 V 34.
37 4 VIII 43.
48 13 IX 8.
52 8 V 37.
68 6 VII 18.
75 3 I 35, III 17
90 10 II 40.
91 13 IX 31.
94 4 I 37.
104 15 V 32.
23 IX 14.
25 VII 18.
107 26 III 39.
111 10 I 22.
119 103 III 1.
135 8-9 VII 44.
139 6 IX 33,
148 4 III 11, 44, 45, 47.
7 III 47.
150 1 III 17.

Јов

36 27 III 26.
38 6 I 35.

Приче Соломонове

1 7 I 22.
6 8а VIII 20.
8б VIII 20.
8в VIII 20.
13 9 II 25.
16 7 I 22.
22 28 VII 20.
24 62 VIII 37.

Проповедник

1 7 IV 11.

Песма над песмама

2 2 VII 35.

Исаија

1 3 VIII 5.
5 1-2 V 33.
40 6 V 10.
22 I 31, IV 4.
27 III 30.
51 6 I 31.

Јеремија

5 22 IV 12.
31 6 V 54.

Осија

10 1 V 36.

Амос

4 13 III 18.

Јоиљ

2 11 II 44.

Прем. Сирахове

27 11 VI 56.

Матеј

1 9 VI 36.
7 12 IX 15.
15 VII 17.
8 12 II 26.
13 3 VI 20.
24 29 VI 23.
35 I 12.

Марко

4 26-28 V 26.

Лука

10 19 IX 31.

Јован

1 3 VII 33.
9 II 45, VI 11.
8 12 VI 11.
10 30 IX 38.
14 9 IX 38.
15 1-6 V 33.

Дела апостолска

7 20 I 3.
22 I 3.
20 29 II 17.
28 3-6 IX 31.

Посл. Римљанима

1 16 IX 2.
20 I 23, III 50.
21-22 I 14.
8 38 I 19.
12 17 VIII 19.
21 VIII 19.
13 13 II 45.

1. Коринћанима

2 4 I 5.
13 I 5.
7 31 I 12.
12 28 V 34.
15 52 VI 26.

2. Коринћанима

12 2 III 11.

Ефесцима

1 21 I 19.
5 25 VII 28.
6 1-4 IX 17.
12 III 44.

Филипљанима

2 15 VI 11.
16 II 45.
3 2 IX 38.
20 IX 8.

Колошанима

1 12 II 25.
15 IX 38.
16 I 19.
3 1 IX 8.

1. Тимотеју

4 7 III 45.
6 17 VI 55.

Јеврејима

1 2-3 IX 35.
3 IX 38.
11 25 I 3.
12 22-23 IX 8.

1. Петрова

3 22 I 19.

РЕГИСТАР ИМЕНА И ПОЈМОВА

Римски бројеви односе се на број беседе, а арапски на број одељка. Код појмова који су унутар заграде бројеви означавају број беседе и број одговарајуће фусноте. Појмови означени звездицом (*) помињу се у предговору.

а

(Абисинија III 57); *в.* Етиопија.
(Августин* VI 5).
(Адам V 21).
Азијати VIII 41.
ајкуле VII 4, 8.
(Акила I 28, IV 19).
(акробате IV 1).
алге VII 12.
алегорија III 43, IX 2.
алегоријска тумачења IX 4; (алегоријско тумачење V 32, VI 10, IX 41); алегоријско објашњење II 24; *в.* алегорија.
алегористи III 47.
(Алпи III 52).
(Амвросије Милански* III 72, VIII 45); *в.* Ambrosius.
(Америка VII 23).
(Анаксагора I 12, 34).
(Анаксимандар I 11, 13).
(Анаксимен I 11, 13, 34).
(Анастасије презвитер*).
(Анахарсис VI 29).
анђели I 5, 19, II 25, V 34, IX 36, 37.
аномијевац (аријанац) IX 41.
Апостол I 23, VI 11, 25; *в.* Павле, Писмо.
апостоли V 34.
Аракс, река III 28.
Арапска пустиња IV 18.
(аријанци III 33).
(Аристотел I 11, 29, 34-38, 43-46, 49, 50, II 7, III 8, 9, 11, 12, 63, 64, 68, 70, 72, 78, 79, IV 10, 16, 21-23, V 35, VI 51, VII 2-4, 6, 7, 12, 14, 26, 27, 39, 41-43, VIII 12, 13, 15-18, 22, 33, 36, 39, 45, IX 5, 6, 28, 29, 32).
аритметички методи I 13.
архитектонска вештина I 26.
аспида (змија) IX 31.
астролог VII 27.
астрономија I 13.
Асфалтитско језеро IV 18; *в.* Мртво море.
(Атина*)
Атлантски (океан) VII 31.
атоми I 7.
ауре VI 21.
(Африка III 60).
Ахаз VI 36.

б

бабе VI 61.
бабица VI 27.

бадем, горки V 41.
бајање VI 61.
Бактрос, река III 28.
балсамово дрво V 47.
бање III 16.
басне III 45, IX 36.
баснословље II 16, III 10.
баштовани V 31.
баштованско умеће IX 15.
беда II 23, VIII 25; *в.* сиромаштво.
безбожна учења II 17.
безбожност I 8.
безверје IX 31.
безгласне (живот.) VIII 5.
безобличност II 12.
безумност VI 35.
бели лук V 6.
бесловесне (живот.) V, 21, VI, 5, VII 25, VIII 5, 7, 17, 27, 28, IX 9-11, 13, 15, 18.
бесловесност IX 9.
беспочетни (свет) I 12; (Бог) I 14.
беспочетно, кружење I 11.
бесрамност IV 2.
бесцветно (биље) V 53.
бештија VI 30.
бешчашће VI 35.
бик (живот.) V 19, VI 30, 31.
Бик (хороск. знак) VI 30-31.
биље I 20, 21, II 3, V 1-3, 5, 17, 28, 40, 41, VI 41, VII 3.
бисер VII 30.
благо, световно V 36.
благодати (овога) живота VI 55; *в.* благостање.
благодарити VI 65, VII 35.
благодарност V 22.
благодат II 2, IX 40.
благоразумност VII 35, IX 12, 17; *в.* разумна свест.
благорастворење (ваздуха) III 36.
благостање V 10; *в.* благодати живота.
благочестиви IX 41.
благочешће, речи IX 36.
блажена природа I 10; блажени живот I 22.
блаженство I 18.
блато IX 7.
бобице V 28.
Бог I 1-10, 13, 14, 22, 25, 27, 30, 31, 40, 45, II 2-4, 7-10, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 25, 26, 28, 31, 34, 35, 37, 38, 42, III 2, 4-6, 11, 15, 22, 30, 38, 44, 45, 47, 48, 50, IV 5, 9, 15, 20-22, 25, 30-32, 34, 36, 37, V 1, 37, 56, VI 2, 5, 7, 8, 14, 17, 19, 47, 64, VII 1, 2, 22, 27, 31, 33, VIII 1, 2, 25-27, 33, 37, 38, 43, 45, IX 3, 5, 18, 21, 28, 33-36, 39; божанска воља III 6; божанска реч II 34, VIII2, IX 5; божанска заповест IV 11, 14, 15, VII 22, VIII 2, 33, 37; виђење Бога I 5; глас Божији IV 9; закон Божији VII 22; обличје Бога IX 37; премудрост Божија (уметника) I 40, III 36, VI 53, VII 25, 27; промишљање Божије V 52, VIII 27; стадо Божије II 17; страх Божији VIII 45; *в.* Владика, реч Божија, Јединица, Саздатељ, Сила, Судија, Творац, Тројица, Уметник.
богатство V 12, VIII 43.

(богови IX 51).
богодолично IX 37.
богопознање I 23.
богословље IX 34, 34; *в.* богословско учење.
богословско учење VI 8; *в.* богословље.
божанско; *в.* Бог.
Божанство IX 37; *в.* Бог.
боје V 50, IX 18.
болест, болести II 23, V 11, 21, 24; болест душе IX 16; болести дуготрајне V 22.
бор, борови V 29, 40, IX 11.
борба II 19, 20.
брак VII 28, 29, VIII 28, IX 17.
брбљиве птице VIII 16; *в.* говорљиве птице.
брест V 31.
бриге, животне I 3, III 3; бриге овога света V 35.
Британско острво IV 15.
Британци VI 49.
бродови VII 32.
бродоградња V 38.
бубе VIII 13.
будуће живљење душа I 16; будући век II 45, IX 13; будући живот II 14.
будућност I 20.
бујице III 28.
бујно растиње V 14.
бујност V 4.
буљина VIII 35; *в.* сова.
бураг IX 24.

в

(Вавилоњани VI 19).
Вага (хороск. знак) VI 30-31.
ваздух I 28, 29, 33, 41, II 10, 13, 14, 16, 18, 24, 27, 28, 31, 38, III 18, 20, 38, 40, 50, IV 4, 17, 27-29, VI 18, 21-23, 40, 42, 43, 45, 48, 59, VII 5, VIII 11, 12, 32, 46, IX 3.
(Валентин II 13).
варвари III 29.
васељена III 25, 30, VI 2, 43, 62; *в.* све.
(Васељенски сабор, први VI 42).
(Васкрс VI 42).
васкрсење Господње II 44; (опште) VIII 41.
ватра I 28, 41, II 10, 13, III 25-27, 30, IV 27, 29, VI 10, 13; *в.* огањ.
(Веда Пречасни*).
век II 43-44, IX 35; век векова II 43; век, овај IX 13; век, будући II 45, IX 13.
величина VII 47-49; величина Месеца VI 63; величина Сунца VI 63.
(Венера, планета II 26).
вера I 40, V 33, 37, VI 65, IX 31, 37.
Веселеил I 22.
весло II 9.
весник V 12.
ветар, ветрови III 40, VI 53, VII 24, 26, 27; ветрови, јаки VI 21.
вече II 39, 41, 45, III 29.
вештаство III 24; *в.* материја, природа, твар.
вештина, вештине I 26, III 27; *в.* занат, умеће.
в VIII 3, VI 50, 51.
виђење I 30; виђење невидљивих (ствари) I 23; *в.*

разматрање, созерцање, умозрење.
вино V 32, 48.
Витинијска земља IV 18.
Владика III 45, IV 23; владичанска заповест IV 9; *в.* Бог, заповест.
влага III 28, 32, V 15, 16, 48.
влажност IV 26, 28, 29, VI 57, 58.
власи, златне VII 30.
властар V 32.
во, волови V 4, VI 47, 50, VII 11, VIII 5, IX 9.
вода, воде I 28, 29, 33, 35, 36, 41, II 5, 10, 13, 14, 18, 24, 27-30, III 4, 15, 17, 19, 23-26, 28, 31, 32, 34, 35, 40, 43-45, 47, 50, IV 4-8, 10-12, 14-17, 20, 23, 25-29, 32, 33, V 1, 47, 49, 50, VI 7, VII 1-3, 5, 10, 12, 23, 30, VIII 1, 9, 11; вода, ваздушаста III 33; вода, ваздушна IV 34.
водене (живот.) III 27, VI 41, VII 3, 6, VIII 3, 4, 5, 10; *в.* рибе, пловне (живот.).
војни бегунци VIII 23.
војнички бивци VIII 36.
воловска трава V 6.
волшебници IV 1.
воља, божанска III 6, VII 4; воља, човечија VI 38.
восак VIII 21.
воћарско искуство IX 15.
воћке, родне V 42.
вране VIII 23, 30.
врат (живот.) VIII 39, IX 24, 25.
врачаре VI 61.
врба V 31.
време I 13, 17, 20, 21, 23, 24, V 11, 56, VI 25, 28, 41, IX 6; време, седмично II 44.
време, лепо VI 22; време, ведро IX 14.
времена VI 39.
врлина II 16, 21, III 47, V 41, VI 56, VIII 18, IX 16.
врста V 8, 9, 24, 31, VI 7, 41, VII 1, 2, 4, 5, 7-10, 12, 18, 21, VIII 1, 10, 11, 13, 14, 31, 40, IX 5, 7, 22.
вук, вуци VII 17, IX 9, 17.
(Вулгата IV 19).
вуна II 9.

г

Гадира IV 15, 19.
Галаћани III 29.
гатке VI 61.
гвожђе I 28.
(Генадије I Цариградски*).
(геологија*).
геометрија I 13, VIII 21.
(Георгије Писида*).
(Гибралтар III 51, IV 10).
глава VI 58, IX 8, 25.
главобоља VI 58.
глас III 5, IX 18; глас Божији IV 9.
гледалац VI 1.
глежањ IX 26.
гмазови VII 8, VIII 40; *в.* гмизавци.
гмизавци VII 3, 4, 28, 29, VIII 1; *в.* гмазови.
гнев II 22.
гнездо VIII 25-30.
(гностици II 4, 9).
гнусоба, неизрецива II 7.
говорљиве птице VIII 16; *в.*

брбљиве птице.
говорни органи II 34, III 5, IX 10.
гозбе VIII 42.
голо (растиње) V 53.
голуб, голубица VI 50, VIII 14, 16.
горе V 51; *в.* планине.
Господ I 4, 18, II 44, III 3, 17, IV 3, 12, 20, 38, V 25, 26, 33, 34, 56, VI 14, 20, 23, 65, VII 17, 18, 35, VIII 43, 47, IX 14, 21, 31, 35, 41; Господња наука V 25; Господњи закон VII 35; *в.* Бог, Господар, Исус, Јединородни, Син, Христос.
Господар VII 27; *в.* Господ.
гостољубље VIII 23.
грабежник VII 13.
грабљивице, птице VIII 12, 14, 39.
градови VI 62.
грађевинска вештина I 16.
гранат, кисели V 41.
гране V 39, 43, 47.
(Грацијан*).
гребени VII 5.
грех V 28, 30, VI 4, 38.
(Григорије Назијанзин*).
(Григорије Ниски*).
грлица VIII 28.
грмљавина III 18.
грозд V 32, 46, 50.
грозница V 13.
Грци, древни VI 46.
грчки мудраци I 6, III 10.
гуске VIII 36.

д

дан II 38-42, 44, 45, VI 7, 17-19, 41, 42, 45; дан један II 41-45, III 1.
Данило (пророк) III 46.
Даница, звезда II 36.
Дарије Мићанин IV 13.
двадесет четири часа II 41.
дванаестина VI 26, 28, 31.
дебло V 38.
девојаштво VIII 31.
девојка (дева, мајка Божија) VIII 31.
делфини VII 4, 8.
(Демокрит 11, 14, 34, III 10, VI 19).
демон VI 4.
деца IX 17, 18.
дивље (растиње) V 53; (овце) IX 22; (смокве) V 43.
дивљење I 6, V 3, 10, 53, VII 30, VIII 35, IX 29.
дивокоза IX 22.
(Дидим Александријски*).
дијалог III 8.
(Диоген Лаертије I 12, 14, 30, III 10, 30, 63, 79, VI 19, 29, VIII 8, IX 5).
(Диодор Сицилијанац* III 31, VIII 41).
(Диоскуридис* V 14, 16, 19, V 39, 40, IX 23).
дисање VII 5, 6, VIII 38.
добро II 21, III 48, IV 31, VII 26, IX 15.
добра дела V 44, 56.
добродетељ I 2, VI 33, 37, VIII 24.
доброчинитељи IX 21.
догмати I 12, IX 41; *в.* учење.
доколица VIII 45.
Дон, река III 28.
дрво, дрвеће III 27, V 1, 29,

30, 38, 42, 47, 55, VI 41, 42, 58, VII 3, VIII 2.
дрен V 9.
друштвени живот VIII 17.
дуга VI 21.
(Дунав *в.* Истар III 49).
дупљари VII 7.
Дух Свети I 5, II 2, 28, 30, III 3, 22, IV 3, VI 65, VII 25, IX 4, 11; *в.* Бог.
духови зла IV 37; духови пакости III 44.
духовна тумачења III 43.
душа, душе I 16, 19, 23, II 16, 17, 21, III 1-3, 49, IV 1, 2, V 35, VI 11, 55, 56, VII 1, VIII 1-5, 8, 11, 45, IX 4, 5, 8, 9, 11, 16; душа, будуће живљење I 16; душа животиње VII 7; душа човекова VIII ; душе, благостање IX 16; душе, болест IX 16;
душевне кретње VIII 4.

ђ, е

(ђаконица VIII 9).
(Евија VI 52).
Европа III 29.
(Евхерије*).
Егејско море IV 20.
Египат III 29, IV 13, 18, V 47.
Египатски залив VII 10.
египатски учитељи, мудри I 13.
Египатско море IV 13.
Егон, река III 29.
ејуге VIII 33.
елемената, узајамно привлачење I 44.
елементи (четири праелемента) I 7, 28, 41, 42, 44, III 23, IV 26-29.
(Елијан V 24, VII 2, 3, 13, 29, 32, 33, 35, 37-39, 41-44, VIII 19-21, 23, 28, 30-34, 37, 41, 42, IX 17, 20, 27, 29, 32, 33, 36, 37).
(Емпедокле I 11, 13, 30, 34, 43, III 30, VIII 8, IX 6).
(Епир IX 27).
(епископ VIII 35).
(Ератостен IV 10).
етер II 32, III 12, 33, IV 17.
Етиопија I 4, III 29; *в.* Абисинија.

ж

жабе VII 2, 3, IX 7.
жалац, (пчеле) VIII 19.
жарки предели VI 63.
жбун, жбуње V 29, VIII 8.
ждрал VIII 14, 22-24.
жега III 46.
желудац IX 24.
жене VII 28, VIII 8, 28, 41.
женске биљке V 42; женске палме V 43.
жестина V 22.
жетва IX 14.
живот (биолошки) I 10, 16, II 21, VII 2, VIII 3, 4.
живот (живљење) II 45, III 27, 49, IV 2, 10, 19, 32, 36, V 4, 19, VI 5, 20, 23, 24, 31, 44, 55, VII 10, 31, VIII 5, 12, 13, 17, 22, IX 8, 20; живот, блажени I 22; живот, будући II 44; живота, предводник VI 5.
животиња V 52, VI 31, 32, IX 6; животиње I 20, 21, 27, VI 41, 57, 58, 65, VI 1, 3,

VIII 7, 10, IX 9, 22, 24; *в.* звери, стока, марва.
животна сила II 30, VIII 4.
животне бриге I 1.
жир V 49.
житарице V 16.
жито V 16-18 24.

З

заблуда VI 33.
закон Божији VII 22; закон Господњи VII 35; закон (Мојсијев) VII 25; закон природе VII 19, 21, 22, IX 15; закон природе, неписани VIII 19; закон Творца V 37.
законодавци VI 37.
залудне ствари VIII 35; *в.* испразне ств.
занат VI 38; *в.* вештина, умеће.
западно море III 29, IV 20, VI 59; *в.* Атлантик.
запаљење плућа V 13.
заповест V 1, 9, 23, 25, 55, 56, VII 2, 4, 5, VIII 1, 2, IX 6, 9; заповест, Божија IV 9-11, 15, VIII 33; заповест, божанска IV 14, VII 22, VIII 37; заповест Владике IV 23; заповест Саздатељева IV 13.
зачеће VIII 31.
задовољство VII 15.
западни крајеви VI 49.
затиљак IX 25.
(Захарија Сколастик*).
звезда, звезде I 44, II 4, 36, VI 3, 19, 23, 24, 32, 36, 48, 52, VII 1, 27; звезда, благотворна VI 34; звезда, злотворна VI 34; звезда, седам III 12; звездâ, облици VI 34.
звери, звериње VIII 1, 40, IX 5, 20, 31, 36.
зденци III 28.
здравље IX 16, 17.
(Зевс VIII 41).
зеленило V 6;
(Зенон* III 29, 79.
зглавци IX 26.
зеље V 16, 28.
земља I 1, 6, 8, 10, 12, 23, 28, 29, 32-34, 36-39, 41, II 1, 3, 4, 10, 12-15, 18, 19, 28, III 6, 14, 23, 24, 28, 31, 36, 50, IV 4, 5, 15, 16, 22, 23, 25-30, 33, 34, V 1, 3, 15, 16, 27, 30, 55, VI 7-9, 19, 22, 40-42, 47-49, 52, 53, 61, VII 1, VIII 1, 3, 7, 11, 32, 46, IX 3, 5, 33; Земље, обим IX 3; земље сенка VI 18, IX 3; земље, ширина VI 48;
земљоделац V 41, VI 38, VIII 35; *в.* ратар, пољоделац.
земљомер VII 18.
земљорадња V 23.
зец, морски VII 32.
зечеви IX 22.
зима VI 39, 40, 44, VII 24, VIII 26, 27, IX 12, 13.
злато II 36.
зло II 16, 20-23, VI 35, VIII 19, IX 15, 16; зла сила II 16.
злоба II 22, III 44, VII 15; злобна дела VI 33; *в.* лоша дела, пакост.
злоделање VII 25; *в.* злодело.
злодело VIII 25; *в.* злоделање.

злопамћење VIII 6.
злочинци IX 21.
змија VII 18, IX 11, 31.
знање III 30.
знаци VI 20, 22, 23, 39.
(зодијачки знак VI 18); зодијачки круг I 15, VI 24, 31.
(зоологија*).
зрно (жита) V 17.
зуби VII 11, VIII 34, IX 19, 23.
зурлаши IV 2.

и

Иберијци, западни IV 15; *в.* Шпанци.
играње I 26.
извољење VI 33, 37; *в.* воља, хтење.
изданци V 38.
изграђивање IX 4.
измаглица VI 21.
икона Божија IX 37, 40.
Инд, река III 28.
(Индија III 39, VI 38).
Индијски океан VII 10; Индијско море IV 13.
индијски црв (свилена буба) VIII 41.
Индијци VI 49.
инсекти VIII 38.
(Инархос VI 46).
(Ипполит* VI 27).
(Ираклијеви стубови III 51).
Ирканија IV 19.
(Исав VII 17).
Исаија, пророк I 31, III 30, V 10.
(Исидор Испалијски*).
искреност VII 17.
искуство V 52.
испарења течности VI 40.
испаша V 4.
испразне ствари IX 4; *в.* залудне ств.
Истар, река III 29; *в.* Дунав.
истина I 15, II 6, 9, 17, III 30, 41, 42, 50, VI 1, VII 17, IX 34-36, 41.
исток VI 18, 62.
историја VI 8.
источни крајеви (земље) VI 47; источно море IV 20.
Исус IV 38, V 56, VI 65, VIII 47; *в.* Господ, Јединородни, Сила, Син, Христос.
(ихтиологија*).

ј

јаблан V 31.
јабука V 48.
јавне игре VI 1.
јагње IX 18.
Јаков II 40, VII 18.
јаја VII 8, 10, VIII 26; јаја, неоплођена VIII 31; јајашца VII 4, IX 7.
јантар V 48.
(Јапанци VIII 46).
јасле IX 12.
јата риба VII 9.
Јеванђеље IX 2.
Јевреји IV 24, VI 46, IX 34, 36, 39, 41; *в.* Јудеји, Израиљ.
јеврејски (језик) II 29.
(Јевсевије Самосатски II 21).
("Јевстатије Антиохијски"*).
Јединородни III 22; *в.* Исус, Христос.
јегуље VII 8.
јеж, копнени IX 12; јеж, морски VII 26, 27.
Језекиљ (пророк) VI 36.

језеро, језера III 33, IV 18, 19, VII 2, 8.
јеле V 29.
јелинизам IX 39.
Јелисеј IX 1.
Јеремија (пророк) V 54.
јерес II 17, V 44.
(јеретици II 4, VIII 4).
(Јерменија III 42, 45).
(Јероним*).
Јерусалим, горњи IX 8.
јесен VI 39, 44.
јестиве биљке V 18, 25.
(Јефрем Сиријац II 21).
Јоатам VI 36.
Јов I 35, III 26.
(Јован Златоусти* II 21).
Јона VII 33.
Јонско море IV 20.
Јосифово, племе III 39.
Јудеја IV 18.
јудејство IX 38.
јужни ветар VI 22; јужни крајеви VI 40, 44; јужни пол I 15.
(Јулије Цезар VI 42).
јунаштво IX 17.
(Јустинијан VIII 46).
јутро II 39, 45.

К

Кавкаске планине III 29.
каквоћа V 48, VI 12; *в.* квалитет, својство.
(календари, грегор.-јулиј.-јевр. VI 42).
камен I 28, V 48; камен, провидан III 20.
камила VIII 6, IX 24.
канџе VIII 12, 14, 30.
(Кападокија* VII 28; Кападокијци* VII 28).
капи III 40.
(Капитол VIII 41).
капура IX 24.
(Касиодор*).
Каспијско море IV 19.
квалитет I 32; *в.* каквоћа, својство.
кедар V 29.
Келти III 29.
(кенгур VII 8).
(Кердон II 12).
(Кесарија II 21).
(Кикерон III 15).
(Кинези VIII 46).
кипарис V 29, VIII 2.
(Кирило Александријски*).
китови VII 5, 8, 9, 20, 31, 32.
кипа, кипе III 40, VI 20, 21, 40, IX 7, 14.
кладенци I 28.
класје V 17, 27.
клешта IX 14; клешта, (ракова) VII 14.
(Климент Александријски*).
кљун VIII 14.
ковачка вештина I 26.
кожокрилци VIII 13.
коза V 20.
кокоши, кућевне VIII 16.
колено (живот.) IX 26; (жита) V 17.
комарац, комарци VI 32, VII 2.
(Конг, река III 60).
коњ, коњи IV 26, V 4, VI 47, IX 6, 9.
коњи, водени (нилски) VII 3.
коњске трке IV 2.
копље II 9.
копнене животиње VI 41,

VII 5, VIII 4, 5, 10, IX 25.
копно IV 32, 36, VI 7, VII 20, 33, VIII 40, 46; *в.* сухо.
кора V 16, 39, 40, 47, 52; кора (дрвета), глатка V 39; кора, рапава V 39.
корал VII 30.
корен, корење V 7, 14-16, 23, 31, 38, 39, 41, 47.
корњача IX 11.
коров V 25, IX 11.
коцка (игра) VIII 44, 45; (коцке за игру VIII 50).
кошара VII 13.
краба, крабе III 31, VII 7, 31; *в.* ракови.
крадљивац VI 37.
крај I 13, 22.
крај васељене, општи V 56; *в.* окончање васељене, окончање овога света.
крв VIII 7; крв бика V 19.
кретање I 12, 15, 21, 41-43; кретање ветрова VI 20; кретање неба I 42; кретање, праволинијско I 42; кретња прва I 22-23.
крила VIII 14, 34.
кристални камен III 19.
крљушт VII 4.
крокодили VII 3.
крошња V 47.
круг I 11; кругова, седам III 12; *в.* звезде, планете.
кружни облик II 42; кружно обртање I 42.
(Ксенофан I 11, 19, 34, 38).
куколь V 25.
кукута V 18, 21, 22.

л

лабуд VIII 39.
лав IX 6, 10, 22, 24, 31; лавица IX 17, 22.
(Лав Патрикије*).
лажи IX 35.
лакомост VII 13; *в.* похлепа.
ларва VIII 41.
ласкање V 11, VIII 18.
ластавица VIII 12, 25.
(Латини*).
лекари V 22.
лекарија, природна VIII 25.
лекарска корист V 52; лекарско умеће V 20-21.
леопард IX 10.
лепота IV 37, VI 6, 56.
лет VIII 24; летење VIII 30.
летњи обратници III 36, VI 42.
лето VI 39, VII 24, IX 13.
(Леукип I 11, 14, III 10, IX 5).
Либија V 47.
ливаде V 27.
лисица IX 9, 11.
лист, лишће V 31, 45, 54.
листавац IX 24.
листопадно (дрвеће) V 54.
лица (Божија) IX 39; *в.* личности.
личности (Божије) VI 8; *в.* лица.
логички докази I 40.
логос, семеноносни III 42; логос умећа III 48.
лоза, винова V 32.
лопата II 9.
лоша дела VI 37; *в.* злоба, злобна дела, пакост.
лудост VI 35.
лукавство VII 14.

лутка VIII 41.

ль

љубав, телесна V 36.
љуска V 17.
љускари VII 7, 14.
љуштура VII 4.

м

Мавританци VII 10.
магарац VIII 5, IX 9.
магије VI 61.
(мађионичари IV 1).
(Мазака*).
мазга VII 10.
мак V 18.
Македонија IV 18.
(Мала Азија* II 21, IV 14; малоазијско полуострво III 40).
(Маних II 14).
манихејци II 17, VIII 1.
мандрагора V 18, 22.
марва V 4; *в.* стока.
(Маркион II 12).
маркионити II 17.
маса I 7.
маслина V 8, 32, 37, 48.
мастика V 47.
математичко тело III 18.
материја II 6-10, 12, III 35.
материца IX 22.
мед VIII 20.
мекокорни љускари VII 7.
мекушци VII 7.
(Мелитон Сардески*).
Меотско језеро III 28.
Месец II 4, VI 8, 15-17, 19, 21, 23, 45, 46, 54, 56, 57, 59-61, 64, IX 3;
месец, преступни VI 46; месеци III 39.
Месечева светлост VI 19, 62; месечина VI 58.
медвед (живот.) IX 10, 11, 24.
месечеве мене VI 59.
месо (живот.) VI 58.
месождери VIII 14, IX 23, 24; *в.* грабљивице.
место (Земље) I 38-39; *в.* Земља.
метали IV 33.
(метемпсихоза VIII 8).
(минералне воде IV 26).
мирис, мириси V 50, IX 18.
мирта V 29.
миш, мишеви IX 7, 29; *в.* пацови.
младост V 40.
млат VII 32.
млеко, бильно V 47, 48, 50.
млечац V 52.
многобоштво IX 39.
многобрачност VIII 28.
Мојсије I 3, 4, 9, 21, 27, 45, II 13, III 39, VI 2, IX 3; *в.* пророк, слуга Божији.
молитва IV 37.
Монада (Божанство) IX 39.
(монаси VIII 46).
(Монголи VIII 45).
море I 8, II 4, III 30, 33, 37, IV 5, 8, 11, 12, 14, 15, 18-21, 25, 31, 32, 34, 36, 37, VI 47, 48, 50, VII 2, 18, 20, 21, 23, 27, 30, 32, 33, VIII 26, 27, 32, 46; море, даље од Гадире IV 15; море, изван Стубова III 29; море, јужно, IV 20; море, пловно III 29; море, северно IV 20; *в.* Атлантик, Гадира, Средо-

земље, Стубови, Црно море.
морепловци IV 36, VI 23, VII 20, 27, 34, VIII 26; *в.* морнари.
морнари IV 35; *в.* морепловци.
морска птица VIII 26.
морске живот. VI 58, VIII 6.
морске крсте VII 7.
морски пси VII 8, 32.
морски пужеви VII 7, 30.
мрав, мрави VI 47, 50, 64, IX 9, 13, 14.
мраз III 46, VI 40.
мрак II 5; *в.* тама.
Мраморно море VII 21; *в.* Пропонтијско море.
мрежа (рибарска) VII 13.
мрешћење VII 21.
(Мртво море IV 10, 15); *в.* Асфалтитско језеро.
мува VI 32.
мудровање VI 32.
мудрост I 10, IV 31, V 51, VIII 42, IX 33; мудрост, безумна III 30; мудрост, испразна VIII 35; мудрост, неизрецива V 41, VI 1, IX 29; мудрост, световна I 15, II 29, IX 20.
муж, мужеви VII 28-29.
музика, развратна IV 1.
мурина VII 8, 28, 29.
мушице V 64, VII 2.
мушко дрво V 42.

н

нада, надање V 37, VI 38, VII 33, VIII 25.
наднебесна светлост II 25, 26.
нана V 6.
народ VIII 18.
нарав VI 31, VII 17, 28, VIII 18.
наслада VIII 43.
наследства, деоба VIII 29.
насртљивост VII 14.
наука Господња V 25; наука спасоносна VII 22.
научни поредак V 38.
начело II 22; начело бића I 10.
небеска природа I 41; небеска (тела) III 9, 20; небеска светлост II 45; небески расад IX 8.
небо I 1, 6, 8, 10-12, 23, 28, 29, 31, 41, 42, 44, II 3, 4, 10, 12, 13, 26, 28, 31, 32, 41, III 6, 9, 10, 14, 38-41, 50, IV 4, 5, VI 3, 5-7, 20, 31, 32, 47, 48, 52, VII 1, VIII 11, 32, IX 8, 33; небеса III 10, 44-47, IX 8;
невидљива (бића) I 21, 23; невидљива природа I 18; III 46; невидљиви свет I 19.
невоља VII 15; *в.* несрећа.
нега VIII 18.
недеља II 44.
недостаци, властити IX 32.
неживе (ствари) VI 5, 35.
незнање VI 11.
неизрецива мудрост V 46, VI 1; *в.* мудрост.
необузданост IX 30.
неписани закони VIII 19.
неплодност V 33.
непогода VI 21.
нерад VII 25.
несличан (Син, по аријанци-

ма) IX 40.
несличност (Сина, по аријанцима) IX 38;
несрећа VII 15; *в.* невоља.
нечисте (живот.) VIII 14.
Нил III 29.
Нисис (река) III 29.
ницање V 2, 3, 6, 14, VI 41.
новац VIII 44.
ноге VII 3, VIII 12, 39, IX 24, 26.
нос IX 26.
ноћ II 38-41, 45, VI 7, 17-19, 41, 45, 52.
ноћне (птице) VIII 33.
нужност VI 38.

о

обећање VI 5, VII 25.
обим Земље IX 3.
облик, кружни II 42; облици Земље IX 3.
обличје II 8, 12; обличје Оца и Сина IX 37.
облаци III 18, 40, VI 21, 22, 59, IX 14, 29.
обрезање, ново IX 38.
Ован (Хороск. знак) VI 31.
ован VI 31; овца, овце V 20, VII 11, 17, IX 12, 18; овце, дивље IX 22.
овас V 17.
огањ VI 14, 17; *в.* ватра.
огледало III 9.
Озија VI 36.
океан VI 59.
око, очи II 35, 37, IV 31, 37, VI 61, IX 8, 32.
окончање васељене IX 6; окончање овога света I 16; *в.* крај васељене, општи.
октопод VII 7, 16.
олује VI 59.
(Омилије*).
(Опијан* VII 27, 39).
опна VIII 21; *в.* сачe.
орао VIII 13, 28, IX 6; орао, белорепи VIII 28.
орах V 45, 49.
орачи VI 59; *в.* земљоделци.
органи, унутарњи VII 6.
оригано IX 11.
(Ориген* I 28; Оригенова Хексапла IV 21, V 33).
осека VI 59.
осице VIII 13, 38.
осје (жита) V 16-17.
осми дан II 44.
осмоугаоне ћелије (сачe) VIII 21.
острва IV 33, 36, VI 50, VII 20, 31.
острига VII 14, 30.
Отац (Бог) II 25, 45, V 33, VI 5, IX 37-40.
отачаство, право IX 8.
отворено море VII 5.
отровне биљке V 18-21; отровне животиње IX 30.

п

пад I 44.
(Павле Александријски VI 28).
Павле, апостол I 19, III 11, VIII 41, IX 17, 31; *в.* апостол, Писмо.
пакост III 44; *в.* злоба.
Палестина IV 18.
палма V 42, 48, 54, VIII 2; палма, мушка и женска V 42.
пальење VI 14.

памћење VIII 3.
пара, паре I 29, III 33, IV 35.
парење (са мужјаком) VIII 31.
пас IX 20, 21.
паукова мрежа VI 32.
паун VIII 16.
певачице (птице) VIII 16.
пелен V 49.
(пемптусија I 48).
периоди, временски II 41.
(Персија III 41).
песак VII 24, VIII 26.
песма VIII 37; *в.* појање.
песме, разблудне IV 2.
пета суштина I 41; *в.* пето тело, пемптусија.
(петар Абелард*).
(Петар, брат Василија Вел.*).
петељка V 31.
пето тело I 44; *в.* пета суштина.
пијавица III 32.
(Пир IX 27, 36).
Пиринејска гора III 29.
Писмо, (свето) II 2, 5, 6, 24, 29, 40, 43, III 6, 14, 17, 18, 21, 31, IV 6, 25, 32, VI 24, 51, 58, VIII 14, 40, IX 4; *в.* Библија.
(Питагора I 11).
(питагорејац II 13).
пламен огњени VI 14; *в.* ватра, оган.
планете VI 28, 34.
планине VI 51, IX 29; *в.* горе.
планинске (птице) VIII 15.
(Платон III 15).
(платоничар II 13).
племе Јосифово III 39.
пливање VII 3.
плима VI 59.
пловне врсте (живот.) VII 2, 5, VIII 11; *в.* водене (живот.).
пловне (реке) III 29.
плод V 14, 17, 23, 31, 32, 42-45, 47-50, 52.
(Плутарх I 19, 21, 22, 47, II 24, III 15, 29, 68, VI 29, 46, VII 13, 35, 44, VIII 31, IX 27).
плућа VII 6, VIII 38.
подземни канали IV 32, VIII 36; подземни пролази IV 33; подземни проходи IV 32.
подне VI 42, 43.
позориште VI 3.
појање VIII 34; *в.* песма.
пољоделац VI 23; *в.* ратар, земљоделац.
помама VIII 44.
помрачење (Месеца) IX 3.
порозни делови (копна) IV 32.
посленици V 36, VI 1.
посматрање творевине IX 22.
пост VIII 42, 45; *в.* Четрдесетница.
постанак света I 18; *в.* стварање.
постање I 7, 21, IX 5.
похлепа VII 18.
похота V 22.
почетак I 1, 8, 10, 13, 17, 21-25, II 16; *в.* начело.
правда I 3; *в.* праведност.
праведна дела I 22.
праведник VI 14, VII 13, 18.

праведност VI 38, IX 17; праведности, сунце VI 6.
правила (за јавне игре) VI 1.
прва тела I 42.
прворођени IX 8.
(првосвештеник II 1).
преводиоци, остали IV 24; *в.* Писмо.
прегрешење, туђе IX 32.
предвиђање IX 12.
предводник живота VI 5.
предворје храма II 1.
преживање IX 23.
преживљавање VII 10.
преимућство VIII 18.
прејемство VIII 18.
прељуба VII 29.
премудрост I 40.
препелица V 21, VIII 16.
преписи (Св. Писма) IV 24.
пречник I 12.
привремене (ствари) VI 6.
призори IV 1, VI 1, 2.
пријатељство VII 17.
прилепак VII 32.
припрата II 1.
природа I 16, 20, 42, V 23, 56, VI 5, 6, VII 20, 29, 30, VIII 5, 15, 31, 36, IX 6, 10, 17, 19, 40; природа бића II 12; природа, блажена I 10; природа неба I 31; природа, невидљива I 18, III 46; природа, словесна I 18; природа, човечанска II 8, V 10; природе, закон VII 19, 21, 22; природе, тајна V 44.
природни закон V 5, VII 26.
причасник IX 39.
Приче (Соломонове) VIII 20.
провидни камен III 20.
прозирност III 20.
проклетство V 28.
(Прокопије из Газе*).
пролеће VI 39, 41, IX 12.
промене, атмосферске VI 24.
промисао Саздатељева V 52; промишљање Божије VIII 27.
промишљање VI 31; *в.* разматрање, размишљање, расуђивање.
пропадање I 7, 21, II 20, III 28, IX 5.
пропадљивост I 13.
проповед VIII 31, IX 35.
Проповедникова, (Књига) IV 11.
Пропонтијско море IV 20; *в.* Мраморно море.
пророк, пророци V 34; пророк (Давид) IX 14, 33; пророк (Мојсије) II 16; *в.* Мојсије, Псалми.
простор I 29.
простота VII 17.
пространство, северно I 15.
(Против Евномија, спис*).
противсунца VI 21.
прошлост I 20.
прса VII 6, VIII 37.
пршљенови IX 25.
Псалми I 35.
псалмопојац II 44, III 1, 47, VI 14.
псићи IX 19.
(птинологија*).
птићи VIII 30.
птица, кућевна VIII 35; *в.* петао.
птице, VII 1, 10, VIII 10- 12,

13, 15, 15, 23, 24, 30-34, 36, 38-40, 46; птичје врсте IX 7.
пун Месец VI 15, 19; *в.* Месец.
путник, путници VI 23, VIII 10, 35.
пчеле VIII 17, 19-21, 38.
пшеница V 24, 25.

р

равнодневни крајеви III 36, VI 63.
радост VIII 5.
рађање V 45, VI 24, 25, 27, 34, 36, 37, IX 7.
раже VII 4.
разборитост III 50.
развратни VII 17.
разматрање I 32, 34, V 51, VI 1, 2; *в.* промишљање, размишљање, расуђивање.
размишљање I 36, VIII 36; *в.* промишљање, разматрање, расуђивање.
разнородно (биће) V 29, 38, 42.
разносени VI 43.
разуздани VII 29.
разум I 32, 33, V 20, VI 5, 6, 60, 61, 64, VII 25, IX 18, 20; *в.* ум.
разумна свест VIII 23; *в.* благоразумност.
рак, ракови VII 3, 7, 14, 15; *в.* крабе.
(ракова обратница VI 33).
(Рамзес др. IV 10).
раст (биља) V 16, 27, 47; (Месеца) VI 15; раста, сила VII 3.
растиње V 2, 10, 14, 23, 51, 55, VI 7, VII 12, VIII 40.
расуђивање II 11, IV 27; *в.* промишљање, разматрање, размишљање.
ратари V 28; *в.* земљоделац, пољоделац.
ратови IX 27;
рачићи VII 31.
ревност IX 41.
реке III 28, 30, 33, 37, IV 34, V 51, VII 2, 8.
(религија Јудеја II 1; религија, старогрчка IX 51).
реткоперне (птице) VIII 13.
реч II 34; реч Божија III 6; речи, богонадахнуте VI 60.
риба, рибе VII 4-6, 8-13, 16, 18, 19, 21, 22, 25, VIII 5, 8, 11, 13; риба, јата VII 9; рибе селице VII 21; *в.* воденe, пловне живот.
рика IX 10.
Рим VIII 36.
(Римљани VIII 41, IX 36).
(Римско царство VI 42).
Рипи III 29.
Родан III 29.
родитељи VIII 29, IX 17, 18.
рогови IX 19.
роса III 40, 46, VI 53.
росуља V 6, 14.
ружа V 29, 30.
(рукописи Шестоднева*).
(Румунија III 52).
(Русија III 43, 53).
(Руфин*).

с

сабљарке VII 32.
сабрање IX 41; *в.* Црква.

савршенство VI 55.
садашњост I 20.
Саздатељ I 18, II 7, 12, 15, III 47, IV 22, V 10, 64; *в.* Творац, Створитељ, Бог.
(Самосата II 21).
самотност живота IX 10.
(сановници VI 28).
Сардинијско море IV 20.
саса VII 30.
саће (пчелиње) VIII 20-21; *в.* ћелије, чашице, опна.
саучешће II 11.
све (васељена) I 9, 16, 28, II 13, IV 3, V 56.
свет I 1, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 27, 45, II 8, 10, 11, 13, 24, 25, 28, 31-33, 41, III 26, 27, 42, 48, VI 2, 11; света, постанак I 18; света, пропадање III 42; света, саздавање I 16; света, стварање I 21; света, устројавање I 32; светови III 10.
свети (светитељи) II 25, 45, VI 11.
светила VI 7-11, 19, 20, 39, 45, 47, 51, 60, VII 1.
светиња над светињама II 1.
светлост II 5, 16, 21, 24-26, 31-33, 35-39, 44, III 4, 6, VI 7, 8, 10-14, 16-19, 45, 52, IX 34; светлост, истинска, II 45, VI 6, 11, VIII 35; светлост, небеска II 45; светлост, наднебесна II 25, 26; светлост, невештаствена VI 10; светлост, умствена I 18, II 45; светлости, постанак VI 9; светлости, сјај VI 12, 14.
(Свида*).
свирање I 26.
својство IV 26-28, 33, V 41, 50.
својства живот. IX 6, 9; својства птица VIII 13, 22.
север VI 12.
(Северијан Гавалски*).
северне звезде I 15; северни крајеви (земље) III 29, VI 43, 44; северно пространство I 15.
Северно море VII 21, 23, 24.
(Седамдесеторице, превод IV 19).
седмица (дана) II 42.
седмично време II 41.
селевкис VIII 37.
селиште, птице VIII 15; селиште, рибе VII 21.
семе V 2, 4-8, 14, 15, 17, 23, 24, 26, 30, 31, 36, 43, 55, VI 23, 42; семена, моћ V 31; семена, сила V 8; семена, улога V 31.
сенка VI 18, 42, 43; сенка Земље VI 18, IX 3.
Сервонитско језеро IV 18.
Сесострис Египћанин IV 13.
сила VIII 2; сила ватре VI 13-14; сила, животна II 30, VIII 40; сила раста VII 3; сила семена V 8, 31; сила умозрења III 46; сила храњења VII 3; силе, извршне III 46.
сила Божија II 12; сила несхватива умом II 11; сила, стваралачка (Син) III 22; *в.* Бог, Господ, Исус, Јединородни, Син, Христос.

силе, добре III 44; силе, духовне III 43; силе зла II 19; силе, небеске I 18; силе, практичне III 46.
(Симах* IV 19).
Син (Божији) IX 36, 37, 39-40; *в.* Бог, Исус, Јединородни, Христос.
сипа VII 7.
Сиријац II 29.
Сиријаца, језик II 29.
сириште IX 24.
сирће VIII 38.
Сицилијско (море) IV 21.
скакавац VIII 37.
скамонија V 49.
скинија I 22.
Скитијске планине III 29.
слабост, телесна VII 30.
слава V 13, 36.
славословље III 45, 46.
славуј VIII 34.
след речи (синтакса) V 5.
слепи миш, мишеви VIII 13, 33, 34.
словесна бића II 25; *в.* словесне природе.
словесне природе I 18; *в.* словесна бића.
словесност IV 26; *в.* разум.
слој, слојеви (коре дрвета) V 39.
слон IX 25-29.
слуга (Божији) V 2, 14, IX 3; *в.* Мојсије, пророк.
служба речи VI 65.
слушалиште VII 34.
слушаони III 49, VI 3, IX 32.
слух VIII 5.
смоква V 43, 45, 48, 50; смоква, дивља и питома V 43.
смола, борова IX 11.
смрт II 16, 21, 23, VI 4, VIII 36.
снег III 4, VI 40.
снопови V 43.
со VII 30.
сова VIII 33; *в.* буљина.
созерцање бића I 4; *в.* виђење, умозрење.
сок, биљни V 41, 47, 52.
Соломон II 25.
(Солон VI 29).
(Сосиген VI 42).
(Софроније*).
спасење V 37, VIII 37.
спојеви V 17.
спокој (будућега века) IX 13.
средиште (васељене) I 39.
средоземни крајеви IV 33.
(Средоземље III 51; Средоземно море III 54, 58-60).
срж V 41, VI 58.
срна IX 9.
срп VI 15.
стабло V 41.
стабљика V 14, 16.
стадиони VI 1.
стање I 18, II 43; стање душе II 21, VI 56.
старање IX 13.
старост V 40, VIII 24.
стварање човека VI 4, IX 32, 35; стварање света I 21, 23; *в.* постанак, постање.
стварање I 24, IV 3, 42, V 51, VII 4, 33, IX 35, 36.
створења III 50.
Створитељ IV 6; *в.* Творац, Саздатељ, Бог.
стереометрија I 13.
(стоици II 12, III 63, 79).

стока V 4; *в.* марва.
стомак IX 8.
(Стравон IV 10).
страсти III 44; страсти тела I 1.
страх Божији VIII 45.
страшни суд I 15.
струк (жита) V 17.
стручак V 16.
Стубови III 29; *в.* Атлантик, Гадира, Иракнијеви стубови.
ступица IX 36.
суд I 16.
судбина VI 38.
Судија I 16; *в.* Бог.
судије VI 37.
(Суецки канал IV 10).
Сунце I 29, II 4, 38, 41, 45, III 33, 34, 36, 37, 39, IV 22, 34, V 3, 46, VI 6, 8, 9, 11, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 26, 31, 40, 42-46, 49, 54, 60, 64, VII 14, 23, IX 3, 41; сунчано тело VI 10, 13; сунце праведности VI 6.
сунчана година VI 46.
суп, белоглави VIII 31, 36.
сурла IX 25, 28.
сухо IV 5, 6, 22, 25, 30; *в.* копно.
сухост IV 26, 29.
сушица V 13.
суштина I 30, 31, 42, 45, II 10, 12, IV 30, VI 12; суштина бића I 30; суштина земље I 32; суштина невидљивог света I 19; суштина, пета I 41; суштина свих ствари I 27.

Т

тајна природе V 44.
тајна наше вере VIII 31.
(Талес I 11, 34, 36).
тама II 16, 19, 21, 24-27, 31, 38, 39, 44, VI 17-19, 45.
тамариск V 54.
тамнице V 12.
Тартис, река III 29.
твар III 28, 47; *в.* творевина.
Творац (света) I 9, 10, 16, 18, II 7, 8, 33, III 10, IV 31, 37, V 19, VI 8, 11, 13, 35, VIII 33, IX 30; *в.* Саздатељ, Створитељ, Бог.
творевина IV 31, V 18, VI 6, 64, VIII 33, 46, 47, IX 5, 22; творевине VIII 42; *в.* твар.
тврдокрилци VIII 13.
тврдо тело III 18.
теле IX 19.
тело,тела I 28, III 3, VI 55, 57, VIII 4, 7, 8, 43, IX 8; тело, ваздушасто I 41; тело, математичко III 18; тело (човечије) III 3; тела, небеска I 11, III 9; тела, прва (четири) I 42.
темељ I 22.
(Теодор Мопсуестијски*).
(Теодор Претеча*).
(Теодорит*).
(Теодотион IV 19).
(Теотокис, Никифорос II 21).
терет (слона) IX 26.
терпентин V 49.
теснаци, морски VI 59.
тестераче (рибе) VII 32.
течност III 27, 32, 34, 40, VI 21.

Тива Египатска IX 7.
тигар IX 24.
Тиринијско море IV 21.
(Тит Ливије VIII 41).
ткање II 9.
ткачка вештина I 26.
топао ваздух IV 27.
топлота III 27, 32, 34, 35, IV 26, 29, 37, V 3, 16, 15, VI 44, 53, 57; топлота, унутарња VII 6.
топола V 31.
тор IX 18.
трава V 2, 3, 6, 10, 14, 17, 27, VII 30, VIII 2.
травке V 45.
трбух IX 8.
трговци IV 35, VI 38.
трезвеноумно живљење V 44.
трње V 30.
Тројица, (Света) II 28.
трска, трске V 6-8, 47.
туга VIII 5.
тумачи снова IX 2.
(туне VII 9).
туноловац VII 9.

ћ, у

ћелије (саћа) VIII 21; *в.* саће.
убице VI 37, IX 21.
угори VII 8.
удах VI 59.
удица VII 13, VIII 39.
удови животињског тела IX 23.
уживање IV 1, 2, VIII 43.
узрок I 7, 14, VI 32, 33, 35, VI 32, 37.
Узрок, првоначални III 22; *в.* Бог, Отац, Творац.
узрочник I 27.
украс III 36.
украсне биљке V 29.
украшавање V 14; *в.* устројавање, уређење, украс.
укроп IX 11.
(укротитељи животиња IV 1).
укус V 49.
уље V 32, 48, VIII 38.
ум I 23, 26, 35, II 13, III 24, V 17, 20, 46, VI 2, 6, VII 33, VIII 35, IX 4, 32; *в.* разум.
уметник III 48, IV 3; уметници III 2.
умеће II 8, 9, III 48; *в.* вештина, занат.
умозрења, сила III 46; *в.* виђење, созерцање.
умствена бића I 21.
уобразиља VIII 3.
(Урал, планина III 52).
уређење V 3; *в.* устројавање, украшавање.
усавршавање IX 4.
устројавање I 23; *в.* украшавање, уређење.
учење VI 8, IX 35; учење богонадахнуто I 12; учење лукавога V 25; учење црквено III 13.
училиште раскалашности IV 2.
учитељ лукавства VIII 45; учитељи V 34.

ф

(факири IV 1).
фараонова кћер I 3.
Фас, река III 29.
(физика*).
физичари I 38.
(Филон Јудејац* IX 2).

философи VIII 8.
(философија*).
фитиљ III 32.
фоке VII 34, 8.
(Француска III 47, 54; Французи III 55).

х

Халдејац, Халдејци VII 24, 27, VII 27.
хвалисавост II 22.
(Хексапла, Оригенова IV 20); *в.* Ориген.
Хелеспонт IV 20.
хемисфера VI 45.
(Хера VIII 41).
(Хераклит I 11).
хладни крајеви VI 63.
хладноћа III 46, IV 26.
Хоасп река III 28.
ходати VIII 12.
(Хонорије Августунски*).
хоризонт VI 45, 52.
хороскоп VI 27.
храна, духовна VI 65.
храст VIII 2.
хрбат IX 25.
Хреметис, река III 29.
христоборац IX 35.
Христос II 45, IV 38, V 56, VI 65, VIII 47, IX 8; *в.* Бог, Господ, Исус, Син.
хришћанин IX 38; хришћани VI 38, VIII 19.
хтење III 44; *в.* воља, изволење.
(Хуго Rothomagensis*).
хула II 7, 20, IX 21.

ц

цар пчела VIII 17-19.
цареви VI 36, VII 30.
цвет, цвеће V 10, 30, 50, VII 30, VIII 20.
цврчак VIII 37, IX 7.
цврчање VIII 37.
(Цејлон VI 38).
целомудрени VII 17.
целомудреност VII 17, IX 17.
циљ I 22, 26, III 48.
Црвено море IV 13, 19.
Црква I 30, II 2, 17, III 43, IV 37, V 25, 33, 34, 44, VII 29; види сабрање.
Црно море III 29, IV 20, VII 21, 23; *в.* северно море.
црногорично (дрвеће) V 53.

ч

чавке VIII 14.
чаура VIII 13.
чашице (саћа) VIII 20-21; *в.* саће.
чворци V 21, VIII 14.
чемерика V 18, 21, 22.
честица VI 26, 28.
четвороножне (живот.) VIII 1, 4; *в.* четвороношци.
четвороношци VIII 34, IX 8; *в.* четвороножне (живот.).
(четрдесетница, велика - мала*).
чигра V 56.
чиопа VIII 12.
чисте (живот.) VIII 14.
човек, људи IV 26, V 4, 13, 32, 33, VI 4, 31, 36, 38, VII 13, 22, 31, VIII 5, 34, 37, IX 8, 13, 16, 17, 32, 34, 35, 37-39; човека, стварање VI 4;
човечанска природа II 8, V 10, VI 55.

човечанско, оно што је VII 55; човечија слава V 13; човеково благостање V 10;
чокот IX 33, 48, 50.
чудотворац IV 3.
чувство I 11, 12, 20, 21, 45, IX 18; чуло II 35, III 13, IV 27, V 20, 49, VII 3, VIII 4, 36, IX 12; чуло, духовно VIII 43.
чудо, чудеса, I 45, VI 3, 4, VII 33, 34, VIII 38, 40, 47; *в.* чудесна дела.
чудесна дела III 2, VIII 36, IX 14; *в.* чудо, чудеса.
чуло мириса IX 18.

Ш

шафран V 6, 14.
шездесетица VI 26-28.
шикаре V 29.
ширина Земље VI 48.
школька VII 7, 14, 30.
шкорпија VI 29-31.
Шкорпија (хороскоп. знак) VI 30.
шкрге VII 6.
(Шпанија III 47, IV 11).
(Шпанци IV 13; *в.* Иберијци).
шпиље IV 32.
штапови V 12.
штенци IX 19.
шум III 13.
пуме V 51.

(Alcuinus*).
(Ambrosius* III 72, VIII 45).

(Bruno Astensis*).

(Ducaeus II 21).

(Garnier* IV 20).
(Giet*).

(Hugo de s. Victore*).

(Migne*)
(Montfaucon II 21).

(Petrus Damianus*).
(Petrus Commestor*).

(Rabanus Maurus*).
(Remigius*).
(Richardus de Dumelis*).
(Rupertus*).

(Tillemont II 21).

(Vulgata IV 19).

(Walafridus Strabus*).
(Wicbodus*).

САДРЖАЈ

СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ВЕЛИКИ 5
Живот 5
Дела светог Василија Великог 18
Василијево богословско и еклисиолошко учење 31
О ШЕСТОДНЕВУ 38
БИБЛИОГРАФИЈА 50
СКРАЋЕНИЦЕ 52
ПРВА БЕСЕДА 55
ДРУГА БЕСЕДА 77
ТРЕЋА БЕСЕДА 96
ЧЕТВРТА БЕСЕДА 120
ПЕТА БЕСЕДА 135
ШЕСТА БЕСЕДА 155
СЕДМА БЕСЕДА 183
ОСМА БЕСЕДА 200
ДЕВЕТА БЕСЕДА 223
РЕГИСТРИ 243

Уредник:
Епископ новосадски и бачки др Иринеј

Рецензент:
Епископ јегарски, Викар бачки Порфирије

Лектор и коректор:
Јелица Недић

Штампа:
Graphic, Нови Сад

Прво издање: Нови Сад, 2001.
Друго издање: Нови Сад, 2003.
Треће издање: Нови Сад, 2008.

Издаје:
„БЕСЕДА",
издавачка установа православне
Епархије бачке

CIP - Каталогизација у публикацији Библиотека Матице српске, Нови Сад

27-143

ВАСИЛИЈЕ Велики, свети
Шестоднев / свети Василије Велики ; са грчког изворника превео С. [Станимир] Јакшић. - 3. изд. - Нови Сад : Беседа, 2008 (Нови Сад : График). - 269 стр. ; 21 cm. - (Светоотачко богословље ; 2)

Тираж 1.000 - Белешке уз текст - Стр. 5-37 : Свети Василије Велики / Панајотис Н. Христу. - Стр. 38-49: О Шестодневу / Стергиос Н. Сакос. - Библиографија. - Регистри.

ISBN 978-86-86117-16-8

а) Василије Велики, свети (око 330-378) b) Стварање света - Хришћански аспект

COBISS.SR-ID 229342727

ISBN 978-86-86117-16-8